

A.657.

A. 657. 1901 22/0111

Ewangeliumi
Tutteruse kiriku kogudus
ja
Wennaste palwemaja selts.

Eht:

Wennaste seltsi iseäralik olu, nende õpetus, püüdmine ja teud Tutteruse koguduses Eesti rahwa seas.

Rakweres.

Trükitud P. Bergmann'i kuluga.

1897.

Ewangeliumi

Lutteruse kiriku kogudus

ja

Wennaste palwemaja selts.

Oh:

Wennaste seltsi iseäralik olu, nende õpetus, püüdmine ja teud Lutteruse koguduses Eesti rahwa seas.

Rakweres.

Trükitud P. Bergmann'i kuluga.

1897.

© 1896

Fuller's Patent

Benjamin Franklin

1896

Дозволено цензурою. Юрьевъ, 29-го Ноября 1896 года.

ENSU TA
Kirjandusmuuseumi
Arhiiviraamatukogu

60629

Gesjona.

Enne, kui siin oma seletust ja kõnet peale hakkas, pean nimetama, et sell ajal, ligi 50 aastat tagasi, kui mina koolis käisin, weel wana kirjawiiši järele sai õpetatud; siis oli uus Gestikeelne kirjawiiis weel tundmata.

Seda, mis siin saab kirjutatud, tahan mina katsuda enam uue kirjawiiši järele kirjutada. Siin saab üks asi arutamise alla tulema, mis ju ligi 166 aastat nagu üks paks udu kate meie Ewangeliumi Putteruse usu kiriku koguduse sees, meie Gestirahwa seas, Saksa Hernhudi wennaste seltsi Diakonuste ja Presbyteride tegewuse läbi ülewal peetakse. Need on meie wennaste kogudused oma era palwemajadega.

See raamatukene saab awalikult jutustama kõigest wennaste elust, tegewustest ja nende saladustest, mis wäga palju meie Gestirahwast weel sugugi ei ole kuulnud, ei ka teadnud, mis just meie oma Putteruse kogu-

duses ja meie oma Gestirahwa keskes Wennaste seltsi poolest saab suure saladuse sees ja wälimise pühaduse kätte all kõik ära tehtud.

Et selgemat aru saada, siis tahan siin Wennaste ülemate nimad, nagu Presbyter ja Diaconus, ära seletada: Presbyter tähendab Gestikeeles: ülemõpetaja, ehk nagu meil Praust. — Diaconus tähendab Gestikeeles: Misjonäri sugune alamõpetaja (hoolekandja). Et nüüd meie Gestirahwa seas kumbgi nimi, Presbyter ei ka Diaconus Wennaste seas pruugitaw ei ole, waid Wennaste selts neid Saksa Saksa=Wennaste isandaks nimetab, ja ka „hoolekandjaks“, nagu need Diaconused ise ennast Wennaste ees ütlewad olema. Mõnes kohas ütlewad Wennaksed oma ülem isandad ka: meie Wennaste saksa, ehk saksa Wennaste isand. Siis tahan mina siin ees-
tulewa jutu sees ka Wennaste saksa isand nimetada, et igaiüks aru wõib saada, misfugust isandast saab räägitud; sest isandaid on Wennaste seltsis paljugi olemas.

B. Bergmann.

Wäljaandja.

I. Sägu.

Gešfeletus.

Enne, kui päris asja juure tuleme, tahame tähele panna, et mis siin räägitud saab, mitte Saksimaalt Hernhudi Wennasteft, kus Wennaste päris kodumaa, ehk asu paik on, waid siit, meie Baltimere gubermangude, Riia ja Tallinna maalt ja nende gubermangude Gesti rahwade Wennaste seltsist ja paltwemajadest.

Meie tahame ainult sellest räägida, kuidas siin, meie maa Ewangeliumi Lutteruse usu koguduses Hernhudi Wennaste selts on asunud, elanud ja täna päewani Gesti rahwast on ära wennastanud; ja kes need wennastajad on ja mis pärast nemad just meie Lutteruse usku Gesti rahwast siin meie maal, saksa Hernhudi Wennaste wõrku wewadawad.

Kas see wennastamine meie Gesti rahwale kasulik wõi kahjulik ihu ehk hinge asja poolest on, seda saame ees pool kuulma ja nägema, kui meie kõid seda asja ja neid Wennaste tegusid oleme tundma õppinud. —

Kui siin asja seletamises ta mõni larebam

õna ette saab tulema, nagu näituseks: Saksa Wennaste isand, ehk katwal wennaste saksa isand, ehk pettus, kawalus ja wale, ehk eba õpetus ja wälimine pühadus n. e. d.

Siis teadku iga üks: Et see ei saa mitte pilkamise, wiha waenu, ei ka trotsimise pärast nõnda räägitud, waid asja seletus saab seda siin mitmes kohas nõudma. Kui siin ka meie Ewangeliumi Lutteruse usu kirik selle asja sees saab nimetatud, siis saab selle asja seletus seda nõudma, aga ei saa mitte milgi wiisil meie kiriku, ei ka meie kiriku õpetajate auusse ega digustesse puudutatud, waid meie kiriku ja usu auu ja diguste eest wälja astutud, keda saksa Hernhudi seie tulemise läbi salaja ja kawalusega on wähendatud. Selles juttus saab otse kõhe awalikuli wälja räägitud, mis tänini suure hulga Gesti rahwale koguni teadmata on olnud.

Ka on see teada: et see asi, mis siin saab awaldatud, wäga palju Lutteruse kogudusest ära awatalletud Wennaste palwe majasse wastu wõetud Wennastele, nende saksa isandatele ja isanda abilistele wäga paha meelt saab tegema. Aga fenna ei wõdi parata: Meie aeg nõuab seda, et üks kord see imelik Wennaste koguduse jala asi peab meie Gesti rahwale awalikuks tehtud saama.

Mina, kes ma seda siin kirjutan, sain ju 26 aasta eest tagasi Tartu maal, kui Gesti rahwa koolmeister, kes ma ka ühtlasi Wennaste palwe majast osawõtja ja selle asja tundja olin, söowi-

tud: et mina pidin ühte awalikku seletust, meie maal asuwast Hernhudi Wennaste feltst, nende õpetustest ja tegudest, nõnda ka Wennaste feltsi peameestest, see on: Saksa Wennaste isandadest ja nende abilistest wälja andma. Ka sai soowitud, et see sala wahel, mis Ewangeliumi Lutteruse usu koguduse, ja Hernhudi Wennaste feltsi õpetuse ja tegude üle meie Lutteruse usu koguduses Eesti rahwa seas on, selgelt tehtud saaks, et need suured walitsemised ja lahutusjed, mis Wennaste era palwemajades tehakse ja need suured tülid, riid ja wihtamised, mis selle läbi rahwade, wanemate ja laste, pere ja leiwa wanemate wahel on sündinud, saaksid ära lõpema ja Lutteruse kogudusest Wennaste hullustus ära kaduma.

Et mina, üks rahwa kooli õpetaja ja madala hariduse osaline, ei arwanud ühte niisugust seletust enese kohta wõimalikuks, sest niisugune asi tarwitab sügawamat tundmist, kui minul, ühel koolimeistril olla wõis, siis rääkisime meie Liitwimaal Tartu maakonnas mõne kiriku õpetajaga 1868-mal a. seda asja läbi ja nemad lubasiwad ka ette wõtta; aga ei ole seda lubamist ära täidetud.

Juba 1846—1850-ma aastani hakasid mõned Tartu maa õpetajad oma kogudustele kantslite pealt seda asja ära seletama ja mõned auusad õpetajad panid ka palwemajades käimise wastu. Aga suurem hulk Lutteruse usu kiriku õpetajaid olid weel Wennaste isandate poolt ja nende nõuus, ja seisiwad weel selle asja poolt. Nõnda jäi see

asi seisma ja waitis wiimaks ära, mis üle Wennaste saksa isandatel suur rõõm oli, ja nemad wennastasid Gesti sugu rahwast suure tuhinaga edasi, sest meie õpetajad aitasid neid selles.

Kui meie nüüd küsime: Miks meie kirik Wennaste asjus waitis ja meie kiriku õpetajad seda Wennaste jala tegevust ei wõtnud ometegi keelata? — Siin juures oleks mõndagi ütlemist! Aga ega see seda asja ei parandaks. — Mõnda palju olgu siin üeldud:

Meie kiriku õpetajad ei teadnud sel ajal weel sugugi, kuidas ja mil wiisil Wennaste isandad siin maal palwe majades toimetasid ja risti rahwast risti rahwast, ära lahutasid ja oma eba õpetust ja wastuwõtmist edasi ajasiwad, suurt riidu ja pahandust rahwa seas sünnitasiwad: Wennaste asjad toimedati kõik nii hirmus suure saladusega, et palwe majade ees ükski ei teadnud, mis majade sees sündis.

Wennaste saksa isand käis salaja, ilma õpetaja teadmata palwe majades ja ükski, kes Wennaste feltsi sai wastu wõtetud, ei rääkinud mitte ühte sõna sellest, mis ta palwemajas kuulis, ehk nägi. Mõnda ei teadnud ka õpetajad midagi Wennaste saladustest ja nende sisemisest pahast küljest.

Pealegi uskusid kiriku õpetajad: Et see Wennaste asi üks püha ja hea asi meie koguduses pidi olema ja Wennaste saksa isandad weel meie õpetajatele suured abimehed. (?)

Meie Lutteruse kiriku õpetajad ei käinud ise kunagi Wennaste palwe majades, waid uskusiwad seda, mis Wennaste saksa isandad neile ette rääkisid. Ja selle läbi said õpetajad koguni ära petetud neist isandadest, sest et nad neid salalikusid uskusid. Muidu oleks nad seda asja tdeste paranduse alla wõtnud. Ka on Ewangeliumi Lutteruse kirik üks wõitleja kirik, kes wägiwallaga ühtigi ei tahta teha, waid püiab armastusega ja õige õpetusega oma kogudust juhutada ja oma ülema karjatse, see on: Talle jälgedes edasi saata.

Et wennaste asi tdeste wäärtusetu ja ilma aegne asi meie koguduses on, ja parandamist hädaste meie ajal nõuab, siiski on meie kirik sest otse waitunud, kus ta oma koguduse segajate wastu ju ammu oleks pidanud wälja astuma. Ges pool saan mina järk järgult kõi Wennaste asjad, toimetused ja sala teud nõnda awaldama, kui naad meie maal ja Gesti rahwa seas on, saksa Wennaste isanda ja tema abiliste läbi tehtud ja üles peetud.

Et nüüd kuskiltki poolt seda asja ei ole hakatud teadustama, siis olen mina siin ette wõtnud, weel oma wana ea sees seda Wennaste palwe majade asja, mis mina ju 41 aastad olen tähele pannud sest osa wõttes, nõnda rääkida, nagu ma Riia ja Gestimaal seda oma filmadega olen näinud ja oma kõrwaga kuul-

nud. Ehk see külmõnelgi wastu meelt on, sinna ei wõi ühtegi teha.

Wäga imeks panemise wäärt on see, et weel palju Lutteruse usu õpetajasi oma koguduste peal, praegusel ajal, wäljamaalaste, Saksa wennaste isandatega käsi käes, ühel nõuul ja ühel meelel Wennaste seltsi ja Ewangeliumi Lutteruse usu kogudust Lutteruse koguduse nime ja kaitsemise all edasi ajawad ja üheks Ewangeliumi Lutteruse koguduseks nimetawad, kuna neil kogudustel suur wähe usu õpetuse ja usu tegude poolest on, mis siin lühidelt ära saab seletatud.

Ewangeliumi Lutteruse kirik õpetab, et inimene ainult usu läbi armust õnnsaks saab. Ehk, kes usub ja teda ristitakse, see saab õnnsaks.

Wennaste isandad õpetawad omas seltsis ütlewad: kes ei ole mitte nende läbi wastu õdetud Hernhuudi Wennaste seltsi, olgu ter rüü ka ristitud ja ristikoguduse liikmeks wõetud, see ei saa mitte õnnsaks! Ei ole mitte Jumala laps, waid on ilma laps ja ilma iseäralise õnnistufeta. —

Ewangeliumi Lutteruse kiriku koguduse sisse wõetakse Kristuse käsu järele, ristmise läbi wastu.

Wennaste seltsi wõetakse liisku ja iseäralise sala walimisega isandale suuandmise läbi wastu, sest see on taewalik wastu wõtmise olema, mis Wennaste isandad toimetawad. (??)

Ewangeliumi Lutteruse kirik wõtab ka ette ja äraetõnuwad wastu Kristuse käsu ja sõna järele,

kes ütles: Mina olen tulnud otsima ja õnsaks tegema, mis ärakadunud on. Ta juhatab ja parandab efsijaid püha sõna ja Jumala armuga.

Wennaste selts ja nende isandad wiiskawad neid, kes ehk nende tahtmise wastu on efsinud, ehk ka muu efsituse sisse juhtunud, koge eneste seltsist wälja, ei paranda seda, kes efsinud on, parandagu teda kes tahes.

Evangeliumi Lutteruse kirik õpetab, et Jeesus Kristus õige Maailma Lunastaja ja Issand on.

Wennaste isandad õpetawad ja ütlewad, et Jeesus Kristus ühe loosi läbi neile on wastanud, et tema, Jeesus, tahab Wennastele ükski üks pehme ja helde presitent olla ja neile iseäralist taewa auu ja õnnistust anda, kui ühegi teiste usklikele.

Neid usu õpetuse wahesid on weel palju, aga jäägu siin nüüd. Meie näeme jo sest neljast ülemaal olewast näitusest küll selgeste ära, et Wennaste õpetused mitte Evangeliumi õige õpetusega kokku ei sünni! Kas wõib siis Wennaste seltsi ja Lutteruse kogudust üheks Evangeliumi Lutteruse õigeks koguduseks pidada? Ei wõi mitte! — See on üks suur salalik kokku hoidmine ja mõte Lutteruse kirikul, Hernhudi isandate ja nende seltsiga Eesti rahwa seas Lutteruse koguduse nimel ja selle warju all, ja seda sallib Lutteruse kirik weel praegu ja lubab enese koguduse nime all. Kirik peaks seda parandama ja oma kogudust selle eest kaitsema.

Siin on nüüd selgeste näha, et meie Lutteruse õpetajad siin maal kawalaist Saksa Wennaste

isandatest ennast petta on lastnud, sellega, et naad neid ja nende libedaid, meelitawaid sõnu on uskunud ja et õpetajad nende sala tegusid, toimetamisi ja wale õpetamisi kõik weel wist sugugi ei tea; muidu ei oleks naad seda oma koguduses wist mitte lubanud!

See pool saan mina seda rääkima, miks meie õpetajad Wennaste isandate sala toimetustest nii wäga wähe teadwad ja mis läbi see must saladus seisab, ja ka, kes selle sala wennastamise läbi Eesti rahwa seas suur, ihuliku kasu ja kes kahju on saanud ja mis poliitil selle taga warjul on.

Raua olen mina ootanud, kas ehk kustikiltki poolt seda asja meie Eesti rahwale hakataks ära seletama, kuna Saksa maal ju palju sest on kirjutatud ja räägitud.

Nagu ees pool nimetatud on, ei ole üksi kõrgem sulg, ei ka kiriku kantšel aastad kolmkümmend tagasi, kas kogemata, wõi meelega Wennaste kawala Saksa isandate ja Wennaste seltsi sala tegude üle ühtigi rääkinud.

Siis olen mina, kes ma ise nelikümmend aastad, kui lubatud Wennaste palwe majades käinud ja kõik oma filmaga näinud ja oma kõrwaga kuulnud, mis mina siin tahan seletada. Ei mitte kui salalik wend, waid kui awalik Lutteruse usuline, kes oma usku ja kirikut armastab ja ka palwet, kui see õige on, pühaks ja kalliks peab ja iga usku, mis õige on auustab.

Ma tahsin püüda tõe le tõe tunnistust anda,

kõigist, mis mina Riia maal ja nüüd Tallinna maal, wennaste saladustest, Saksa isanda mustaist toimetustest ja pettetud ja ära awateletud Gesti rahwast, kes meie maal wennaste töötku on fiske weetud, kuulnud ja näinud olen.

Nõnda palju ees seletuseks.

II. Jägu.

Wennaste iseäralised tõutused ja lubamised.

Siin tahan mina seda wahet ära seletada, mis nagu paks udu kätte, mis praegu weel tuhandete waimu filmade ees peetakse, ja mis läbi meie waene Lutteruse usuline Gesti rahwas nagu lamba kari, kawala Saksa Wennaste isandate rüppe on langenud, kes nüüd nende piima ja willa, see on: nende ihuliku warandust, armu andide nime all sala kawaluslega harilikult ära imewad. Seal juures neile salaja taewas suurt era õnnistust tõutawad, mis Lutteruse kirik, ei ka ükski teine usk oma kogudusele ei pea wõima anda!

Seal saab mitine suguste tühja tõutuste ja lubamiste läbi, mis Wennastel taewas loota peab olema, inimene ära segatud ja kaksipidi mõtlemisele erutabud, et tema Wennaste õpetuse järele, oma usust ja kirikust muud ei pea, kui üht ilmliku kogudust, kust õnnistust ei ole loota! Wennaste isand soovib, et Wennastel ka kirikus käiks, et neid seal nähtaks; sest muidu hakatakse neid

tähele panema ja palwe majades käimisi kiriku poolt ära keelama. Nõnda käiwad Wennastel siis wäljama Wennaste isandate sootwi järel, filma kirjaks ka Lutteruse usu kirikus, et neid nähtakse, nagu kiriku armastajaid.

Sell kombel on Wennaste selts oma kiriku küllest oma südamega lahti kiskunud. Kirik peab salisa isanda õpetamise järele üks ilma laste kogumise loht olema, kus isandast wastu wõetud ja ära walitud wendadel ja õdedel ühtegi hinge õnnistust ei pea loota olema! — Ja paraku! See wale õpetus on sadakuuekümnne aasta wältusel nii suureste meie madala haridusega Eesti rahwa peale mõjunud, et nemad tõeste weel tuhanded nüüdki seda usutwad ja loodawad, mis katwalad isandad neile ette luiskawad, ja oma abilistest ette luiskata lasewad.

Wennastele õpetatakse, et nendel õnnistus mitte mujal, kui palwe majas on loota; et need, kes jo isanda läbi Wennaste seltsi on wastu wõetud, need on Wennaste õnnistust ja südame ärkamist leidnud, ei ole enam ilma lapsed, waid Jumala lapsed, kel enam pattu ei pea olema, waid Wennaste arm ja õnnistus on nüüd nende osa, ja seda kallist pärli ärgu ükski wastu wõetud wend ei ka õde, kes seda saanud elus, ei ka surmas oma käest ära antku. (?)

Nüüd hakawad need saladuse tõutused ja ande korjamised. — Sest, kes raha ehk muud andeid hästi rohkesti õhwerdab, see saab Wennaste isandale

ennem ette seatud ja sellest saab suurt lugu peetud. — Temale tõutatakse Jeesuse juures üks suur õnnistus; ja tuhanded usutavad veel praegu seda ja lasewad ennast wäga petta! Häda sellele, kes palju ei wõi anda, ja sellel ei ole ka suuremat auu teiste ettelugijate, ei ka Wennaste isanda ees ja weike õnnistus Jeesuse süles taewas, kuhu Wennaste saaks need suurema ande andjad ja auulised ise tõutab toimetada ja kus siis mitte walged riided ja kuld kroonid, waid walged siidi riided ja kallid pärli kroonid neid auusaid wendi ja õdesid ehitawad, mis keski muu usuline, kui aga üksi isandast wastu wõtetud Wennased ja Wennaste seltsi liikmed kätte peawad saama, ja mis ilma laste eest pitseriga taewas kinni pantud peab olema. (?)

Nõnda on need iseäralised tõutused ja lubamised. Mina olen niisuguseid õpetusi ja ette lugemisi Wennaste isandate ja tema abiliste ette lugemistes mitu korda kuulnud, neis sala tundides, mis neile praegugi saab peetud, kes walitud ja wastu wõtetud Wennaste selts on ja need on kange kogudusest wäljajäetmise ja Jumala laste õiguse kautamise, ja pörgutule ähwardamisega teeldud, kui peaks kedagi julgema palwemajast, ehk selle õpetusest wälja tohtima rääkida. —

See on suur wale saladus, mis mina mitte rääkimata ei wõi jätta! Ka sünnib see asi veel täna päewani palwe majades ja selle sala ähwardamise küljes ongi see Wennaste saksa isanda suur mõju, sest pimestatud, ära awateletud ini-

mefed kartwad hirmsaste niisugust ähwardust, nagu wanast Paapsti wannet kardeti. — Mina ei tunnista mitte, et kõi wastu wdetud wennad ja ettelugijad mõistmatad ja pahad inimesed on. Ei mitte! Nende seas on palju auusaid ja auusa meelisi mehi, kes tõeste head taga nõudwad ja digust armastawad, ja isegi oma saksa isanda õpetusega rahul ei ole ja enam oma kiriku õpetuse, kui saksa Wennaste isanda õpetuse poole hoidwad. Aga, nemad on lord Wennaste seltsi wastu wdetud ja selle läbi Wennaste isanda käsu alused, nemad ei wõi muud teha, kui oma ülema isanda sõrme näitamise järele; sest ähwardus ja hirm panewad neid isanda ja tema abiliste tahtmist tegema, ehk muidu, seltsist wälja, siidi riided ja pärli kroonid wõtaw isand ära ja teeb ilmalasteks tagasi. Kus selle hirmu ja häbi ots siis on? —

Nagu selgemaks arusaamiseks tahan mina siin seletada: Wennaste seltsis on kolm klassi: 1) Saksa Wennaste isanda abilised. See on kõige kõrgem, püham ja auusam klass. 2) Ettelugijate klass, kes abiliste sõna all kõwaste on. 3) Wastu wdetud koguduse liikmed, ehk maksu maksjad, kellel ühtigi suuremad auu ei ole, kuid paljas Wennaste nimi. See alam jägu wendi ja õdesid ei tea ilma, mis isand, tema abilised ja ette lugijad teewad, ehk toimetawad; nemad on nagu lamba kari, kes senna lähed, kus neid aetakse. — Ja selle kolme Wennaste klasside ülem ja peamees on saksa Wennaste isand. —

Rats kõrgemad klassi, luistawad kolmandamale wiimse suure klassile, ehk kogudusele ette, ja need waesed muud kui kuulgu ja uskugu, mis neil uskuda ja loota tästakse.

Ka loeb Wennaste isand ise mõni kord aastas kõige kogudusele ette, siis kui ta tuleb andeid ja raha wastuwõtma ja kus siis teda jumaliku auuga Wennastest wastu wõetakse. Siis saawad ka need landitadid, mis abilised isandale ette panewad, isanda enese läbi Wennaste seltsi wastu wõetud. Mis seal siis kõik ette saab räägitud, tütatud ja lubatud, ehk mis tästus ja finnitatud, nagu walged siidi riided, pärlitest kroonid, suur taewa õnnistus Jesulise süles ja Wennaste iseäraline suur taewa auu j. n. e. — Ehk jälle kõige suurem ja hirmsam pörgu walu, kui peaks leski julgema Wennaste asjust ja isanda toimetamistest Wennaste seas, ilmalastele wälja rääkida. Ja waene rahwas usub seda kõik kõige olema, sest, ega Wennastefaks ei waleta, nagu ta seda ise alati ütleb ja oma abilistest ette ütelda lasseb.

Tema, see Wennaste isand, tema peab alati Jesulise ees wennaste eest seisma ja õõd ja pääwad alati oma seltsi eest paluma ja ilma Wennaste faks isandata ei pea sugugi läbi saama, ei ka õnnistust loota olemagi. —

Mõnda walitseb must sala pettus ja püha kirja wastane õpetus weel praegu Ewangeliumi Lutteruse koguduse sees ja tema liikmete hulgas. Ras see on tarwilik, ehk kõige meie Lutteruse kiriku

koguduses?? „Mis teewad wahid Sifoni müüri peal?“

Ra mina, kes ma seda siin kirjutan, ka mina uskusin oma noore mehe põlves seda, et wist Wennaste selts püham ja parem on, kui Luteruse kiriku koguduses ja mina pidasin nagu suureks õnneks ja auuks, et Wennaste seltsa sain! — Ma olin ihu ja hingega selle sees ja selle küljes; ma jõudsin ja sõudsin, itka üles poole, itka kõrgemale. Ma püüdsin selle suurema õnnistusele ligemale, mis Wennaste ülemais klassides lähemal õoldi olema. — Wiie aastase juure püüdmise läbi sain mina, kui koolmeister lubatud, esite kõige alamakse klassi. Siis ju ka lugijate seltsa. Müüdlotsin mina, et üks suurem auu wõdi õnnistus tõeste minule ilmutada! Aga — kõik jäi nagu ennegi. —

Mina sain kangeste keelatud, mitte üht asja ei sõna wälja rääkida ega ilma lastele teatada, ka mitte üks salm Wennaste wärsi raamatust oma koolimajas laulda; see olla üks ilmlit walla kool ja need jutlused ilma laste asi. Ma täitsin seda kasku täieste ja ootasin mitu aastad, kas tuleb paremad rahu ja suuremad õnnistust. Kõik jäi nagu ennegi. —

Sell ajal sain mina kõik need saladused tundma, mis Wennaste saksa isandad ja nende abilisid palwe majades oma ärawalitsetud ja wasta wõdetud wendade ja õdede seas, kui ka weel kõige Cesti rahwa seas toimetawad ja oma sala wõrku=

sid meie kiriku koguduse ümber suure kavalusega, wälimise püha näuga ja tõdisuguse meelitamisega seuwad, et ikka enam liikmeid meie kiriku koguduse seest Wennaste feltsi awateleda; selle sees ongi just Wennaste isanda suur ilmlif waranduseline kasu ja tema abiliste rikkuse hallikas. —

Mina hakkasin tähele panema, et neist, kes saksa isanda ja tema abilistele suured anded ohwerdasid, et neist palju rohkem lugu sai peetud, kui neist, kes wähem wdifid anda. — Ka tuli selgeste nähtawale, et seal selge meele ja mõdistuse peale heameelega ei waadatud. — Rikkamad, olid nemad mõistlikud, ehk mõistmata, need maksid Wennaste feltsis wäga palju ja neil oli wäga suur auu Wennaste isanda ja tema abiliste ees, neid üteldi Paradiisis kõige suuremas auus ja õndsuses olema. Ka niisugused lesed naisedki, kes hästi isanda ja tema abiliste poole hoitsid, õõldi walmis Paradiisi lesed ju siin maa peal olema.

Ragu ikka siin patlikus ilmas, nenda ka Wennaste feltsis! Reed Paradiisi suure auulised wennad ja Paradiisi lesed; nende seas oli tihti patliku efsituusi. Iseäraniis selle kõige pühama ja esimese klassi wendade ja õdede seas, mis eespool saab seletatud. Mõnda palju aga tahan siin ütelda, et Wennastel ei pea olemagi pattu, sest arm, mis Wennastel olemas peab olema, see peab nende pattude hulga kinni katma. Mõnda õpetab Wennaste isand ja tema abimehed neid wastu wdetud esimese ja teise klassi wendi ja õdesid! — Selle-

pärast nemad oma teistes pattu ei karba, sest Wennaste saksa isand seisab, kui wahemees Jeesuse ees oma feltsi eest, ja pöörab nende ehtitused Paradiisis kõi neist kõi wale; seda usub kõi suur jägu wendi ja õdesid ja see on nende lootus ja usk selles asjus. Ka mina lootsin ja uskusin, et sel Wennaste saksa isandal wiist üks suur taewalik wõim wõid olla, sest ega teda muudu jumaliku auu sees ei peeta, kui temal jumaliku wõimu ei ole. Ega tema muudu ennast Kristuse asemikuts ei nimeta. kui temal seda meelewalda ei ole, mis temal õõlbakse olema.

Uga — aastate jooksul hahtsin ma aru saama, kui nägin, et nendega, kes juuri andid ei jõudnud õhterdada, wäga leigelt ja pool tahtmata õmber käidi, eht seda küll wäljaspoolt salaja püiti hoida; selle asemel aga rikasdega wäga armsalt ja pehme õmber käidi, mis wähe jõuulistele ualgi osaks ei saanud. — Rikkad ja jõuudad olid alati kõi ees otsas ja neil oli suur auu isandade ees. Seda kõi tähele pannes läks minu süda raskest. Sest mina olin ka üks neist wähe ande õhterdajatest! Mina hahtsin märkama, et saksa isand ka minu wastu tuim ja külm oli, kuna ta rikkamate wastu wäga lõbus, armuline ja lahke oli. Rikkamõõda hahtsin mina nagu unest ärkama ja aru saama, et kõi ei ole mitte kuld, mis kulla karwa wäljast poolt hiilgab.

Mina olin koolmeister. Pidasin lugemisi oma koolimajas ja ka palwe majades. Tegin ka hea

eksami ära enne kui ametisse finnitadi. Nüüd wast hakasin aru saama, et ma weel püha kirjaga wäha tutaw olin; minu südame rahutus sundis mind ja ma hakasin hoolega wana, kui ka uut Testamenti järel waatama, et wdiks näha, mis püha kiri ka Wennaste asjus räägib, sest et see ikka minu südames seisib mis seal räägiti ja õpetadi. — Aga — mida rohkem mina uurisin, seda enam hakasin mina aru saama, et püha kiri kuskilgi ei räägi, et kui tahad õndsaks saada, siis pead enne salja Wennaste isandast lastma Wennaste seltsi wastu wõtta; ehk et üks iseäraline selts olemas on, kes enam Jumala ees wäärt on, kui iga usklik inimene, keda Jesus Kristus on äralunastanud! — Nagu oleks soomused minu filmade pealt ära wõdetud, ma hakasin nägema ja aru saama, et Hernhudi Wennaste seltsil ühtegi iseäraliku ega suu-remad era õnnistust pühas kirjas leida ei ole, mis iseäranis neile oleks Issa, ehk Poja läbi lubanud Wennaste seltsile ülem, ehk parem olla, kui teiste inimeste ja ristitloguduste le. Ma sain nüüd wast aru, et Jumala ees muud wahemeeft ei ole, kui üksi Jesus Kristus, kes risti puu peal maailma pattud ära kandis! Nagu uueste lugesin mina, et **Kristus** on tulnud patuseid õndsaks tegema, aga mitte **Wennaste salja isand**. Ma sain aru, et Jumal ei pea lugu, mis suguseft sugust inimene on, waid kdige rahwa seast on see, kes digust teeb, armas tema meeleft. Ma leitsin ja lugesin suure rõdemuga seda, et ühtegi

nime, ka mitte Wennaste, ega ka Wennaste **salja** **ihanda** nime ei ole antud taewa all, selle läbi wdib õndsaks saada, kuid ükspätnis **Jesuse** nimi! — Ma märkasin, et see wennastamine ja wennastaja ühtigi kasu hinge õnnistuse juures ei too ja Wennaste palwemaja oma saladuste ja walitsemis- tega mitte see õige ja loodetaw püham paik ei ole, ja selle läbi mitte õndsaks ei saa, et ühe Wennaste seltsi liige peab olema ja et üks wäljamaa **salja** **ihand** wdib õnnistust anda, ehk hukka mõista! Ma panin oma kui ka teiste ärawõrgutatud ja petetud inimeste rumalust imeks!! Ma sain aru, et inimene ainult **usju** läbi **ormust** õndsaks saab, aga mitte Wennaste seltsi, nende **salja** **ihanda**, ei ka Wennaste **palwemaja** läbi. Minu südamesse tuli üks kindlam rahu, kui palwe maja tõutuste ja lubamiste läbi iialgi enne tunda oli; sest palwemaja Wennaste õpetused ja ette kirjendamisjed riijutwad inimese südame rahu koguniste ära ja panewad inimest kaksipidise mõtte sisse! — Inimene saab seal wäga alla rõhutud ja ära wõrgutatud, mis kõik suure kavalusega Wennaste esimeeste läbi toimetatakse.

Mina olin, ja olen alati Jumaluse ja õige palwe poolt; sest see on iga ristiniimese ainus ja püha kohus! — Kristus oli Jumal ise ja Jumala poeg; aga Tema palus alati oma Issa, kes taewas on. Ta kaskis kõiki Issa paluda ja õpetas ka omad jüngrid paluma. Siis peab ju palwe püha olema ja palwe kohad ka õiged palwe pai-

gad. — Aga — Wennaste **fatja isandad** ja **neude palwe majad** meie maal, need on tõeste õigesti sihhi lörwale läinud ja on meie Eesti rahwa seas Lutteruse usu koguduses ühed **ilma wäär-
tufeta** lohad ja ristirahwa äraelstuse ja lahutuse paigad. — Nad on filmakirjalise, wälimise pühaduse kätte all ühed **mustad jaladuse haavad** ja **”** **innu elu wangistamise lohad.**

III. Jägu.

1. Kes on see Wennaste selts?

Wennaste pea selts on Saksimaal Sakseni riigis Berthelsdorfi maakonnas Hernhudi alewis (nüüd nimetatse Hernhudi linnaks.) Nemas on Johann Husi usu jätmel, Böömi ja **Määri wendad**, Husi usu tunnistuse pärast Rooma Paapsti poolest wäga taga kiusatud; sest nemad olid Katoliigi usku maha jätnud ja hoidsid ennast Johan Husi usu õpetuse poole. (Johan Hus sündis Böömi maal, Husinetzi külas 1373-mal. Oma usu parandamise pärast sai tema 5-mal Heina k. p. 1415-mal Rooma kiriku walitsuse poolest, Paapsti käsul järel, tule surma mõistetud.) Nõnda olid siis pärast Husi surma, tema usu tunnistajad Böömi maal ligi 307 aastat elanud ja nimetatid ennast Böömi ja Määrimaa wendadeks. Wiimaks tuliwad neist Böömi ja Määri wendadest palju perekondasid taga kiusamise pärast 1722-sel

aastal oma kodu maalt wälja ja saidwad Saksamaa Grahw Nikolaus Ludwig Zinzendorfi käest Sakse-
nis olewast Berthesdorfi mdisast ühe tüli maad
oma asumise paigaks. Nende esimees oli sel ajal
üks puusep nimega Kristjan Tatwid. Pärast
kogus senna nende juure weel palju teisi sisse rän-
dajaid mitmest usutunnistusest ja kirikust, kes
ennast kõi twendadeks nimetasid ja Grahw Zinzen-
dorfi abiga Berthesdorfi mdisa maa peale ühe
alewi tüla asutasiwad, kellele nimetks panti: Hern-
hudi, ehk Gesti keeli: „Issanda wari.“

Nendest mitmest seltsist ja usust kolku kogunud
rahwast kaswas wiimaks see Hernhudi saksa Wen-
naste iseäraline kogubus, ehk selts, kelle asutaja
isaks Grahw Nikolaus Ludwig Zinzendorf sai. —

2. Kes asutas Hernhudi Wennaste seltsi?

Wennaste seltsi asutas ülemal nimetatud Grahw
Nikolaus Ludwig Zinzendorf Hernhudi alewis oma
maa peal ja walmistas selle seltsile Määri Wen-
dade pruulide pdhjusel oma iseäralise Wennaste
seaduse, mis Augusti kuu 13-mal pääwal 1727
aastal püha dhtu söömaaja pruulimisega sisse pühit-
seti ja see on siis see päris Hernhudi Wennaste
halatuse ja ilmale sündimise pääw, Hernhudis
Saksamaal. — Sest ajast on nüüd 168 aastat
aega.

3. Kes oli Grahw Zinzendorf?

Grahw Nikolaus Ludwig Zinzendorf sündis
Dreesdeni linnas Saksamaal. Tema isa oli Minis-

ter. — Tema oli wäga tulise waimu annete ja iseäralise põlewa tahtmisega noor inimene, kes Issandat on armastanud.

Dma 15-ma elu aasta sees on tema ju Halle linna õpilaste seas üht iseäralist seltsi, „Sinepi itwa selts“ tahtnud asutada. Selle seltsi lipu kiri pidi olema: Ennäe inimest! ja selle kirja ümber: „Tema haawad on meie pühitsus.“ Sellesuguse püüete pärast, et see ju pidi liiale minema, panid tema omaksed teda Hallest ära Wittenbergi ehasti õppima, kust tema pärast riigi teenistusesse pidi minema, mis aga sugugi tema meele järele ei ole olnud. Tema sees on mitu korda see soow olnud, Issandale ühte elawad, iseäralist kogudust kiriku keskelt kokku koguda, üht kirikulest kiriku sisse asutada, kui üks usu selts, kelle nimi Pietistlased olid, seda jõudsid teha. —

Mõnda näeme siis Grahw Zinzendorfi nõuu korda minema selle läbi, et just sel ajal Böömi ja Määri maal wälja rändanud Wennad tema juure Berthelstorfi mõisa juhtusiwad ja tema neile oma juures kohe maad andis senna asuda, nagu ju ülemal räägitud on. —

Grahw Zinzendorf jäi ise ka Hernhudi aletwisse elama, tegi Jumalus tarkuse etsaamid ära, et ta ise tahtis oma Wennaste kogus ka õpetada. — Terwet Euroopa maad on ta läbi reisinud ja oma Wennaste õpetuse seemet igale poole püüdnud kanda. Ka Ameerikasjegi on ta ulatanud ja meie Balti

maafondades on ta 1736mal ja 1743mal aastal käinud.

Tema on omal ajal ehk ta head tahtmist ja püüdmist olnud ja mitmed head ehk teinud, mis kiituse väärt öölbakse olnud, kuni tema 1760mal aastal nagu aja lugu räägib Issandat armastades on surunud. Aga, omas elus on tema väga iseäralikuid toimetanud.

4. Mis tahtmised olid Zinzendorfil Wennaste kogu seadmistega:

Zinzendorfi esimesed tahtmised olid õige suured. Tema Wennaste kogudus pidi see kõige wagade wagam kogudus, kõiges paigas üle terve ilma olema. See pidi see Wiladelwia olema, kellest Johannesse ilmutamise raamatu 3 peatükis 7 salm. räägib. Wennaste selts pidi üksi Sumala lastest kofku pandud olema ja neid kõiki suure auu sees Issanda tulemisele vastu wiima. Nõnda tahtis Zinzendorf kõik maailma ära võita ja oma Wennastamisega täita. Ta tahtis Rooma Paapstiga ühendust otsida. Konstantinoopuli patriargile kirjutas tema ja Wene Keiserina Elisabethile seletas tema, kuidas Määri Wennaste kirik Kreeka kogudusega alguse poolest ühte sünnib.

Kui nüüd Zinzendorf kõik uskufid ja riikufid lennates oma tahtmise alla ei jõudnud heita ja kui maalised talistused teda suurest taewalisest unistamisest üles äratasiwad, siis wast pani ta oma ettewõtmistele kitsama raja. — Et nüüd temast

seatud Wennaste seltsil, kes mitmest usu jagudest loogu oli kogunud, ühtegi pea usku ei ta kiritut ei olnud, siis hoitsid mõned liikmed ennast Määri, teised Lutteruse ja mõned ta Kalwini õpetuse poole. Et Zinzendorfi Wennaste kogul üht õiget pea usku ei olnud, siis said nemad riigi wallitsuse poolest sunnitud, nõnda et Zinzendorf wiimaks 1749-mal aastal, sunduse läbi ennast ja oma Wennaste kogudust Auksburgi usu tunnistuse, see on Ewangeliumi Lutteruse usu tunnustajaks nimetas. Aga see oli riikliku seaduslikel sundimisel sündinud ja ei ole mitte südamega wastu wõetud usk! Selle läbi jäi Hernhuudi Wennaste seltsile see suur wigak, et nemad Ewangeliumi Lutteruse usule ja kirikule tuimaks ja külmaks on jäänud täna päewani. Hernhuudi Wennaste seltsi seesmine ja südame usk on Johan Huzzi usu järelbus ja Grahw Nikolaus Ludwig Zinzendorfi era seadused, mis nemad 13-mal Augusti k. p. 1727-mal wastu wõtsid.

Mis kõi Grahw Zinzendorf oma Hernhuudi Wennaste kogudusele Saksamaal seadis ja õpetas, ei haka ma siin nii pikalt ja laialt ära seletama, waid ütlen lühidelt: Seal on nii palju tühisust ja eba õpetuifi, mis imeks panemise wäärt on ja kellest ma siin lühidelt tahan rääkida.

5. Grahw Zinzendorfi era seadused oma Hernhuudi Wennaste seltsile.

1) Grahw Zinzendorf seadis oma seltsile kõi fugused ise wiisid. Ta andis oma Wennaste seltsi

seaduses mitme sugused walitsemise ja lahutuse seadused, nagu näituseks: kogudus on mitmesse klassi ära jautadud; seal on poislaste, tütarlaste, poismeeste, tüdrukude, lest naiste ja abielurahwa koorid. Igal kooril on isesugused palwed ja teenistused, mis koori abilised ehk koori teendrid juhatawad.

Ühtegi haridust waimuliku ameti tarwis ei ndueta. Opetaja, prespiteri, tialoonuse ehk ka ette lugemise peale wdib iga wend walitud saada, kui ta auusa kombeline on ja osawuse poolest seks tõlbab. (Päris jeesuiitlik kawal tegu.)

2) Zinzendorf ütles oma seaduses, et Issand ise peab nende pea wanem olema, mis tema ühe liisku läbi Zinzendorfile on teatanud. Nii uskus ja õpetas Wennaste kogudus. Ta olla ühte äralepingud oma Wennaste rahwaga maha teinud, selle ülem tarjane ta olla.

Ta selle taewalise esivanema käest küsiti igas tähtsamas asjas nduu: nagu ametnikude walimises, misjonääride wälja saatmises, abi elusse astumises ja muus asjus ja seda tehti kõid liisu läbi. — Selle läbi sai Wennaste liisk suureks paganuse aja eba usu Draakiks. — Siis weel need iga päewased kirja salmid, mis loosungiks nimetati.

3) Ka oli Wennastel pruugiks tehtud: Enne oma õhtusöömist pruugiti ja pühitseti aposilikku leiba murdmist. Ka pidi Wennalik suuandmine ja jalgade pesemine olema, tunnistuseks, et nemad õiged wennad ja Wennaste kogudus olla. Ka

tehti seaduseks, et see on nende kõige suurem rõdem
Issanda haawades hingada.

Neist lauldi, neist peetigi jutlusi ja tundisi,
enam, kui ühestki ristiusu õpetusest: neist lauldi
ja neist üksi räägiti. Nõnda said meie Issanda
weri ja haawad Hernhuudi Wennaste juures mängu
kanniks kellega alati mängiti ja soriti ja Loojat
ära unustati! —

4) Kõige suurem Wennaste eesküsimus oli ikka see,
et nemad uskusid seda walet: et Jesus ise üksi
nendega era kaupa on teinud ja üksi Hernhuudi
Wennaste päralt on. —

Sest näeb nüüd selgeste, et grahw Zinzendorf
oma Wennastega eesküsimusele oli läinud ja tema seadu-
sed neile ebausuliseks on saanud, mis kõige püha
kirja wastu on.

Ruidas Hernhuudi Wennaste selts ennast Saksamaal
üles on pidanud, ehk praegu weel piab; ei
halka ma siin rääkima ja see ei ole ka minul nõnda
tuttaw, et sest diete wõiks aru anda. Nõnda
palju wõin mina tõendada, et Hernhuudi Wennaste
selts ennast Saksamaal, oma kodumaal palju auu-
samalt ja paremalt on üles pidanud, kui siin Balti-
maa Tsestlaste seas. — Kui mõned usu põhja wi-
gad ma ha arwata, on nemad ka mõndagi head
teinud, nagu misjonäride väljasaatmise ja mitme
kasuliku ette wõttega, nagu raamatutest teada on.
Aga — ta on ka Saksamaal, ise oma kogubus,
kellel oma kirik, armu laud ja õpetus on. —
Uskugu, tehku ja õpetagu nagu see nende meele

järele on, see ei puudu teistesse. — Ta on ka Saksamaal niisamuti üks iseäraliste kombete ja tühja era lootuse selts, kes ka seal niisama Ewangeliumi Lutteruse kiriku lõhkuja wastane on, nagu meie maalgi. —

6. Kudas sai Hernhudi Wennaste usk ja selts meie Baltimaa Gestirahwa juure?

See sündis nõnda: 1729-mal aastal pärast Kristuse sündimist, oli meie Balti maa Gestirahwas weel saksa härrade, see on siit maa mõisnikkude päris orjad. Mõisnikud olid neid jo lastnud selle maa endiseft katuligi ristiusust Ewangeliumi Lutteruse usku ristida: sest et saklad siin meie maal ise ka ju Lutteruse usku olid wastu wõtnud ja see usk oli jo ligi 200 aastat Baltimaal walitsenud.

Nagu ülemal kuulsime, et meie wanemad kõi päris orjad olid, ei olnud neil enestel ühtigi õigust omale usku wõtta; sest üks pärisori peab kõi heaks wõtma, mis tema elu ja surma isand temale heaks artwab ja peale paneb!

Ka nõnda meie esivanemad siit maa Gestirahwas, kes oma härradest jo Lutteruse usku olid toimetatud. Nemad ei oskanud sell ajal weel püha kirja lugeda, ehk ei saanudgi, sest sell ajal ei olnud weel kuigi palju Gesti keele raamatuid, ehk ka ei sugugi! — Enne Lutteruse usu aega olid katuligi papid siin, kes Ladina keeles kiriku teenistusi pidasid, ja sellest meie maa rahwas sugugi aru ei saa-

nud. Pärast kui Lutteruse usk ja õpetus Saksamaalt Baltimaale tuli, siis tulid ka Lutteruse usu õpetajad kõigil Saksamaalt seie, kes jälle Gestickeelt ei mõistnud.

Mõnda ei saanud waene Gesti rahwas ühestgi asjast aru, mis nendega tehti, ehk kuidas neid õpetadi; nad olid üks maha surutud ja alla rõhutatud rahwas! — Seesugune Saksakeelne õpetus ja asi kestis enam kui kakssada aastat siin Lutteruse usu Gesti rahwa seas. — Siis tulid suured sõjad ja katku ajad, mis seda maad ja rahwast peaaegu kõigil ära häwitasiwad.

Pärast neid raskeid aegu, kui maa ja rahwas jälle hakkas kosuma, ei olnud ka õpetajasiid enam ja siitmaa sakslased ehk sakslased kutsusid õpetajad jälle Saksamaalt seie, kes jälle Gestirahwa keelt ei tunnud ja sellepärast ei mõinud Gesti rahwast, kes Saksakeelt ei tunnud, kasuliku jutlustega õpetada! Asi oli paha ja õpetus puudulik. Sell tehwal õpetuse ajal läks Gesti rahwas nagu kangemaks ja ei tahtnud enam oma piinajate alla heita, waid igatses loomulikult wabaduse järele. Küll on ka sel ajal jo mõnedki auusad õpetajad rahwa waimuliku, kui ihuliku waewa oma südamesse wõtnud ja warandamist soowinud. Aga, ei olnud wõimalik! Õpetajad olid sell ajal ise ka weel kangeste mõisa härrade wõimuse ja käsu all ja ei mõinud muud teha ei ka rääkida, mis mõisnikil soowis ja käskis. Õpetajad ja mõisnikud olid kõigil ühed sakslad! Sell ajal kutsusid Baltimaa mõisnikud ja teised

Sakslased ja ka õpetajad ühel nõuul Wennaste seltsi Saksamaalt Hernhudi asutusest meie Balti maale. See sündis 1729. mal aastal. — Sel ajal oli ka grahw Zinzendorf see Hernhudi Saksamaa Wennaste peamees (waata tagapool 3. jägu nr. 2. ne).

See Saksamaal asunud Hernhudi Wennaste selts sai nagu silma kirjaks ööldi: Lutteruse kiriku õpetajatele abiks meie maale soowitud Lutteruse usku Gesti rahwast nõnda nagu „harima!!“

Kõik jo, mis siit maa saklad ja mõned saksa õpetajad siit maa waeste orjadele soowisid, pidi kobe waeste orjade kasuks sündima! — See pidi jo suurt hinge õnnistust waeste orjadele tooma. — Nõnda said need Hernhudi Wennas saklad meie rahwa alla rõhujateks ja wõrgutajadeks meie maale kawalusega sisse poetatud, kus nemad weel Ewangeliumi Lutteruse koguduse küljes nagu pahad mäda paised täna pääwani ripuwad ja Gestirahwast petwad, awatelewad ja kurnawad ja nagu tõugub Lutteruse kiriku uju juurte kallal salaja näriwad.

7. Kuida ja mis hakkasid saksa Wennaste isandad siit ma Gesti rahwa seas toimetama?

Need saksa Wennaste isandad tulid mei Balti maale. Sakste tahtmise ja lubaga tõusid Wennaste palwemajad enamiste iga Lutteruse kiriku ligidale, nagu seened wihmasel ajal, ülesse! Gesti rahwast hakati liisu läbi Wennaste seltsi wastu wõtma ja Ewangeliumi Lutteruse usku risti rah-

wašt, risti rahwa feast ära lahutama ja Jumala lapši ilma laste feast wälja walitsema. — See oli üks suur kawal poliitil ja uudis, mis Eesti rahwa filmad kängeste ja wägewaste nende isandate järele tõmbas, et nemad ei saanud enam aega oma piinajate tegude peale waadata.

Oh seda sõgedust ja suurt segadust, mis sell ajal oli! Eesti rahwas ei teadnud sell ajal ise sugugi püha kirja, ei tunnud ise, mis digus eht kõwerus oli, waid pidi seda uskuma, mis wäljamaalased wõerad isandad neile ette rääkisid. — Aga — mis tegid Saksa Wennaste isandad? Nemad ei käinud mitte Kristuse õpetuse, waid härrade tahtmise ja näpu näitmise järele.

Nõnda muutis Saksamaalt sisse tulnud Wennaste asi meie maal hoopis teisiti ja ise suguseks, kui ta Hernhudi Saksamaal oli!

Siin hakati Lutteruse kogudusest härkanud hingesid Wennaste seltsi korjama, mis 1729—1743. aastani suure kawalusega tehti. Need wastu wõetud wennad ja õed jäid küll wäljaspidi Ewangeliumi Lutteruse kiriku liikmeteks, aga nemad said wennastamise läbi Määri Wendabe ja Hussi usu tunnistuse osaliseks, kellele Zinzendorfi era seadsed, nagu Hernhudi wennastel oli, ka siit maa wennastele said.

Sellega on siis Lutteruse kiriku kogudusest wälja walitud wennad ja õed kahe isanda teendriks tehtud, mis Kristuse läsu ja püha kirja õpetuse wastu on. Küll püüdis Lutteruse kirik

selle vastu seista ja astus ka Wennaste hullustuse vastu wälja ja nende hullustus sai tüüks ajaks Palti kubermangudes ära keelatud. (Sest saame eespool rääkima.)

8. Mis hakkasid Wennaste saksa isandad Gesti rahwale kohe töutama ja rääkima?

Nemad hakkasid oma kawala õpetuse ja Jesuse nimega pehmelt rääkima; lubasid Gesti rahwale ilmatu suurt ja uhket elu taewas. — Aga ainult siis, kui nad maa peal nõnda teewad, kui Wennaste arm neid juhatab. Et nemad ise siit rahwa ehk Gesti keelt ei mõistnud, siis olid mõisa opmannid need wähe tõlgud. Saksa isand rääkis saksa keeli ja Opmann rääkis seda jälle rahwale Gesti keeles ette. Et seal siis kõik nõnda sündinud, mis mõisnik, Wennaste isand ja opmann just enesetele kasulikku tundsid olema.

Wennaste saksa isandad ja mõisa opmannid surusid ühel meelel ja ühes nõuus Gesti rahwast jälle uueste mõisa härrade alla heitma. Spetadi, kes härrade sõna ei kuula, see taewa suure rõemu riiki ei saa, waid lähed armuta põrgu!

Gesti rahwas ei pidada maa peal ühtigi warandust tahtma, waid kõigist lahti saama ja ilma jääma. Siis pidi taewast tuhat wõrra saama ja prii, ja õnnis olema. Nõnda olla Jumala oma tahtmine selle rahwaga. — Kõige selle juures aga ei jätanud kawalad Wennaste isandad oma kasu

tähele panemata; sest mida õrnemalt ja pehmemalt nad waese orja rahwaga ümber käisid ja neile waematudele taewast ja selle kuldset elu ja hiilgawaid kroonisid tõutasid toimetada, seda rohkem rahwas ka neile, kui oma heategijatele, mis tal weel wähegi wdimalis oli, ära ohwerdas.

Lutteruse kirik jäeti kõige tema õige ja puhta õpetusega ldrwale, kuna Wennaste wdimus suureste edasi kaswas! Lutteruse õpetajad ei wdinud senna ühtigi parata, sest mõisa härrad ja õpmannid tahtsid seda. Nõnda kestab see Wennaste asi weel täna päewani, ehk küll wähe weilemalt; siiski weel küll joutsalt, mis Wennaste isandab suure jala pettuse ja kawalusega Gesti rahwa seas edasi ajawad. Kõik Lutteruse usu kiriku suureks kahjuks ja lõhkumiseks, Lutteruse koguduse warju all.

9. Mis on wennaste töö oma saksa isanda juhatamisel, kuni meie ajani?

Mis peab siin ütleva? — Siiski tahan mina nende tegudest ja tööst siin edasi rääkida, mis 166 aasta sees Wennaste asjust teada on. Nagu enne olen ütelnud, olen mina ise, kes seda kirjutan, 41 aastad seda järel kuulanud ja tähele pannud.

Mina pean tunnistama, et niisugused Wennaste palwe majad ja palwe feltid meie Ewangeliumi Lutteruse usu koguduses, siin meie maal ja meie Gesti rahwa seas, ei ole mitte enam nüüd,

sell ajal aja kohased ei kirikule ei ka rahwale. — Kwalifikud kohad, nagu walla kool ja meie kirik, need on kasulikud ja diged õpetuse ja tarwilised palwe kohad. Mis on meil tarwis ja mis tähendab meile üks iseäralik ja salalik Wennaste palwe maja? Ei mitte ühtigi! Ta on saksa Wennaste isandate ja nende abiliste sala wõrkude ja ande korjamise pea koht ja wale õpetuse wälja lautamise paik.

Need sala Wennaste era palwe majad on meie Eesti rahwale küll arusaamata kahjulikud olnud oma eba tegemiste ja õpetamistega, nagu näituseks: Saksa isandad meelitawad ja awatelesid hõlmatuses meie toekamad Eesti rahwapojad oma palwe majadesse ja oma seltsi. See ei tahtnud neil mitte heaste korda minna. Nega mööda hakkawad saksa isandad seda kawalust pruulima ja Eesti rahwa oma seast neile eest wedajaid seadma; wõtsid neid Wennaste seltsi wastu ja tegid neid oma abilisteks ja ette lugijateks ja seadsid neid kõige esimese Wennaste klassi, kellel siis kõrgem auu koht Wennaste seas ja uhked siidi riided ja kõige hülgawamad pärli kroonid Paradiisis lubati kätte toimetada. Siis tõutadi neid weel taewas kuningateks ja preestriteks teha, kes siin ilufaste ja igate wiisi Wennaste saksa isandate sõna kuuleb ja nende tahtmist, ennast ärasalgades täidab, nagu ande korjamised ja Wennaste era õnnistuse wälja kiitmisel ja kogubuse korjamised, kust kawalad isandad enestele suurt saaki, nagu tänini weel saawad!

Need nimetavad isanda abilised, keda isandad nõnda vastu võtšid ja taewa auuliseks tõstšid, need meelitasi teisa inimesi oma feltši ja panid saksa isandatele niisuguseid inimesi ette, kellest saaki oli loota ja isand võttis neid siis liisu läbi vastu, tegi Wennaste liikmeks ja tõutas nii samuti, kui teistele ennegi, ja pettis neid walge siidi riiete ja kroonide saamisega Wennaste võrku!

Wähem kasulised wõišid mitu aastad palwe majas käia, vastu wõetud nad ei saanud. Aga wäga ime! Meile õeldi ikka: Sinu liis ei ole weel tulnud; ja ei ole weel armu kätte saanud! Looda ja otši edasi, kuni Jesuse sind ükskord leiab.

Silma kirjaks sai siis mõni waesem arwaste ka vastu wõetud, kes abiliste tuttaw, ehk omane oli; siiski nagu erutuseks teistele; aga ta jäi kõige alamasse klassi, ja ei saanud ühegi waewa nägemise järele kõrgemasse klassi tõusta, mis aga rikkamatel kerge oli kätte jaada.

Ra sündis siis, ja nüüdki weel, et rikkamad perenaised, kellest enam kasu oli loota, kui tema mehest, said ja saawad vastu wõetud. Mehele õeldi: Sinu armu tund ei ole weel jõudnud ei ka ilmunud. Dota, kuni armu sind leiab! Niisugused vastu wõetud naised tõid palju andeid kofku ilma oma mehe teadmata. Aga nende meeste armu aeg ei tulnud ei ilmaški, et nad küll feltši lugemisel alati käisid ja ootajad olid.

Et nüüd isanda abilised oma rahwast tõid selgeste tundšid, siis said niisugused jõuukamad mehed,

Selle naised jittemad arwati olema, Wennaste seltsi wastu wdetud, sest nende naistest ei loodetud kasu saama. Küll käisid nende naised seltsi lugemistel, aga ei tulnud nende armutund. Neile öelbi ikka: Dotage kuni Jesu teid leiab, nagu teie mehigi leidis. Need waesed naised nutsid ja ootsid! Aga Jesu teid ei leidnud.

Nõnda said enne ja ka nüüdki ikka rikkamad wastu wdetud. Waestest ja teenijatest ei ole jutugi. Neile öeldakse: Teid ei ole Jesu leidnud. Lootke, ja käige palwe majas, ehk saate wiimaks leitud. Suur sala waimulik uhkus on Wennaste seltsi sees. Nad arwawad ennast ülemad ja paremad olema kui teised Gestrilased, kes oma Lutteruse usu ja kirikule on truult jäenud ja Wennaste musta noota ei ole sisse pugunud. Tühi mõte! — Wennas rahwas läib ka küll Lutteruse kirikus ja armu laual. Aga nemad teewad seda ilma kirjaks ja teiste nähes. Oma hinge õnnistust lootwad nemad palwemajast. Nad põlgawad kiriku jutlust, see peab ilma laste asi olema, kellega ära walitud wendadel ühtegi tegemist ei pea olema.

Wennaste palwemaja peab olema see püha ja puhas paik, kus ära walitud ja wdietud Jumala laste õige palwe koht peab olema, kuna Lutteruse kirik üks ilma laste kottu käimise koht peab olema, mis walitud wendadele ei pea kõlbama puhas ja kalliks pidada. — Nüüd olen mina jo üle 25 aastat Gesti maal ja ma olen näinud ja kuulnud,

et siin see asi weel pahem on kui Riia maa Gesti-
laste seas. — Sest siin Gesti maal on Wennaste
paltwemajad nende hakatusest saadit mõisa opman-
nide ette lugemise kohad olnud, kus nemad saksa
Wennaste isandatega ühes koos waest Gesti rahwast
on tüsjanud ja wäga alla rõhunud; ja see mõisa
opmannide ettelugemise tõbi on täna päewani wen-
naste paltwemajades päewa korra.

Ra on meie Gesti rahwa seas mõni nõr-
gema närwidega isakene, kell warandust ja kawalust
oli, kawala saksa Wennaste isanda läbi wastu
wõetud ja isanda abiliseks nimetatud, ka ette lu-
gijaks tõstetud. Niisugused on siis Wennaste õpe-
tuse ja isanda wale tõutustega temale nii truult
jäenud, et weel praegu rahwale ette räägivad, et
saksa isand on suur Wennaste eestkostja ja wah-
mees Jesuse juures ja üks Jesuse sõber, ja ilma
ühe niisuguse saksa Wennas isandata sugugi läbi
ei saa ja õnnistust ei päri. Niisugused asju ja
juttusid räägivad isanda abilised ja ette lugijad
weel praegugi ette ja rahwas usub neid, kui õigeid
mehi ja lasseb ennast Wennaste wõrku meelitada,
kus neid nina pidi weetakse ja tüsatakse suureks
andete kasuks; sest ilma rahata ei saa ükski wastu
wõetud, ja kes kord on nende wõrku weetud, see
on jo oma Lutteruse kirikule kadunud ja tema süda
ja meel ära segatud ja wäga ära rõhutud!
Ta ei märka ennast enam Wennaste wõrgust, sest
mustast kuradi ja põrgu ahwardamistest lahti kis-
tuda, waid jääb kartma ja neid uskuma.

Meie Eesti rahvas saab weel praegugi ühte puhtu Wennaste eradpetuste läbi ära wõrgutatud ja petetud; sest Wennaste saksa isand ja tema truud abi taadid õpetawad, et Lutteruse kiriku kogudus ei pea kõlblit olema, ei ka õnnistust oma liikmetele andma, sest tema peab ilmlit olema ja Isjand ei pea mitte tema president olema, nagu Wennastel, kes isanda läbi on wastu wõdetud ja Jumala lapsiks ära walitud. —

Sel kombel saab mitmet pidi ette loetud ja räägitud ja rahvas Wennaste oheliku otsas weetud; ja see sünnib kõit Lutteruse koguduse südame sees! Aga ei saa tähelegi pantud, waid weel sallitud!? — Meie Ewangeliumi Lutteruse kogudused oleks palju puhtamad, paremad ja ühe meelelise-
mad, kui seda Wennaste musta wale tegetwust ja eba õpetust tema sees ei oleks, sest Wennaste saksa isandad toimetawad alati suure sala kawaluslega Lutteruse kiriku wastu ja awatelewad inimesed oma kirikust ära ja kisuwad neid oma palwe majade poole. Miks nad seda teewad? Kõit oma suure kasu pärast, et neil Eesti rahwa rumalus palju warandust koku kannab, kes ju nende wõrgus on. See must sala Hernhudi uss on Lutteruse kiriku südame juure kallal püha ingli näul 166 aastat närinud ja tema kosumist takistanud, ilma, et sest aru oleks jaadud. Ta teeb seda weel praegu ja ühte puhtu edasi; aga salaliktult ja kawalaste. See on Wennaste seltsi tegetwus Eesti rahwa seas.

10. Piisu läbi wastu wõtmine ja selle pettus, ehk kuidas sellest Wennastele räägiti.

Nagu ju enne sai üteldud, wõtakse Wennaste seltsi liisu läbi wastu liikmeid, mis praegu weel sünnib, ehk küll sala teadusega, mis Wennaste isand ja tema abimehed toimetawad. See peab nende ütlemise järele taewalik wastu wõtmine olema. Muidu Jumala lapses ei pea saama.

Seletuseks: Enne, kui esimesed Wennaste isandad Saksamaalt meie maale tulid ja nägid, et Eesti rahwas weel orjad ja harimata rahwas olid, kes sellestki diete aru ei saanud, siis ütlesid neile saksa isandad nõnda: Wennaste liisk on püha asi ja seda liisku toimetab Saksamaa Hernhudi Wennaste selts taewa Issanda enesega, kes Hernhudi Wennaste seltsi peawanem on ja nüüd taewas on ja sealt nendega kirju wahetab ja liisu läbi räägib! Kes nüüd siin maal ennast Jumalale tahab lasta ärawalitseda ja kelle nimed meie siit Saksamaale, Hernhudi linna saadame, nende nimed pandakse siis seal Issandale ette, kes siis ise liisu läbi otsust teeb, keda tema ise wastu wõtab, ehk mitte ei wõta. —

Iga ühe siit senna aadetud nime juure pandakse Hernhudis üks kuiwand puu oks, siis palutakse ja pandakse need nimed ja oksad ühes Hernhudi püha altari peale. — Kelle nime juures hommitul kuiw puu oks palatama ja haljendama on öösel hakkanud, seda on Issand ise ärawalit-

fenud ja see saab wastu wdetud Wennaste koguduse sisse ja see on siis Snnis.

Teisets: Inimeste nimed saawad Issanda ette altari peale pandud ja palutud; kelle nime juurde üks loos taewaliku kirjaga on pandud, seda on Issand leidnud ja see saab wastu wdetud. See on Jumala laps. —

Nõnda rääkisid meie maale tulnud esimesed saksa Hernhudi Wennaste isandad neile, keda nemad Gesticlaste seas ju olid wastu wdtnud ja oma abilisteks teinud. Need mehed rääkisid seda jälle kui suurt taewaliku püha saladust teiste inimestele, ja nõnda kaswas see wale teaduse juur pikka mööda rahwa seas edasi ja sai neile wiimaks isearaliseks sala eba-ustumiseks. Seda kõike peeti pühaks ja õigeks, mis saksa Wennas isandad iialles ette rääkisid. Niisugust taewaliku Wennaste liisu ja nime kirjutamise ebausku on weel täna päewani Wennaste keskes olemas ja seda usutwad weel palju wastu wdetud ja arawalitsetud wendi ja õbest. —

See on kõik meie maa Wennaste seas üks suur pettus olnud ja on weel praegugi. Seda asja tõsisest küljest waadates näeb iga wdrgutamata inimene, kellel wähegi selge meele aru on, et see üks must ja salalit suur pettus oli, mis palju meie Gesti rahwast Wennaste noota ja wdrtu wedas; sest igaüks tahtis taewase liisu ja taewa Issanda enese kirjutatud nime läbi taewa Issandast wastu wdetud saada ja Jumala laps olla, kelle peamees

Jesús ise on lubanud olla. Apostlid ei saanud mitte Jesufelt seda käsku, et minge ja tehke liisu wõt-
mise läbi rahwas Jumala rahwaks, waid Kristuse
käsk oli see: „Minge ja tehke kõik rahwast minu
jüngriks ristmise läbi. Sest kes usub ja teda
ristitakse, see peab õndsaks saama!“ — Eks ole
siis Hernhudi Wennaste liisk üks Issanda käsu
wastu eeskimine ja suur patt ja pettus? — üks
saksa Wennaste isandate suur wale poliitik Eesti
rahwa seas Lutteruse usu koguduses. Olgu weel
mõni sõna asja seletuseks siin räägitud, mis selle
liisu heitmise ja taewase nimede kirjutamisega
Baltimaa Wennaste seltsis sai tehtud ja weelgi salaja
toimetatakse ja pettetakse, mis sel kombel saab tehtud.

Kõige rahwa ehk seltsi lugemiseks saab palwe-
majas see tund nimetatud, kus kõik rahwas wõib
osa wõtta. Pärast seda tundi on ehk oli järel
jäämine. Siis kogusid kõik need, kes tahtsid wastu
wõetud saada, uueste palwemajasse, Tartu maal
üles ärkli kambridesse, kus siis weel lauletakse ja
ka maanitsetakse ja kus kandidadid, ehk ootajad ka
isanda abiliste ja ette lugijatele oma pattu ja
eesitust peawad tunnistama. Abilised kirjutawad
siis tahtjate nimed üles; muidugi teada nende
nimed, teda nad kõige enam ohlama ja filmi püh-
kima näewad. Need nüüd, kes kunagi järel-tun-
nis ei puudu, neid saab siis tähel pandud ja nende
nimed üles tähendatud. Need nimed antakse siis
isanda abiliste läbi saksa Wennaste isanda kätte,
kes siis muud kõik toimetab, nagu ju räägitud on.

Et need nimesed nüüd Saksjamaale Hernhudi saadetakse, see on pettus! Need üles antud nimesed jääwad kdiß kohalise saksa isanda oma kätte ja tema on ise see Hernhudi püha altar, kes nõnda nende nimelega teeb, kuidas tema abilised, kes neid üles antuid tunnewad, tahawad ja soowitwad. Nagu näituseks: Küll oli see enne ime ja ta tähtjas, et just palju üles antud nimedest aga ainult rikkamate, kuulsamate ja tähtsamate inimeste nime jägu kuiwi oksje pakatama läks ja kohtu ehk muu inimestel, kel midagi wõimu, warandust, ehk auu oli, nagu kohtu mehed, mõisade oymannid, aida mehed, kubjad ja muud rikkamad inimesed. Nende oksjad läksid rohelisteks ja nende liisu tähtede juure sigines taetwalik kiri; sest niisugused said kohe wastu wõetud. Neid leidis Jesuke ruttu ülesse, kuna waesemate inimeste kuiwad oksjad wäga wähe pakatama läksid ja taewa kiri nende nime liisu kirja peale sadade seast ühele juhtus juure siginema. — Rust see tuli, et waeste nime oksjad wähe pakatasid ja taewas nende nime liisu lehe peale nii wähe kirjutas? —

See tuli nõnda: Rikkadest ja wõimu meestest oli jo suurt kasu ja saaki loota ja saada. Need said saksa Wennaste isandale ise märgiga ette seatud abiliste poolt, ja neid wõttis kawal isand ruttu wastu, kuna waesematel aega küll oli käia ja otsida, sest nende tund ja Wennaste arm ei olnud neid jo weel leidnud. Nõnda sünnib see Wennaste seas weel täna päewani. — Et taewa Issand Saksa-

maal, Hernhudi linnas, kedagi niisugusel kombel, nagu ülemal kuulsiime, wastu wõtab, ehk weel pealegi siit maa Gesilaiji, kelle nimed üteldakse jenna saadetama, see on üks ilmatu pettus ja ebausku külwamine meie Gesti rahwale, keda katwalaad Saksa Wennas isandad siin petwad, awatelewad ja Wennaste wõrku lasewad wedada.

Need üles kirjutatud Gesti rahwa nimed ei lähe mitte Saksamaale Hernhuti, waid jääwad Baltimaale paigale. — Need on Saksa Wennas isanda oma käes ja tema oma abilistega teeb siis ise, mis nad abilistega ühes nõuus arwawad enes- tel kasuliku olema. — Seesama on see Saksamaa Hernhudi püha walitsemise altar, just siin, meie oma lodumaal. — Kui peatski mõni teatus ka Saksamaale Hernhuti saadetama, siiski ei walitse seal mitte taewa Issand inimesi, waid inimesed ise. Nõnda on meie maa Gesti rahwas siin wäljamaalastest ära petetud ja seda pettust digeks usku- des ja pidades on nemad Wennaste musta noota langenud, kus nad Saksa Wennaste isandate ja tema abiliste suureks kasuks nende küttes riputwad. —

11. Lõpu sõnum III. jau kõnest.

Mõni ehk wõtab küsida: Mis kasu on hinge poolest Wennaste kogudus meie maa Gesti rahwale Saksamaalt seie toonud? Kostame: Ei misgi suguft! Ei ihulikuis ei ka waimulikuis asjus. Aga selle asemel meie Gesti rahwast pettes, rahwa ilma- likku werandust ilma arwamata palju, miljonide

wiisi siit maalt ära korjanud, mis kõik salaja armuannete nime all rahwa rumalus petjatele salakorjandustega on kokku wedanud ja täna päewani weel weetakse. Mis eest siis? Wale õpetuse ja ilma aegse eba tõutuste, kuradi ja pörgu ahwarduste eest. Suure paradiisi õnne lubamise ja kange hukatusega ahwardamise eest. — Eks ole küll loota ja kartta. Näituseks: Wennaste isandad tõutawad Wennastele meie maal suurt Paradiisi auu ja õnne, walgid riidid ja kuld kroonid. Issanda abiliste ja ette lugijatele jälle walgeid siidi riideid ja kallid pärli kroonid taewas kätte toimetada. Aga ahwardawad ühtlasi ka kõige kängema pörgu piinaga neid nuhelda, kes julgeks nende salapettusest aru saada, ehk midagi märkada, ehk ka wälja rääkida! —

Wennaste saksa isandad on meie rahwast üks-teisest ära lahutanud; ühed Jumala lasteks ülen-danud ja teised ilma lapsiks alandanud, oma ilma-aegse wale õpetamise ja wastuwõtmise läbi. Miks pärast tehakse kõik nõnda? See sünnib kõik nende isandate ja nende abiliste suure ilmliku kasu pärast. Ometi oleme meie ühe Ewangeliumi Luteruse kogu-guse liikmed ja ühe Jumala armuosalised. Sellega on Saksamaa Wennaste isandad meie siitmaa Lute-ruse kirikule ühe suure kahe isanda teenistuse prau-fisse tõmbanud, mis praegugi weel rebitakse ja wäga raske parandada on.

Neid riidusi, tülisi, wihtamisi ja lahkumisi, mis meie Gesti rahwa seas Wennaste hullustamise läbi

on sündinud, ei jõua ühegi sureliku sulg üles kirjutada! Tülid ja riid, abielu rahwade pahandused, leiwawanemate ja teenijate wihtamised, wanemate ja laste põlgamised sugulaste ja naabrite wahel! Ja see kõik on Wennaste seltsi ja tema toimetamiste läbi meie maal sündinud! — Näituseks: Naine jättis mehe, lapsed ja majapidamist maha ja läks palwemajasse; ta oli Jumala laps, tema mees ei kõlbanud senna, ta ei olnud wastu wõetud, oli ilma laps. Tüli ja riid. Nõnda samuti läks mees palwemajasse; tema naine ei kõlbanud, ilma laps! Ei olnud wastu wõetud. — Perewanemad olid palwemajast kodu tulles oma teenijatega riidus! ilma lapsed ei olnud kodu ostanud Jumala laste meele järele teha. Pahandus ja riid. — Mitmed teenijad sööwad lastega kodu wett ja leiba! Kuna wanemad leiwa kõrwase saksa isanda ja tema abiliste kätte palwemajasse ära kannawad! Asi on nii must, et wiimne kohus seda wanemate, laste ja pere wahel ütskord saab seletama!

Saksa Wennaste isandad ei saa ilmaški küll; nende abilised korjawad neile ja enestele alati ja täidawad isanda taskusid, mis ilmaški täis ei saa. — Saksumaalst seie tulles ei ole neil õiget riietki selgas, aga kui jo laks, ehk kolm aastad siin olid, siis sõitwad uhke troskadega, head hobused ees ja kutsar pukis; ja nad elawad uhkuste ja suureste, kõik armu annete nimel, salaja kofku kantud Cesti rahwa warandusega. — Must asi ja suur pettus, kel määra ei ole! —

Kui meie küsime: Mis hoolt Saksa Wennaste isandad oma Wennaste seltsi eest siis on kannud, ehk kannavad? — Kostame: Ei küll kõige wähe-
matgi! Saladus ja oma kasu püüdmine on see pea
hool, mis nad siin kannavad. — Wõeriti õpetused,
põhjata tõutused, iseäralised nõuu pidamised oma
abilistega ja nõdremate wendade ja õdede petmised,
suured õnnistuse lubamised ja kroonide tõutamised,
mis rahwas nagu Sumala juust kuuleb ja usub,
et mis wahemees räägib, on kõik tõsi! See on see
suur hooletandmine, kuibas inimesi wõrgutada ja
hästi raha ja muud wara rahwa käest kätte saada.

Paljugi oleks weel nende isandate ja tema abi-
liste halwast õpetusest ja tegudest rääkida, mis
mina eespool saan tegema. Aga et mina ka üks
üksik inimene olen, nagu kõik teisedgi eksijad ini-
mesed, kes pinda wenna filmas näeb ja ehk palki
omas filmas ei näe! Sellepärast tahame järele
waadata ja püüame Püha kirja juhutamise ja selle
tõde põhja peale rajades ära tunda, kus õigus,
ehk tõwerus on. Olgu tema meie juhataja ja sele-
taja, kas meile Pühakirja õpetuse järele ühte Saksa
Wennaste seltsi ja nende isandaid nende wastu
wõtmistega, meie hinge õnnistuseks tarwis on, ehk
mitte; wõi ehk saame usu läbi, armust õntsaks,
ilma et meid Hernhudi Saksaisand Wennaste seltsi
wastu piab wõtma. —

Ühte nii suurt seletust ei wõi ükski oma peast
ette wõtta; selleks peab üks tõsine, õige ja kindel
põhi olema. Ei wõi ka mina omast peast siin

ühtigi teha; selleks piab Pühakiri ise see juhataja olema, kas wennaste õpetus la tõe ja õige pühja peal seisab, nagu meie Ewangeliumi Luteruse kiriku õpetus on, wõi ehk on Wennaste selts ja nende õpetus wale arwamiste peal, oma kirja seletuste ja õpetamistega.

Wennaste isandad pühjendawad oma wastu wõetud Wennaste seltsile, et nemad, Wennaste selts, peawad koguni suure ja tõe pühja peal pühjendatud olema. Selleks on nende pea pühjaks uuesti Testamendist 34 punkti wälja walitsetud, mis just Wennaste jägu peab olema ja ainult nende pühja kinnitama. — Need punktid on wõetud nõnda: Nelja Ewangelistide kirjadest 14. ja Apostlite kirjadest 20. punkti, ehk salmi. Üleüldse 34 punkti Pühast kirjast wälja otstitud ja walitsetud. Meie saame aga eespool nägema, kas need pühakirja 34 salmi just Hernhudi Wennaste tarwis Pühast kirjas üles on pandud, wõi ehk õige risti koguduse tarwis üleüldse. — Sest, kui Püha kiri on Jumalast sisse antud ja saadab kogu igaühese, kes usub. Aga mitte Wennaste seltsile üksi, keda Saksa Wennaste isandad siin wastu wõtawad.

Et meie sest ühte selget aru wõiksime kätte saad, selleks tähendan mina need 34 wennaste pühjus salmi siin ülesse. Ewangelistide raamatubest 14 salmi otse nenda, kuidas Jeesus ise oma suuga oma jüngridele ja õigele rahwale on rääkinud. Teisels la Apostlite kirjadest nõnda, kuidas nemad on õpetanud ja rääkinud ja kellele see on räägitud. —

Paneme siis need wennaste põhjus punktid tähele.

I. Ewangelistide kirjades.

1 punkt. Matteuse raamat 11, 25 ja 26 salm.

Sel ajal wastas Jeesus ja ütles: Mina kiidan sind, Issa, Taewa ja Ma Issand, et sina seda tarkade ja mõistlikude eest oled ära peitnud, ja oled seda wäetemille teada annud. Tõesti, Issa, see on nõnda sinu meele järele olnud. —

Rus seisab see, et Jeesus seda Hernudi Wennaste tarwis on rääkinud? — Ei küsilgi.

2. punkt. Matteuse raam. 10, 34. 35. 36 ja 37 salm.

Urge mõtelge mitte, et mina olen tulnud rahu läkitama ma peal. Mina ep ole tulnud rahu läkitama, waid mõela. Sest mina olen tulnud inimesele riidu saatma tema isa wastu, ja tütrele tema ema wastu, ja minijale tema ämma wastu. Ja inimese waenlased on tema koda kondsed. Kes isa ehk ema enam armastab, kui mind, see ep ole mitte minu wäärt. Ja kes poega, ehk tüttart enam armastab kui mind, see ep ole mitte minu wäärt. —

Kuidas neid salmisid Wennastele saab seletatud ja mis põhjusel, saame ees pool kuulda. — See on väga imelik seletus!

3. punkt. Matteuse raam. 12, 47. 48. 49. 50. salm.

Siis ütles üks tema wastu: Waata, sinu ema

ja sinn wennad feistwad dues, ja püüdwad sinuga rääkida. Aga tema wastas ja ütles sellele, kes seda temale oli ütelnud: Kes on minu ema, ja kes on minu wennad? Ja ta sirutas oma kät jüngrite üle ja ütles: Waata, minu ema ja minu wennad. Sest kes ial minu Issa tahtmise järele teeb, kes taewas on, seesama on minu wend, ja õde, ja ema. —

Kustilgi kirjas ei ole öeldud, et see oleks Wennaste seltsile räägitud, waid kõigile, kes aga ial Issa tahtmist teeb. — See on õige Kristuse wend.

4. punkt. Matteus. 16, 18 ja 19-mas salm.

Ja mina ütlen sulle ka: Sina oled Peetrus ja seefinatse kalju peale tahan mina ehitada oma kogudust, ja pörgu wärawad ei pea seda mitte ära wõitma. Ja mina tahan sulle taewa riigi wõtmed anda, ja mis sina maa peal kinni seud, see peab taewas kinni seutud olema, ja mis sina maa peal peastad, see peab ka taewas peastetud olema. —

Kas on Wennaste selts see Peetrus ehk see kalju ja kas temal on taewa riigi wõtmed? Kus see on kirjutatud? Ei kustilgi.

5. punkt. Markus. 6, 8 ja 9. salm.

Ja Jeesus käs kis neid, et nemad ei pidand ühtigi enestega tee peale wõtma, kui keppi üks-päinise, ei mitte pauna, ega leiba, ega raha wõõle. Waid lingad pidid jalgas olema, ja nemad ei pidand tahte kuube selga panema.

Kas see Wennaste isandate ja tema abiliste peale tähendab, kuuleme eespool. —

6. punkt. Markus. 9, 43 salm.

Ja kui sinu käsi sind pahandab, raiu teda ära. Paremini on sulle, et sa wigane elusse lähed, kui et sul käsi kätt on ja pead pörgusse minema kustutamata tulesse.

Kuidas Wennaste isandab seda oma seltsile seletavad, kuuleme eespool. —

7. punkt. Markus. 13, 11-nes salm.

Aga kui nemad teid wiivad ja äraandvad, ärge muretsege enne mitte, mis teie peate rääkima, ja ärge mõtelge mitte see peale; waid mis teile sel tunnil antakse, seda rääkige. Sest teie ei ole mitte, kes räägivad, waid Püha waim. (Luuka 12, 12. seefama.)

Kuidas Wennaste ette lugijad ja nende jaks isandab seda oma kasuks seletavad, saame eespool kuulda.

8. punkt. Markus 13, 20. salm.

Ja kui Issand ei oleks neid päewi lühendanud, siis ei peaks üksi liha; aga ärawalitsenud pärast, mis tema on ärawalitsenud, on ta need päewad lühendanud.

Kas Wennaste selts üksi ilmas on ärawalitsenud, näeme eespool.

9. punkt. Luuka 10, 3. 4. ja edasi.

Minge! Waata, ma läkitan teid kui talled kesket huntide sekka. Ärge kandke kufurt, ei pauna ei ka kingi, ja ärge teretage kedagi tee peal.

Ras Wennaste selts, jassa isand ja nende ette lugejad tõeste need läkitatud talled, ja teised inimesed kõik hundid on? Seda kuuleme ees pool.

10. punkt. Luuka 10, 31. salm.

Uga üks preester läks kogemata seda teed alla, ja kui ta teda (seda röövlite kätte sattunud) nägi, läks tema mööda.

Kuidas seda Wennastele õpetatakse, seda kuuleme ees pool.

11. punkt. Luuka 14, 26. salm.

Kui keegi minu juure tuleb, ja ei wihta oma isa ja ema, ja naesti ja lapsi, ja wendi ja õdesid, ja weel pealegi oma elu; see ei wõi mitte minu jünger olla.

Mis õigust Wennastel sellega ja sest punktist enestel arwawad. See on palju elus riidusi ja wihtamisi sünnitanud. — Ses pool kuuleme.

12. punkt. Luuka 17, 35 ja 37 salm.

Mina ütlen teile: Selsamal öösel on rats ühes woodis. Teist peab wastu wõetama, ja teist maha jäetama. Rats on wäljal: Teist peab wastu wõetama ja teist peab maha jäetama,

Mis Wennaste seltsis selle põhjus punktiga on tehtud, saame seletama ja nägema.

13. punkt. Luuka 21, 14 ja 15 salm.

Seepärast pange oma südamesse, et teie enne ei mõtle see peale, mis teie enneste eest peate kostma; sest mina tahan teile suud ja tarkust anda,

mis wastu ei pea wdima rääkida ega panna, ei ükski kes teie wastu on.

Mis Wennaste ette lugijad selle punkti kohta õpetavad, seletame ees' pool.

14. punkt. Joan. Ev. 17, 16-nes salm ja 19, 25 ja 26 salm.

Nemad ei ole mitte maailmast, nõnda kui mina maailmast ei ole. — ?

Uga Jesuse risti juures seisis tema ema, ja tema ema õde, Maarja Kleopa naine, ja Maarja Mahtalena. Kui nüüd Jesus oma ema nägi, ja see jüngrid seal juures seiswad, keda tema armastas, ütleb tema oma ema wastu: Naine, waata, see on minu poeg. Pärast ütleb tema selle jüngri wastu: Waata, see on minu ema. Ja sest samast tunnist wõttis see jünger teda oma kotta.

Wennastele õpetatse: et nemad ei pea pärast saksa isandate wastu wõtmist, mitte enam maailmast olema. Suur wale õpetus.

Et Jesus sellega, mis ta risti peal oma ema ja jängri wahel rääkis, Wennaste feltfi oleks seadnud, ei ole kustil kirjas ülesse pandud.

Nõnda need 14 punkti Ewangelistite raamatust, mis Hernhudi Wennaste feltis oma põhjuseks on walitsenud, Jesuse õpetuse järele.

Wõtame siis ka tähele panna need 20 punkti Apostlite kirjadest, mis Wennaste põhjuseks peab olema, Apostlitest lästud.

II. Apostlite kirjades.

1. punkt. Apost. teud 11, 1. salm.

Uga need Apostlid ja wennad, kes Juuda maal olid, kuulsid, et ka paganad olid Jumala sõna vastu võtnud.

Kas Apostlite aeg Juuda maal ka jo saksa Wennaste selts oli, kuuleme eespool.

2. punkt. Apost. teud 15, 1. salm ja 16, 2-ne salm.

Ja mõningad tulid alla Juuda maalt, ja õpetasid wendi. Sel oli hea tunnistus wendadest, kes Lüstras ja Ikonias olid.

Kes need wennad olid, tellest siin räägitakse, saame eespool nägema.

3 punkt. Pauluse raamat Rooma rahwale. 3, 1. salm.

Seepärast ei mõisteta nüüd mitte neid hukka, kes Jესuse Kristuse sees on, kes ei käi liha järel, waid waimu järel.

Kas Wennaste selts siis tõeste üffi Jესuse sees on ja Waimu järel käib? Elsitus.

4. punkt. Rooma raamat, 15, 17-nes salm.

See pärast võtke teine teist vastu, nõnda kui ka Kristus meid on vastu võtnud, Jumala auuks.

Kas olid need ju risti inimesed, ehk Jესuse uskujad, keda Paulus nõnda kärib vastu võtta?

5. punkt. Rooma raamat 16, 17. salm.

Uga mina maanitsen teid, wennad, et teie neid tähele panete, kes lahkumisi ja pahandusi

tõstwad see õpetuse wastu, mis teie olete õppinud, ja taganege neist ära.

Kellest kähib Paulus ära taganeda, kas risti kogudusest, nagu Wennaste selts teeb? Ruleme ees pool.

6. punkt. 1-ne Korint. raamat, 1, 10. 2, 1. 3, 1. 7, 29. salmis. Paulus räägib siin igas kohas wennad. — Kas Hernhudi wennad?

7. punkt. 2 Korint. raamat, 6, 17 salmis.

See pärast minge nende seast ära, ja lahutage ennast, ütleb Issand (Jlm. 18, 4.) ja ärge puutuge mitte roojase külge, siis tahan mina teid wastu võtta.

Kas Apostel kähib Wennaste seltsil Ewangeliumi Sutteruse risti kogudusest ennast nagu roojasest orjast ära lahutada jaksja isandate läbi? Wale tegu. Eespool näeme.

8. punkt. 2 Korint. raamat 9, 6. salm.

Uga seda ütlen mina: Kes kasiinaste külvab, see peab ka kasiinaste lõikama, ja kes rohkeste külvab, see peab ka rohkeste lõikama.

Kellele, ja mis peab rohkeste külvama? Kuuleme eespool.

9. punkt. 2 Korint. 9, 14. salm.

Ja et nemad teie eest paluvad, ja igatseswad teie järele Jumala üle wäga suure armu pärast, mis teie sees on.

Kes on need nemad, kes paluvad ja kes on need teied, kelle eest palutakse? Seda saame ees pool kuulda.

10. punkt. 2 Korint. raamat 13, 12 salm.

Teretage teine teist püha suu andmisega; kõik pühad läkitavad teile terwid. (1 Tessaloonika r. 5, 26. 24, salm seefama.)

Kes on need pühad, kellest Apostel rääkib, ja käsib suu andmisega teretada? Kas meie Wennaste selts? Wale mõte!

11. punkt. Galatia r. 3. 28 salm ja 4, 28 salm.

Ei ole Juuda meest ega Kreeka meest, ei ole sulast, ei ka wabat, ei ole meest ega naest, sest teie kõik olete üks, Kristuse Jeesuse sees. Aga, wennad, meie oleme, nõnda kui Isak, tõutuse lapsed.

Kuidas jeda 11-mat punkti Wennaste juures seletatakse ja mis selle järel on tehtud, saame eespool seletama. — Kas wennaste selts on siis need tõutuse lapsed? Wale mõte!

12. punkt. Tessaloonika r. 2, 1. salm.

Sest teie ise teate, wennad, meie tulemist teie juure, et see pole tühine olnud.

Kes on meie maa Wennaste juurde tulnud ja selle tulemine pole tühine olnud? Näeme eespool.

13. punkt. 1 Peetruse r. 2, 9 ja 10. nes salm.

Aga teie olete see ära walitsatud sugu, see kuninlik preestri amet, see püha rahwas, see päris rahwas, et teie peate selle wägewad nõuud kuulutama, kes teid pimedast on lutsnud oma imeliku walguse juure. Ja kes teie ennemuiste ei olnud rahwas, aga nüüd olete teie Jumala rahwas, kes

ennemuiste armu ei olnud saanud; Aga nüüd olete armu saanud.

Rus kirjast seisab see, et meie Wennaste selts see armu saanud Jumala rahwas on? Ees pool kuuleme, kes need armu saanud on!

14. punkt. 1 Peetruse r. 4, 8. salm.

Aga kõige enamiste pidage isekeskis ühte puhku armastust, sest armastus katab pattude hulka.

Ruida ja mis suguse wiisiga meie Wennaste selts selle 14-ma põhjus punkti järel on käinud, kuuleme ees pool.

15. punkt. 2 Peetrus. r. 10, 11 salm.

Seepärast wennad, olge seda usinamad oma katsmist, ja oma äravalitsemist kinnitama, sest kui teie seda teete, siis ei komista teie ial, sest nenda antakse teile rohkeste seda sisse minemist meie Issanda ja Snnistegija Jeseuse Kristuse kuningriiki.

Kas on Hernhuudi Wennaste selts üksi see kutsutud? Kuuleme eespool.

16. punkt. 1 Joannes. r. 2, 18 salm.

Lapsukesed, wiimne tund on läe, ja nenda kui teie olete kuulnud, et Kristuse wastane tuleb, ja nüüd on neid Kristuse wastasid palju saanud; Sest meie tunneme, et wiimne tund läe.

Ruda Wennaste ettelugijad sellest kisedawad, saame eespool kuulma.

17. punkt. 1 Joannes 3, 1 ja 2 salm.

Baadake, misugust armu Issa meile on annud, et meid peab Jumala lasteks hüütama; Seepärast ei tunne maailm meid mitte, sest ta ei tunne Teda. Mu armsad, meie oleme nüüd

Jumala lapsed, ja ei ole veel mitte awalituks saanud, mis meie oleme ehk saame olema; Aga meie teame, kui ta saab awalituks saanud, et meie tema sarnatsed peame olema; sest meie saame teda näha, nõnda kui tema on.

Ei ole pühas kirjast kustilgi delbud, et meie Wennaste selts see armu saanud selts, ehk rahwas on. See pool kuuleme sest.

18. punkt. Ebrea r. 3, 1. salm.

Seepärast, pühad wennad, kes teie taewasest kutsmisest olete osa saanud, pange tähele seda Apostlid ja ülemad prestrid, Jesust Kristust, teda meie ülestunnistame.

Kas wennaste selts maa peal on siis see püha Wennaste selts, saame ees pool kuulda.

19. punkt. Ebrea r. 9, 3. salm.

Aga teise wahetegi taga oli see tell, mis nimetaks kõige pühamaiks paigaks.

Kas on Wennaste palwe maja see teine tell ja kõige pühama paik, kuuleme ees pool.

20. punkt. Ebrea r. 13, 1 salm.

Wendade armastus jäägu kindlaks.

Missugune wendade armastus peab kindlaks jääma, kas saksa isandast wastu wõetud era Wennaste armastus, wõi kõige ristitoguduse wendade armastus? Saame ees pool kuulma.

Siin oleme nüüd need 34 Püha kirja tükki, mis Hernhubi Wennaste seltsile meie Balti maal on walja walitud ja nagu Wennaste seltsi nurga tiwiks saksa Wennaste isandatest 166 aasta eest

wälja otstitud, tundma õppinud. Need salmid Pühas kirjas on jo väga diged ja nende üle ei ole meil ühregi ütlemist. Mikspärast need lohad Püha kirja seest just Wennaste seltsi põhjandamiseks terve Uue Testamendi raamatust on wälja walitsetud, sellest saan mina siin seletama. Mina olen need Wennaste põhjus punktid juba 1856-mal aastal selle aegse wennaste isanda Windegilde läest Maarja Mahtalena kiriku õpetaja Woldemar Mikwizi abi läbi oma kätte saanud ja kuni tänini alles hoitud olnud.

IV. Jagu.

Seletus Wennaste põhjus punktide üle.

Kui nüüd mõni peaks küsima, ehk ütleva: Eks Hernhudi wennaste seltsi usu põhi ole jo küll dige ja püha kirja järel, mis meie neist 34-jast Püha kirja põhjus punktidest selgeste küll näeme? — Jah, need 34 Püha kirja salmi ehk punkti on küll diged; aga — mis nad just Wennastele põhjuseks on walitud, on üks iseäraline sala asi, mis mina tahan ära seletada. — Need Püha kirja salmid on selleks Wennaste seltsile põhjuseks wälja otstitud, et nende peale toetades jaksa Wennaste isandatel ja tema abilistel Gesti rahwa seas, keda Wennaste isandad on Lutteruse kogudusest Wennaste seltsi wastu wõtnud, põhjust oleks, Püha kirja abil ja toetusel lõikisugust iseäralist wigurid

teha ja walet õpetada, ja siis oma tempusid Püha kirja peale toetades oma ärawalitud ja wasta-
wõetud seltsi ees tõeks põhjandada. —

Seft sel ajal, 1729-mal aastal, ja weel palju hiljemalt, kui Wennaste isandad Saksamaalt meie maale tulid, ei mõistnud Gestlased ise lugeda ja ei olnud ka suuremat Gesti keeli raamatuidki rahwa seas. Siis ei teadnud Gesti rahwas muud ühtegi uskuda, kui seda, mis saksa Wennaste isandad neile ette ütlesid ja ütelda lastsid, nagu ülemal on räägitud. See pidi ju tõik õige olema. Mis siis wiga oli Pühast kirjast niisugusid kohte wälja otsida, ja rahwale õpetada, mis wähegi neile ise-
äralist põhjust ja tuge andis. Et Gestlased weel päris orjad ja rumalad olid, siis oli Wennaste isandatel üle sada aastat wäga hea Gestlaste seas oma musta noota nende 34 Püha kirja, ehk põhjus salmide põhja peal tõmmata ja seda ette rääkida, mis nad enestele kasuliku tundsid olema.

Kui ju mitmed auusad Lutteruse kiriku õpetajad suure hoole ja waewaga Gesti rahwale Püha kirja raamatuid rahwa omas keeles jõudsid muretseda ja rahwast armastusega lugema jõudsid õpetada, siis hakkas aega mööda Wennaste isandate kawal wõrgutamise Lutteruse koguduses wähenema, mis alles nüüd aasta wiiekümne sees sündinud. Nga praegugi küllalt saksa Wennas isandate ja pettetud isanda abiliste läbi edasi aetakse, nende-
sama põhjus punktide järel.

Ei ole saksa Wennaste isandad meie Gesti rah-

wast sugugi harinud, waid wõrgutanud ja petnud oma kasuks! Aga — auu meie armsa kiriku õpetajatele; nemad on meie pimedat Gesti rahwast armastuse ja suure hoolega püüdnud waewast hoolimata harida ja on Gesti rahwast armulise suure Wene keisrite luba ja tahtmise all selleks teinud, mis ta nüüd on! Tuhat tänu neile õpetajatele, kes ju haudas hingawad, ja palju auu neile, kes weel praegu rahwa seas töötawad. Jumal nende tööle abiks! Tänu armulise Riigi isadale hauas ja kiitus auulise walitsewa Keisri härrale trooni peal, kes Gesti rahwa haridust südame peal kannab.

Ra suurt tänu nende mõisa härradele, kes oma jõuu, hoole ja abiga Gesti rahwast on aitanud harida. Neile kõigile tänu! — Aga mitte Salsa Hernhudi Wennaste isandatele, kes ühtigi Gesti rahwa ihu ei ta hinge kasuks pole teinud, waid 166 aastat meie maal Gesti rahwast on tüsanud ja petnud, neile Paradiisi õnne, walgeid siidi riideid, kuld ja pärli kroonid lubades, mis rahwas on uskunud ja weelgi usutwad. Wennaste isandad on rahwast siin maal alati selgest ja puhtast Ewangeliumi õpetusest kõrwale juhtinud ja salaja oma abilistest juhtida lastnud, ja kõik oma suure kasu pärast.

2. Kas Wennaste õpetus ka õige õpetus on?

Meie küsime siin: Kas on need ülemal tähendatud 34 Püha kirja punkti t õ e s t e Wennaste seltsi tarwis Pühas kirjas üles pantud? Kostame: Ei ole. Gesti

need 34 õpetuse punkti on kõige ilma risti koguduste õpetuseks Pühas kirjas üles pantud, ei mitte ühegi eraseltsi, ka mitte Wennaste seltsi tarwis. Meie küsime: Ons meil, Apostliku Ewangeliumi Lutteruse usu koguduse liikmetel, Wennaste seltsi ja nende wastu wõtmist meie hinge õnnistuseks tarwis? — Kostame: Ei iialgi! Meie saame Ewangeliumi õpetuse järele usu läbi Jeesuse sisse, armust õutsaks.

Nagu mina ülemal tähendasin, on Wennaste isandatest need 34 põhjus punkti selle tarwis Wennastele wälja walitud, et need punktid isandate ja ettelugijatele toeks on nende õpetuse juures; sest nad wõiwad ettelugeedes oma wastu wõetud Wennastele ütelda: Ega meie oma peast teile nõnda ei ütle; waid Püha kiri käsib seda nõnda! — Eks see ole jo Wennaste põhjuses nõnda Pühas kirjas üles pantud?

Püha kiri ise saab meile näitama, et Wennaste arwamine mitte õige ei ole; sest et kõik, nagu kiri õpetab, üks üleüldine õpetus kõigile on.

Meie tahame lühidelt tähele panna, kus kõhas Wennastel eksitused on.

Jeesus ise ütleb Matteuse raamatus 11, 28. salmis. „Tulge minu juure kõik, kes teie koormatud ja waewatud olete, ja mina tahan teile hingamist saata.“ Jeesus kutsus siin kõiki, aga mitte ükski Hernhudi Wennaste seltsi. — Nad eksiwad.

Seletus Wennaste 1 punkti üle.

Jesus tänas oma Issa selle eest, et tema jüngrid, kes õpetamata mehed olid, Teda, Jesust ja Jumala suurt halastust tundsid, mis selle aegsed suured kirja targad ja waariseerid mitte ei tunnud ja ei tahtnudki tunda. Mis ja kuidas puudub see Püha kirja salm nüüd Wennaste seltsile, kellele ühtegi iseäralikku ei ole ilmutatud, mis ka kõigile ei oleks ilmutatud? Jesus ütles oma jüngerite vastu: Mis ma teile ütlen, seda ütlen ma kõigile!

Nagu 2 punkti seletuseks: (Vaata teine põhjus salm.)

Seletus. 1. Need, kes Israeli rahwa seast wana seaduse ajal Jehowast ära taganesid ja kuldwasikat kummardasid, (2 Mooses. 32, 27. — 5 Mooses. 33, 9 salm.) said nõnda ära tapetud: Issa tappis oma Jumala kartmata poja ja poeg isa. Ema oma tütart ja tütar ema. Amm oma minija ja minijas ämma. Kes aga kuld wasikat olid kummardanud ja Jehowast ära taganenud, need said kõik, ühest leeri wärawast teise, ära tapetud.

2. Ka nõnda samuti on Uue seaduse ajal, Jesuse ja Apostlite usu järele, Jumalakartlikud ja Jesuse tunnistajad palju pidanud kannatama ja Jesuse nime tunnistamise pärast ka ära tapetud saama, nagu Jesuse, tema jüngerite ja teiste risti rahwaga Juuda ja pagana rahwa poolest tehti, taga kiufati ja ära tapeti! Ka olid Jesuse eluaeg juba suured riidud ja tülid Juuda rahwa ja Jesuse enese wahel usu ja õpetuse pärast.

Ja need riiud ja tülid kestavad weel täna päewani ka ristis koguduste enesete wahel edasi, et see tõsi on, mis Jeesus ise ütleb: Mina ei ole tulnud rahu läkitama, waid mõeka, nagu Matteus ramat. 10, 34 salmis üles on kirjutatud.

3. Nõnda on siis ka meie päewil Hernhudi Wennaste seltsi ja nende isandate eba toimetamiste läbi Ewangeliumi Lutteruse usu koguduse sees palju tüli ja riidusid sünnitatud, mis kõik nende wastawõtmise ja ärawalitsemise läbi on sündinud, küll abielu rahwade, wanemate ja laste, leiwanemate ja teenijate, sugulaste ja sõbrade wahel, kus ühed walitud Jumala lapsed ja teised ilma lapsiks nimetatakse. Ja ommetegi oleme meie kõik üks ristis kogudus ja ühe Jumala armu osalised! See, mis Jeesus õpetas ja rääkis, nagu ülemal teame, see oli Juuda rahwa ja Jeesuse õpetuse ja pagana rahwa ja Apostlite õpetuse wahel, aga ei puudu mitte Lutteruse koguduse liikmete ja nende seas wastu wõetud ja ära wõrgutatud Wennaste kohta, nagu saksa Hernhudi isandad seda wale ka walusega oma uskujatele seletawad. Muidu peaks jo inglise kuulutamine Betlema wäljal hoopis tühi olema, kus nemad laulsid: „**Waa peal rahu.**“

Nõnda on need riiud ja pahandused wennaste õpetuse järele kõik wale, et peab isa ja ema armastust, mehe ja naise armastust maha jätma ja üksi aga Wennaste isandat, tema abilisi, ettelugijaid ja nende seltsi armastama, siis wast oleb õnnis ja pärid walged riided ja kroonid. Eks see ole üks juur eksitus!

Waata kolmas Wennaste punkt.

Seletus. See, mis Jeesus seal oma emast, wendadest ja õdedest räägib, ei ole mitte iialesti Wennaste feltsi, ei ka nende saksa isanda kohta öeldud, waid tõlise ristikoguduse kohta. Sest usu läbi oleme meie kõik Jeesuse wennad ja õed ja ka Jumala lapsed. Jeesus ise ütleb: Teie olete minu sõbrad, kui teie teete, mis mina teid käsin. Luuka 15, 14 salm.

Waata 4-jas Wen. põhjus punkt.

Seletus: See, mis Jeesus Petrusse wastu rääkis, ei tähenda sugugi meie aegse Wennaste feltsi, waid kõige suure risti koguduse peale, terweks ilmas. — Wennaste õpetus ei ole õige.

Waata 5-es põhjus punkt.

Seletus. See käst ja läkitamine, mis Jeesus oma jüngritele kästis, ei puudu mitte sugugi Wennaste saksa isandate, ei ka teiste ettelugijate külge, waid kõige Jumala riigi töötegijatesse, kes Issanda wiinamäel kõiges ilmas tööd peawad tegema. — Wennaste mõte siin ei ole õige. —

Waata 6-es Wen. põhjus punkt.

See, mis Ewangelist Markuse 9, 43 salmis Wennaste põhjuselks pruugitakse, saab küll raske olema siin rääkida, aga mis parata; on Wennaste feltsis nõnda. Ehk küll salajas. —

Seletus: Kui ühel mehel ei ole tahtmist, ehk teda ei saa saksa isandast Wennaste feltsi wastu wõetud, nagu ülemal on räägitud; (waata ülemal III. jagu 9-mas seletus punktis.) aga tema

naine seda tahab, ehk ju saksa isanda läbi Wennaste seltsi on wastu wõetud, kus tema nüüd üle oma mehe keelu, Wennaste õpetuse järele, mehe sõna enam ei kuule ja nende ärawalituid seltsi käib. —

Nüüd on abielu wahel riid ja tüli, wihtamine ja pahandus. Teine Jumala ja teine ilma laps; abielu armastus ja üks meel on kadunud ja lohkuleppimist ei ole! Nüüd kaebab wastu wõetud naine nuttes Wennaste ette lugijatele; siis ütlevad ette lugijad, ehk Wennaste isand ise: Armas õde! Kui sinu film, ehk su käsi, ehk su jalg sind pahandab, etš kisu wälja, etš heida enesest ära, etš raiu maha! Jesust peab enam armastama, kui meest. Jesandat peab enam armastama, kui inimest j. n. e. Ole aga truu õde! Taewa auu ja ilu on sul suur. — Sinu kroon wotab!

Nõndasama räägitakse mehele naise pärast ja wanematele laste pärast. Siis seletakse: Etš Kristus ise tuluud maa peale omaksete wahel riidu läkitama ja inimese waendlasted on tema kodakondsed. — Nõnda peab kõik sündima, mis Wennaste isand ja tema abilised ette räägivad; see peab õige olema. — Ei, see on wale õpetus. Kes jõuab neid pahandusi arwata, mis Wennaste isandad ja tema abilised, ehk kõik Wennaste seltsi sellesuguse wõeriti õpetusega Ewangeliumi Lutteruse koguduses on saatnud! See on see kiidetud kasu, mis see enam Jumalat armastaw ärawalituid Jumala laste eraseltsi siin meie maale on toonud ja täna päewani toob. Etš see ole üks ilma kasuta, üks kahjulik asi.

Waata 7 Wen. põhjus punkt.

Seletus. Jeesus ei räägi ju selles punktis oma jüngritega mitte Jumala sõna kuulutamise pärast, waid tema julgustab neid, et kui neid saab suure kohtude ja kuningate ette weetud, nende õpetuse pärast aru andma, et jüngrid siis ei pea kartma, mis, ehk kuidas neile wastata; waid lubab neile, et nemad ise ei pea neid sõnu wälja arwama, miska nad wastawad, waid Püha waim peab nende läbi ise rääkima. Kõik Jumala sõna kuulutajad, ehk nemad küll õpetatud on, märgitwad siiski ette, mis nemad Jumala kogudusele ette räägitawad. Mis teewad Wennaste ette lugijad? Nemad räägitawad palju oma peast, mis aga tahawad, ja siis ütlewad ise: Püha waim käsib ja annab meile seda nõnda rääkida, ega meie wõi ühtegi! Kõik on tema waimust. — Selle läbi saab seal palju kõlbmata paltweid ja halba rääkimist ette toodud ja kiskendatud, mis kõlblit ja õige ei ole. —

Ragu 8-ma põhjus punkti juures.

Seletus. Wennaste isandad ja tema meelised ettelugijad kiskendawad enamiste iga lugemise ajal wiimsest päewast. Suure rõhuga hirmutawad nad oma uskujaid, et nüüd on wiimne päew warsti käes; kõik läheb hirmsa tulega hukka! Nõnda teewad nad rahwast araks ja kartlikuks; sest wiimist päewa ja tema hirmsat tule hukatust kartwad kõik need araks küpsed ja petetud inimesed. Nüüd lootwad nad oma wahemehe saksa Wennaste isanda abi ja eestkostmise peale, ja õhwerdawad temale kas oma wiimist waesust ära, et aga wiimisel

päewal hirmust lahti saada! Selle hirmutamise läbi on katwalal isandal ja tema abilistel suur lõikus ja kasu. Kas on see üks õige tegu ja õpetus? Ei ole! See on Ewangeliumi õpetuse wastu ja patt. — Jeesus ise õpetab: Et wiimist päewa ei tea Jumala inglidki taewas, ei teegi muud, kui Jumal see Jõsa üksi. Kust siis aga saksa Wennaste isandad oma abilistega seda teawad?

Wennaste isandate abilised räägiwad oma feltfile ette, et nende saksa isand peab wiimisel päewal neid, kes on wastu wõetud wennad ja õed, keda nemad ilma laste seast on ära walitsenud, ise Jumala riiki ja taewa suure õnnistuse sisse wiima, kuna teised, kes Wennased ei ole, kõiit hukka peawad minema. Eks ole üks suur ülekohtuline pettus! Ja seda usub ära wõrgutatud wennas rahwas ja palju teisi, kes nende ettelugemisi läiwad kuulmas.

Ühksama Wennaste põhjus punkti järele (Waata 9 wennaste põhjus punkt.), mis Ewangelist Luuka raamatus 10, 3 ja 4. salmis on öeldud, oleme meie, kes saksa Wennaste isandadest ei ole Wennaste feltsi wastu wõetud, neist nagu huntideks arwatud, kelle seas nemad nagu wagad tallekesed salaja, tasahilukesi ja nagu nad ise ütleswad: kartlikult elawad ja toimetawad! Tõdeste, see on südant äritaw punkt meile, Wennaste arwamise järele, et meie, kes ommeti ristiniimesed oleme, Wennaste feltsi ilma lapsiks ja kurja ilma kurjaks huntideks saame arwatud, kuna nemad need tal-

le kesed meie koguduses peavad olema. Rahju küll! Siis on saksa Hernhudi Wennas isandad just nagu ta Mad meie kui huntide sekka Saksamaalt läkitatud; ilma kutruta ja ilma paunata, ehk tühja kutruga ja tühja suure paunaga. Hernhuudi isandad ei tereta ialgi meie maal muid, kui oma vastu wõetud liikmid; ehk mis on neil risti inimeste kui huntidega tegemisi?

Meie tahame järel waadata. Kes need hundid olid, kellest Jeesus oma jüngritele ütles ja neid lubas läkitada. Kas olid need ka ju üks ristirahwa kogudus, nagu nüüd meie Eesti Ewangeliumi koguduse ristirahwas oleme, kelle sekka Wennaste isandad, nagu huntide sekka on läkitatud.

Seletus. Sel ajal, kui Jeesus maa peal oli, ei olnud weel ühte ainustki risti rahwa kogudust terwes ilmas olemasli. Üksi Juuda rahwas oli, keda nimetati Juuda rahwa koguduseks ja Jumala ärawalitsetud rahwaks. Suur maailma rahwas olid kõik sell ajal paganausu eba uskude pidajad ja waimu pimeduses kinni, ehk küll jo suured ja wägewad riigid olid, nagu Piibel neist jutustab. Jeesus ise ja tema jüngrid olid kõik Juuda rahwa koguduse seas, ei olnud siis ime, et Jeesus oma jüngritega nõnda rääkis.

Õfegi Juuda rahwas olid Jeesuse ja tema õpetuse wastased ja püüdsid Jeesust ja tema jüngrisid kui hundid murda; mis weel paganad? Jeesuse jüngrid pidid nagu talled kesk huntide sekka minema ja neil ei olnud usu wendi ja sõpru wõera paga-

nausu rahwade seas, keda naad oleks armastusega wõinud teretada. — Meie ei ole nüüd mitte metsrahwad ega paganad, kuhu Hernhudi isandad ennast on poetanud. Ei mitte! Meie maa oli joo enne mitu sada aastat ristiusu rahwa maa, kus joo risti kogudused olivad ja ka omad kirikud ja õpetajad. Kuida julgewad saksa Wennaste isandad seda rääkida, et nemad kui tallekesed meie maa ristiusku Gesti rahwa kui huntide sekka on läkitatud! — See on ümber pööratud: Nemad on nagu hundid, lamba naha sees, kes lamba karja sekka tulnud, kus naad joo 166 aastat Lutteruse usu koguduse tallekesi oma eba tõutuste ja wale õpetuste läbi Lutteruse koguduse seest oma Wennaste wõrku on wedanud ja oma kirikust lahutanud, et neil nüüd Lutteruse kiriku warjul korda on läinud nende ära walitud tallede piima ja willa, see on Gesti rahwa warandust armu andide nime all oma tühja kujukse ja paunadesse toppida, ja pealegi naerda, et see neil nõnda ühe risti koguduse nimel ja warju all korda läheb.

Nad tulewad Saksamaalt tühjalt, tühja paunadega, ei tereta kedagi, waid läiwad salaliku wiisiga ühest palwe majast teisi ja täitwad oma tühjajad kujukse ja paunad ära awateletud Gesti rahwa warandusega ja sõimawad neid, kes ennast ei lase ära elsitada ja neist wastu wõtta, ilma lapsiks. Eks see ole küll kahjulik Lutteruse kogudusele! Siin oleme nüüd näinud, kes need hundid ja kes need läkitatud talled on.

Waata 10-nes Wen. põhjus punkt.

Jesüs räägib seal tähendamise sõnaga preestrist ja lewitist, kes head ei teinud, waid sest, kes rööwle läbi haawatud oli, mööda minnes maha jätsid. —

Meie küsime: Miks pärast peaks see punkt Wennaste põhjusesse olema walitud? Kostame: Nagu kõik teisedki punktid; iseäralise kawaluse pärast.

Seletus. 10-ma punkti üle.

Wennaste feltsi liikmed ja nende wahemees, jafsa Wennaste isand, nemad ei tee iialgi kellelegi head, ja ei räägigi palju teistega, kui aga oma arawalitude ja wastu wõetudega, kes nende feltsi on.

Nad põlgawad kõiki teisi ristiinimesi ja nime-tawad neid ilma lapsiks. Täis waimulikku uhkust ja ise enese lugu pidamist waatawad nad üle öla teiste inimeste peale. Oma Gutteruse kirikuski käiwad mõned ettelugijad filma kirjaks, et neid kui selle kiriku armastajaid teistest nähtaks ja kiidetak.

Agaga oma südame sunnil naad seda ei tee. Kirik peab neile ilmlit ja ilma laste kogumise paik olema.

Selle pärast nad palju kedagi ei aita ja head ei tee, sest ilma lapsed ei peagi wäärt olema, et Jumala lapsed neile peawad head tegema. Sest püha preester ja lewit on ka ilma lapsed, kes haawatud oli, mööda läinud, ilma teda aitamata. —

Ütši aga, kellele wastu wõdetud Wennad head teewad ja teeniwad, on nende kuldwasikas, ehk eba lootuse jumal, see on Hernhudi saksa Wennaste isand. Sellele wiivad nad suured õhwrid.

Kas see on Lutteruse usu risti koguduses õige? —

Olgu sest 10 Wennaste põhjus punkti seletuseks küll. Meie oleme jo siin selgeste näinud ja aru saanud, miks ja mis kasu pärast need salmid Pühast kirjast Wennaste feltfile on wälja walitud, et nende peale toetades wõeriti wdih rääkida ja ette lugeda, mis Wennaste palwemajades alati tehakse, kui aga wähegi mahti saadakse.

Rõnda on tõik need 34 Püha kirja tükki Wennaste feltfi tarwis üks iseäraline kawalaste saksa Wennaste isandatest wälja arwatud wõrgutamine; nagu oleks taewa Issand ise just Hernhudi Wennaste feltfile, ehk nende tarwis midagi iseäralikku Pühast kirjas lubanud. Wale asi ja õpetus

Ei ole Jeesus omal ajal, kui tema maa peal oli, mitte ühtegi eraseltfi asutanud, ei ka misti selle tarwis lubanud. Ta ei sallinud uhket ja iseäralikku wariseeride feltfi sugugi, nagu Uues Testamendis loeme, waid ütles neile suu sisse: Teie wihasemate madude sugu! Ja jälle: Teie olete isast kuradist j. n. e. Ega Tema siis grahw Zinzendorfile, ja tema Hernhudi Wennaste feltfile, kes 1600 aastat pärast Kristust ilmale Saksamaal asus ja sigines, ega ta selle wana wariseeride järelläijatele ometegi teist seadust ja armu ei ole annud, kui teiste

ära lunastatud hingedele ristikoguduste sees, tertves maailmas.

Siin wdib iga ristiinimene selgeste ära näha, et Hernhubi saksa Wennaste feltsi ja saksa Wennaste isandate wennastamine meie maal Luttenruse usu koguduse liikmete, Eesti rahwa seas, üks ilmaaegne ja tühi töö on! Muud kui üks patu nooda tõmbamine ristikoguduse segamisets ja tüliks. —

Mina nimetan siin weel, et need 14 punkti Jesuse õpetusest, kui ka need 20 punkti Apostlite kirjadest, ei ole mitte kellegi iseäraliku inimeste jäuks Pühas kirjas, waid kõige püha ristikoguduse tarwis, olgu ehk kandku see risti kogudus mis nime ta iiales kannab, kes aga Jesust Kristust usub. — Ka iga inimese jäuks, kes Kristuse nime sisse on ristitud ja usklik on. —

Seepärast on see üks wale õpetus, kui Wennaste ettelugijad rahwale ütlewad: Ega see Jesuse wäärt ja tema armu kogudusest ei ole, kes oma abikaasa, ehk lapsi armastab ja ei ole alati palwe majas, nagu Maarja Jesuse jalgade ees, ja nagu waga **Anna** Templis oli. — Üksi see on Jesusest armas, kes kõik wihtab ja Wennaste armu tundidest ei puudu. Kõik muu asi on tühi ilmlit asi! Selle läbi jätkwad mitmed wanemad oma püha kohut ja hoolt maja pidamise, laste kasvatamise ja abikaasade wastu täitmata ja jookswad nende õpetuse järele. Kas see on õige ja

Kohus? Kas on seda sugust Wennaste isandaid ja nendest vastu võdetud seltsi meie Ewangeliumi Lutteruse puhta ja selge õpetusega koguduse seas praegu tarwis? Suur ilmaaegne asi!

Ei maksa püha ristikoguduses mitte ükski iseäraline selts! Ka mitte Wennaste iseäralik selts ja nende saksa isandadega ise seltsis wedada.

Nagu mina ülemal olen ütelnud, (Waata selle raamatu teises jaus) olin mina, olen ja jään palwe poolt; aga mitte Wennaste seltsi, ei ka nende **palwemaja** poolt. Seletuseks: Dige risti inimese usklik palwe on ise ja Wennaste eraseltsi **palwemaja** on ära lahutatud **ise** asi. Dige ja seaduslik palwe koht on ristikogudusel **kirik** ja **altar**; aga — uskliku inimese palwe koht on tema lambri nurgakene ja tema oma süda. Sest inimene näeb mis silma ees, aga Jumal näeb, mis südames on. Matteuse Ew. 6, 6. s.

Mõni ehk tahaks ütelda: Dmmeti on jo palwemajad selleks asutatud, et seal peab palwel käima. Kui nüüd see raamat siin Wennaste palwemajasid õigeks palwe kohaks ei ütle olema, aga kus siis peab palwel käidama ja paluma? Kus on siis peale kiriku see dige palwe koht, kus meie waimus ja tões oma Issat tohime paluda ja kummardada, meie, kes meie ristmise läbi Jesuse Kristuse sisse, Tema wennaks oleme saanud ja nüüd ristikoguduse liikmed ja Jumala armu osalised oleme?

Kui meie Jesuse nimel, ei mitte Wennaste isanda ega Wennaste seltsi nimel oma taewast

Jssa tohime paluda, siis olgu Jeesus Kristus ise meile see tee näitaja, kus see õige palwe ehk Jumala teenistuse koht on. — Meie Onnistegija Jeesus Kristus, kui tema maa peal oli, Tema tegi palweid, jutlusti ja õpetas: Mägede peal, järvede ääres, koguduse ametliku kodades ja ka Jerusalemma templis, mis see ainus Jumala koda tertwes ilmas oli, kus Juuda, ehk Jumala rahwas kokku tulid oma taewa Jumalat teenima. — Sel ajal olid ka küll pagana usu ebajumalatel paganausu rahwade seas toredad ebajumala templid, kus aga Jeesus ei õpetanud.

Meil, kui ühel kristlikul, Apostlikul kogudusel, on oma pühja, kristlik kirik: See on meie risti koguduse ema, kes oma tiiwade alla meid palwele kogub, nagu kana omad pojad kokku kogub oma tiiwade alla. Torn kiriku peal on nagu Jumala sõrm, kes meie silmad taewa poole juhatab. Kella heal kutsub meid nagu Jumala heal senna palwele. Kantšel kuulutab meile selget ja puhast Jumala sõna selget piima, ja altar annab meile Kristuse ihu ja were läbi kõi meie patud andeks! Mis on ühel risti inimesel weel kõrwalt, ehk Wennaste palwe majast otsida ja saada? Usu Jeesust Kristust kiriku õpetuse järele, siis saad sina ja su pere õndsaks, ilma Wennaste palvemaja ja saksa Wennaste isanda wastu wõtmiseta. — Ka wõime meie igas paigas paluda, nagu Jeesus tegi, metsas ja mägede peal, järvede ääres ja mujal paikades. Sest tema ei walitsenud kohti

palumise tartwis. — Nõnda ei ole siis Wennaste palvemajad meie Gesti rahwa seas mitte õiged palwe kōhad sellepärast, et seal saladused ja wahetegemised on. Ühed saawad seal saksa isandast wastu wõetud ja ülendatakse Sumala lasteks, kuna teised alandatakse ja ilma lapsiks nimetatakse, sellepärast, et nemad weel Wennaste isanda musta noota pole sisse läinud. Kuidas wõib üks niisugune lahutamise paik üks õige palwekoda olla! Seal walitseb saladus, wõderiti õpetus, waimulik uhkus ja waranduse korjamine. Üks niisugune palweselts ja nende era palvemaja ei ole mitte õige palwekoht, waid ilmaaegne rahwa wõrgutamise koht, mis Wennaste isand kōwaste kinni peab, kōdi oma suure kassu pärast. Seal saab rahwas nagu suure pimedusega lõõdud ja alla surutud, et nad nähes ei pea nägema ja kuuldes kuulma, waid aga katwala wennas isanda ja tema abilistest nagu oheliku otjas edasi weetud, nende meelt ja waimu alla surutud, neid äraawateledes, et nad mitte Wennaste wõrgust wälja ei siipleks, waid weel teisi inimesi aitaks nende wõrku awateleda. ■

3. Kes on wennaste ettelugijad Gesti rahwa seas.

■ Sga üks teab, et palvemajades esimese ja teise Wennaste klassi liikmed need on, kes isandast on wastu wõetud, tema abilised, (waata ja loe raamatu III. jagu 9-mas punkt.) kes ihu ja hingega oma

saaks Wennas isandat teenivad ja kõi teevad ja räägivad, mis kaval isand wälimise pühaduse näul neid käsib ja oma kasuks wälja õpetab.

Ra mõned wanemad Gesticrahwa koolmeistrid, kes jo wennaste seltsi on wastu wõtetud ja oma ülema saaks isanda kasi järele käiwad. Siis Gesti maal mõned mõisate opmannid ja muud ärkanud hinged ja liigusulised. Need on need ettelugijad.

Kõige maailma ristitogudustes on rahwa õpetajad oma ameti tarwis õpetatud ja ametikohased, kes kõlbawad õpetama. Ra pagana usu preestridki on õpetatud inimesed, nagu kirjades sagedaste Praaminiide ja Buda usu preestritest on teada. — Aga kuidas on lugu Wennaste seltsi seas meie maal ja risti rahwa seas? Seletus on raske aga õige!

1) Hernhudi Wennaste seltsi seas ei küsita sagedaste mitte, kas keski mõistab ühtigi ehk ei mõista; waid aga need mehed, kes saaks isanda ja tema abiliste meele järele näitawad olema, ja kes jõukas, salalik kaval ja wälimine püha on ja keda isanda abilised isandale ette seadwad ja saaki loota on. Neid siis wõtaw Wennaste isand oma seltsi wastu, teeb neid Wennaste nime kandjateks ja finnitab oma abilisteks.

Sel kombel on üks lugija palwe majas jälle walmis ja ütski ei küsi, kas ta ka midagi mõistab, ehk ei! Wennaste isandad ja nende wanemad abilised õpetawad, et tarkust ja mõistust ette

lugijatel ei pea sugugi tarwis olema. (Waata Wennaste põhjus punkt nr. 1.) Püha waim peab palwe laua taga **kõik** ise andma, mis ette lugija seal räägib. Niisugused on siis need Wennaste palwemajade ettelugijad meie maal.

4. Kes ja kuidas ettelugijad ametisse seatakse.

Sgauks, teda saksa Wennaste isand wastu wõtab ja ettelugijaks teeb, saab ahwardades isanda ja wanema isanda abiliste poolest kangeste ära teelatud, mitte misti palwemajast wälja rääkida, olgu, kuulgu, ehk nähtu ta seal mis tahes. Ta peab kõik, ka ise ennast, arasalgama! Kes peaks selle teelu wastu eksiima, ehk kogematagi midagi wälja rääkima, see peab Wennaste õnnistusest igaweste ilma jääma, saab Jumala lapsedigusest lahti mõistetud ja Wennaste seltsist wälja lükatud ja peab armuta **põrgu** minema. Ja üks niisugune ahwardamine saksa Wennaste isanda ja tema abiliste poolt, see paneb ka selle kõige parema tundmisega inimese hirmuma ja suu luttu, et ükski ei tea, mis Wennaste saksa isandad oma abilistega omas seltsis räägivad ja toimetawad ja mis nad palwe majades kõik ära teewad. Nii suur on seal saladus ja nõnda saawad ettelugijad isandatest sisse seatud ja salalikuks tehtud, kuna ristiusu kirikudes ühtegi saladust ja teelhu ei ole.

Nüüd need **uued** jumala lapsed, ehk **Wennad**,

nad on nüüd wastu wõtmise läbi, mis saksa isand toimetab, **siidame ürkamist** saanud, oh kuidas nad nüüd ette astuvad! Üks salmitene, mis wana abiline ette annab, enamast ikka niisugune salm, kus nagu litsumist ja ähwardamist leida on. Mõni ettelugija ei mõistagi weel raamatust diete lugeda. Aga nüüd hakkab ta oma peast ette laduma. — Nüüd saawad inimesed kuradi ja pörguga hirmutatud, wääwli ja tõrwa järwega ähwardatud ja hullamõistetud, inimese meel ja süda ära segatud, et tema kaksipidi hakkab mõtlema. Ta teab, et Püha waim ise ettelugija suu läbi räägib. Siis jälle lubatakse suurt Paradiisi auu ja ilu, kui inimene lõik nõnda teeb, kui Wennaste arm teda juhib ja õpetab. See paneb inimesed, kui pöörased niisuguseid lugejaid uskuma ja nende järele jooksuma.

5. Mis toimetab Wennaste saksa isand?

Raamatu ees otsas on üteldud, kuidas ja miks pärast saksa Wennaste isandad meie maale said sakslastest soowitud, kus nad täna päewani weel Gesti rahwast, kes nende järel jookseb ja nende tõutusi usub, hästi tüsawad. Nad käiwad ühest palwemajast teise ja wõtwad raha ja muid andeid wastu, teewad weel pool salaja oma wana tegusid ja wõtwad salaja inimeisi Wennaste feltsi wastu. Peawad siis ka walitud Wennastele sala tundisid ja ka kõige rahwale, kes tuleb nende lugemist kuulma.

Wennaste isandab on wäga salalikud ja katw-
lad ja juhitwad oma abilised ka niisama saladusi
tegema, kui nad ise seda teewad. Nad waltwawad
kõwaste selle järele, et nende abilised kõik need
saladused peawad, mis nemad enam kui 150 aasta
eest seie maale sisse seadfid ja oma kasuks wälja
arwafid. Nende teud fiin meie maal Eesti rahwa
seas ei ole mitte muud olnud, kui salalik, jeesu-
iitlik pettus, nagu ülemal on räägitud. — Nad
on meie Lutteruse koguduse segajad ja püüawad
seda täna päewani kõik salaja ja pühaduse kätte
al edasi toimetada, et fiit maa Eesti rahwa waran-
dust ikka weel nüüd nagu wanastki eba tõutuse ja
petliku wiisiga oma taskudesse toppida. Kõik wäli-
mise pühaduse kätte all. —

Kui nüüd Wennaste Saksa isandad armu mis-
junäärid on, nagu Eesti rahwale ette on kiidetud,
siis peaks nemad ommeti pagana usu maadesse
minema ja seal omale kogudusi korjama; miks
nemad fiin, risti usu maal ja risti koguduse
südame sees mässawad, kes jo kaua aega risti
rahwas on olnud, ja Jumala uslujad on? Miks
pärast lastakse neil Saksa isandatel just selle Ju-
mala koguduse taimelawade seest neid kaswataid
aimesid ära kirkuda ja Hernhudi Wennaste isan-
date läbi tüsfada ja awateleda? Üks suur must
lõhe ja pettus Lutteruse kirikule, ja kahjulik
segadus Eesti rahwale! Oh mis wiisiga õpetawad
Wennaste isandad ise oma palwemajades, kus
nemad oma Missioni tööd Eesti seltsist ristirahwa

hinge õnnistuseks teevad? Olgu näituseks tuhandete ettelugemiste seas mõned sõnad, mis veel nüüd, meie ajal ja selle rahvale ette loetakse, kes ju ise kauniste Püha kirja ja selle tõde ära tunneb. —

Üks niisugune saksa Wenna's isand K—l. luges Gesti maal R—e linnas palvemajas Aprilli kuul 1892 aastal nõnda: Waata Jeesus! Mina ei lasse mitte teha, mis sina tahad, waid tee, mis mina tahan! Sest mina tean, et mina Jumalale kõlblil olen; sest tema on mind ära walitsenud! — Ja sina R. linna palwe kogudus; sind on Jumal teiste palwe koguduste seas ära walitsenud! Sina oled temale see kõige ülem ja armsam minu teistest kogudustest. —

Meie küsime siin: Kellele saadab nüüd selle isanda enese kiitus ja R. linna palwe rahwa auustamine kasu? Kostame: Ei kellegile muule, kui tema enesele! Rahwas kuuleb jo saksa isanda oma suust, et temal ka Jeesuse ees, nagu neist öeldakse, et nemad Jeesuse asemikud peawad olema, üks digus ja woli on, nõnda teha, kui nemad hea arwatavad olema; ja ka: Et nemad Jumalale kõlblikud ja et Jumal ise Hernhudi Wenna'ste isandad ära on walitsenud. Selläparast Wenna's rahwas ka neile Jumaliku auu annawad ja kõid usuwad, mis Wenna'ste Jumalast ära walitsetur isand ialgi ütleb. Et's see ole eba jumala teenistus ja wale õpetus meie Lutteruse usu ristil koguduses Gesti rahwa seas.

Seesama isand X. I. õpetas 26 Mail 1894 aastal seal samas R—e. palvemaja laua taga awalikuld: Kes üht mängi healt oma kõrwadega kuulab, läheb **põrgu**. Ja kes tantsu saali ehk tantsijaid oma filmaga waatab, see läheb armuta **põrgu**!

Tema seletas weel: Et see üks narr ja pöörane Jumal peaks olema, kes niisuguse patuse palwet peaks kuulma, kes on tantsinud. Ta ütles weel: Meil, Wennastel, on üks ise õnnistus taewas ja suurem auu Jumala juures, kui ühelgi muil inimestel. Ra ei ole Lutteruse kirik ja kogudus üks puhas kogudus, ei ole mitte kõlblik; sest tema sees on kõiksugused patused ja ilma lapsed! Aga meie juures on puhtus ja õnnistus. — Ja imeks tuleb panna, kuidas seda weel praegu usutakse; sest ega saksa isand jo ei waleta. Issanda abilised õpetawad jo praegugi weel, et meie isandad on jo meile Kristuse asemikud ja suured eestkostjad. Wennaste isand teab tõeste, et ega ükski tema rääkimist palvemajast ei tohi wälja rääkida. Seltstist kõhe wälja, õigustest ilma ja **põrgu**.

Kas on niisugused Wennaste õpetused ja tege- mised kellelegi kasulikud? Ei ihule ei ka hingele. Aga üks kahjulik laimatus meie Lutteruse kirikule ja kogudusele: Niisugused on Wennaste isandate toimetused ja teud.

6. Ande korjamine Wennaste isandale.

Wäljast poolt on see suurema jau Gesti rah- wal nõnda teada, nagu ei oleks meie wastu wõdetud

Wennaste felfil ühtegi oma saksa isandale maksta, waid kes tahab, see wdib midagi tema heaks anda, kes ei taha, see ei anna! — Aga see asi on hoopis teisiti, kui see arwatud saab. — Et maksub Wennaste seas salaja korjatakse ja salaja hoitakse, see tehtakse sellepärast, et kui see rahwal awalikult teada oleks, kuidas see wastu wditud Wennaste seas on, siis jääks palju rahwast neist eemale ja ei läheks nende seltsi.

Aga see asi on nõnda: Wennaste seas on alati suured korjandused nende käest, kes wastu on wditud ja nende liikmed on, olgu meeste, ehk naste-rahwas; iga ühelt saab maksu aetud ja raha korjatud, mis naad enne wastuwõtmist ei teadnud arwatagi.

Wennaste isanda abilised ja ettelugijad räägiwad oma seltsile ja seletawad nõnda: Kes tahab dige walitud Jumala laps olla, nagu meie oleme, see teadku, et kes rohkeste kültwab, see ka rohkeste ldiwab, ja kes wähem kültwab, see weel vähem ldiwab. (Loe Wennaste põhjus punkt nr. 8 ja 12.) Wennad ja ded, meie oleme ilma ärawalijetud ja oleme nüüd Snnistegia armu koguduse sisse wastu wditud ja wäärt arwatud, krooni pärida, mis meie eefikostja ja wahemees, meie armas „**hoole kandja**“ meile Snnistegija juures meie eest paludes walmistama saab. Mis meie nüüd temale teeme, seda teeme meie oma Snnistegijale! Argu pahem käsi mitte teadku, mis parem teeb. Argu ilma lapsed mitte teada saagu, mis ärawa-

litud Jumala lapsed oma hinge õnnistuse pärast omas seltsis teevad; sest rõõmsat andjat armastab Jumal, ja ehk see oleks ka lese naise weering olema.

Miisugusel wiisil räägitakse Wennastele alati ette ja need ära wõrgutatud ja walitud Wennad ja õed usuvad kõik nende rääkimist, ja ohwerdavad, mis naad wähegi wõitvad, nagu ülemal on räägitud, et naad oma pere ja lapsed ilma jätwad ja kõik palwemaja tarwis ära kandwad. Sell, kes rohkem annab, on suur auu abiliste ees ja suur lootus oma isanda toimetusel Paradiisis. Ka on saksa Wennaste isand suure ande andjatele wäga helde, armuline ja lahke, nagu ülemal kuulsiime. Saksa isanda abiliste juure, kes see esimene klas Wennaste seltsis on, saawad anded korjatud, kõigist mis Cesti rahwal on: Kulid, odrad, kaerad, liha, wõid, munad, willad, linad, kõik teeduwiljad, ka heinad ja õledki. Aga palwemaja juure korjatakse palwemajas olewa isanda abilise kätte kõik see peenem kraam, enne seda, kui isand palwemajasse tuleb ja ka weel enam selsamal korral, kui isand ise ju palwe majas on. Kõik on ime näha, mis ja kui palju rahwas kokku toob, nagu wõid, mune, sinksiid ja muud liha, mis ilmatu suurel mõedul tehakse. Aga kõige ülem asi, mis korjatakse, on raha, mis isanda enese ja tema abiliste kätte saab antud. Kõik seda kokku aetud warandust wiivad abilised ja Wennased wooride wiisi oma saksa isanda elupäika kodu, mis kaks ehk kolm korda aastas sünnib. Sest see on jo üks suur

õnne mees, kes sel kõmbel korra oma saksa isanda päris elu korteri juures on väärt arvatud käia!

See kõid tehakse Wennaste seltsis väga salaja ja nägemata kõmbel ja armu annete nime all.

Sell kõmbel on Eesti rahwa warandust **mil-**
lionide laupa siit maalt saksa Wennaste isandate tasku jooksnud. Sest mis ühe Wennas isandale ühe aasta sees kümne kuni 15-ness palvemaja jäusfondadest võrgutatud Eesti rahwa rumalus kõllu weab, on määratu palju. Mis eest siis? Ei misti eest. Ühe kawala, petliku ja wale tõu-
tuse eest, mis neile suurt Paradiisi auu ja suurt õnnistust, walgeid siidiriideid, kuld ja pärli kroonid taewas lubawad anda. Oh Eesti wennad ja õed! Eks teie filmad peaks õmmeti ütskord lahti minema ja Wennaste hullustust ära nägema.

Eks teie ei näe, et kõid Wennaste isandad ja tema abilised kõid rikaks on läinud. Kellega? Selle warandusega, mis teie rumalus neile kõllu on wedanud ja ifka weab. Määra ei ole!

Mis tehakse selle warandusega, mis isanda abilised oma peamehe, isanda nimel wennaste seltsi käest kõllu ajawad?

1) Nemad annawad sest oma saksa isandale niipalju, kui nemad ise heaks arwawad, sest isand ei tea jo kui palju seda kõllu aetud kraami oli. Ta saab üle hulga isegi ütlemata palju, mis ta kõid müüb ja rahaks teeb, mis puhas raha ei ole. Kõid on jo kallis kraam, mis temale antakse, nagu, määratu palju wõid, sintsid, tapetud lambaid ja

muud head liha ja mune, ka mett ja villu ja linu. Wili weel arwamata. Ei küll ükski Lutteruse õpetaja seda palka aastas ei saa, mis üks ilma aegne saksa Wennaste isand fiin maal aastas fisse wõtab. — Kuna nüüd Lutteruse õpetajadel palju waewa ja tööd on oma koguduses, mis igaüks teab, selle asemel ei ole Wennaste saksa isandal meie maal, ristiusu koguduses midagi muud teha, kui ühest era palwemajast teise sõita, filma kirjalist wälimist pühadust mängida, head süia ja juua palwemajades, raha ja andeid wastu wõtta ja inimestele, ehk tema uskujatele kroonisid taewas tõutada. Ja selle eest saab ta nii suurt saaki Gesslaste käest. Oh rumalust ja sõgedust!

2) Wennaste isanda abilised ja ande kokku toimetajad, muidugi teada, need kõige esimese ja ülema klassi Wennad, keda kolm kuni neli meest iga palwemaja jäuiks on ja keda palwemaja eest seisjateks nimetatakse, kes kõige pühamad on ja wennaste isandal kõige lähedamal seisawad, need jälle wõttwad sest kogudusest kokku toodud korjandusest pool salaja üks teise selja taga kõigest kraamist enestele, nõnda palju kui ise arwawad, sest ükski ei tea, kui palju keski kellegi kätte midagi on annud, kas raha ehk muud kraami; nad teawad küll ise, kuidas see on. Aga ükski ei usalda teist, ja kõik kartwad rääkida, sest kes nende üle ühtigi julgetis rääkida, see oma palga saaks. Seltisist wälja, Sumala lapse digusest lahti ja põrgu. Nõnda saawad nad rikkaks, kõik armuannete nime

all kofku korjatud rahwa warandusega. — Aga — ei saa tähelegi pantud.

Aga nad teewad ja teenivad rahwast armastusest **S**nnistegija wastu, kõi ilma ühegi palgata, isand ja tema abilised, ja teewad seal juures pühad ja kurwad näud rahwa ees! Aga elawad nagu **r**ikas mees **G**wangeliumis rahwa warandusega.

Nõnda see on; ega härja suud kinni ei suluta kes pahmasti tallab. Nõnda usutwad ja teewad need isanda abilised. Sellepärast teewad nad kõi, mis nad wähegi wõiwad, et hästi rahwast oma seltsi wedada ja pimestada; siis on neil hea lõikus! — Ka nõnda samute teewad need Paradiisi õed, kes siin isandale toitusid walmistawad, kui ta palwemajas on. Need teewad ka, et inimene ise enese kõige lähem ligemine on ja selle heats nad üks teise selja taga liha tükkide, wõi witsikute, suhkru, riisi ja mannaga ümber mõistawad käia, sest kus on, sealt lõika. — See õede mõistlik töö sünnib enamasti linnade ligidal palwe majades ja alewites, kus suur hulk kofku käib. Maa sees palwe majades ei ole seesugune asi mitte õede keskes igas kohas nõnda.

Aga see kõi saab wäljaspidi suureste ilma laste eest warjul hoitud. Mina kinnitan seda; see on nõnda tõde! Mina olen seda oma filmaga näinud ja kõrwaga kuulnud, selle 41-ke aasta sees, mis mina palwemajades olen tähele pannud; sest neid asju hoitakse hirmus salajas ja ei saa

feda Wennaste kolmas, ehk wiimne klass iialgi teada. Muidu nad nii palju kofku ei kannaks, kui nad teaks, mis esimene ja teine Wennaste klass teeb.

Ra teine klass ei tea diete, mis esimene klass teeb ja ta ei tohigi teada. Nii suur on Wennaste saladus ise eneste feltfi seas. — Aga kdit walmise pühaduse katte all. — Eks ole tõfine Jeesuiti wiis?

7. Wennaste patu tunnistus oma isanda ja tema abiliste ees.

Wennastel on oma palwe koguduses mitu feltfi ehk koori: (Waata raamatu III. jagu 5 punkt.) Abielu rahwa koor, leškede, poisimeeste ja tüdrukute koorid. Neil kooridel on iga feltfil oma jäust ise koori püha! Niisugustel pühadel pidid siis iga koor oma seatud ajal, Wennaste isanda abilistele oma pattu pihtima, ehk tunnistama, kus siis ka patud andeks lubati anda, kui ilusaste südame pealt üles tunnistawad.

Ra nõndasamati pidiwad wennad ja õed omad patud saksa isandale tunnistama, mis Wennaste isand siis ise Jesuse ette lubas kanda. Iga üks koor oma seatud ajal, kui nende jägu oli, hakkasid siis nüüd ühtikult oma pattu tunnistama.

Oh mis seal kuulda sai! 1) Abielu kooris. Mees tunnistas, et tema ei teeks mitte ükskordki pattu, kui tema naine mitte sõna kuulmata, tige ja kange kaelne ei oleks, kes wastu hakkab, oma

tahtmist teeb ja teda vihale äritab; selle läbi on natulise riidu tulnud ja wähe pattu saanud tehtud! — Naine jälle: Minu mees on häkiline ja järele andmata, teeb kõik oma tahtmise järele! Keelab sagedaste palwemajasse tulemist, on kuri ja armastusele külm, sellepärast on ka riidu ja nurinat olnud, mis minu poolt ilmasi ei tuleks, kui tema wähe parem oleks, nõnda on wähetene pattu selle läbi saanud tehtud.

Peremehed tunnistasid, et sulased on neid vihale äritanud ja perenaised tüdrukute peale. Wanedamad kaebasid laste üle, kelle wallatus ja sõna kuulmata olek neid sundinud tagedaks saama ja pattu tegema, ei taha ka palwe majasse tulla, waid ilma lastega ümber käia, mis neil südame walu teinud nõnda, et pidanud wähe pattu selle läbi tegema.

2) Lesed naised tunnistasid: Neid saab naerud ja pilgatud, kuri maailm kiusada neid sagedaste taga ja püüda patule awateleada, ja neil on palju wõitlemist, mis neid sunnib tagedaks saama; ja mis läbi nad ka ilma oma tahtmata wähe ehk on pattu teinud. n. e. d.

3) Sulased, ehk poisimehed, neid oli wäga wähe, sest sulast ei wõdetud ialgi wastu. Temast ei olnud jo palju warandust loota, ja tema liisu tähe peale ei tulnud ialgi taewa kirja, ja kes oli kaua poisimees? Nõnda oli poisimeeste koor weike. See mõningas pere poeg, mis oli ehk ka mõni sulane,

kes abiliste omane juhtus olema. Koh, muidugi tunnistasid need siis wanemate ja leitwa wanemate süüks, et nemad ka ehk on wähest wähe esinud; aga mitte muidu, kui teiste süi läbi!

4) Tüttarlapsed. Need oli ikka kaunis koor, sest tüttarlastelt ja jõukamatelt lest naistelt oli ikka midagi, kas mune, ehk wõid saada, ja need olid enamast pere tütreb, kes wastu olid wõetud. Arwast oli ka mõni teenija tüdruk wastu wõetud. Need siis andsid oma süüd ja weikest pattu oma emade, ehk perenaiste süüks! — Et ükski oleks ennast tõeste tunnub ja oma tegu pattu ka tunnistanud, see ei sündinud iialgi. — Siis sai neile pattu ülestunnistajatele abilistest ehk ka Wennaste saksa isandast enesest õeldud: Armsad wennad ja õed! Urge enam efsige, siis arm tatab teie patud kinni. Jääge aga truuits wendadeks ja õdedeks. Kroonid ootwad!

Et üks niisugune patu tunistus üks tühi töö- Wennaste seltsis on, seda oleme neist kooride tunnistustest nüüd küll näinud. Kui nüüd mõnelt sai küsitud: Kas sa wend tõeste oled ühegi mätte ehk tegu patuga efsinud? Siis sai wastatud: Jumal hoidku, kas mina, Jumala laps siis olen patune? Ega ma omete ilma laps ei ole! Mina ei ole mitte patune.

Kas siis wastu wõetud ja ära walitsetud wendadel ja õdedel ka pattu on olnud? Saame nägema.

8. Wennaste sala eesküsed palvemajades.

Iga inimene, kes naisest on sündinud, on efsija ja patune, ütleb püha kiri. — Otse nõnda samuti ka saksa Wennaste isandate läbi vastu võetud ja Lutteruse kogudusest ära valijetud wennad, ehk Zumala lapsed! Kõik on ka nende seas patliku efsituse ette tulnud; aga seda peeti ilma laste eest juures saladuses, nagu see täna päevanigi tehakse.

Nagu Wennaste põhjus punkt 11-nes Apostlite kirjadest, Kalati raamat 3, 28 salmis, kus need sõnad sees seisavad: Ei ole meest, ei ka naest, sest teie kõik olete üks Kristuse Jeesuse sees. Kuidas seesama püha kirja salm Wennaste esimeses klassides arvatud ja peetud sai, iseäranis Laupäeva õhtuste käijate seas, kus armu võeruse koosolekuid said peetud ja Laupäeva ööb palvemajade **ärklis** lambrites mööda saadeti, mis mina Tartu maal mitmes kohas tean! Seal võid küll arvata, et liha oli nõder.

Seal on asju sündinud Wennaste kõige esimese ja pühama klassi sees, mis ilma laste seas mitte ette ei ole tulnud, nii tihti, kui walitud Zumala laste seas tuli. Nõnda olivad Laupäevaste käijate seas ka need Paradiisi lesed naised, kes, nagu ülemaal kuulsiime, saksa isandadest vastu võetud olid ja käsiliste nimel, isanda abilistega ühe auu ja diguselised olivad. Ka need olid alati Laupäeva õhtuste seas. Mis seal kõik sündis, ei olnud jo patt: Wennaste põhjus punkt 14, 1-ne Peetruse

r. 4, 8 salm. Seal on nõnda: Aga kõige enamiste pidage **isefestes** ühte puhku armastust, sest armastus katab pattude hulka. — Kull sündis Wennaste ülema klassi wendade seas kogu üleasutumisi, mis see kõige wiimne klass, ehk suur kogu ialgi ei teadnud; sest suuremad eksitused sündisid kõigil Wennaste kõige kõrgemas klassis.

Wist ükski fulg ei jõuaks seda üles kirjutada, kui suured tülid ja pahandused nende Laupäewa õhtaste käijate seas, nende koduses ehk abielu sees ette tuli! — Mees oli Laupäewa õhtune käija. Naine ei olnud; oli alamas klassis. Nõnda sammuti jälle: Naine oli Laupäewa õhtu käija, mees ei olnud. Oh seda riidu ja tüli abielu rahwa wahel. Mees ei uskunud oma naist, ega naine meest! — Abielu oli suureste ritutud. — Olid mees ja naine mõlemad jo Laupäewa õhtused käijad, mis küll aruldane asi — noh, siis kui nad Pühapäewa õösel, ehk Esmaspäew kodu tulid, siis riidlesid nemad ja olid teine teise peale hirmus wihased ja haugutasid teine teist wäga paha sõnadesga. — Mis siis niisuguste lapsed ja pere sell ajal kannatasid, ei wõi üles rääkida. Aga — see kõigil püiti nii salaja pidada, kui wähegi wõis, et naabrid ei saa teada, mis nemad teewad. — Nagu ülemal on öeldud: Nakkamad ja auusamad olid jo need Laupäewased käijad ja kõige pühamad Jumala lapsed. Waesemad ja alamad senna klassi ilmaegi ei saanud. — Wennaste seas on nii suur saladus, et üks klass sugugi ei tea, mis teises

klassis tehakse. Näituseks: Teine klass ei tea ilmaski, mis kõige pühamas, ehk esimeses klassis tehakse; sest iga klass käib ise ajal palwe majas. See kõige alam ehk kolmas klass on küll see suurem jägu Wennaste seas. Aga ta ei tea iialgi, mis esimene ja teine klass toimetab. See ongi see Wennaste suur ja kawal politika. Sest nüüd püüab iga alama klassi wend ehk õde teada saada, mis ülemas klassis peaks tehtama, ja püüab igate pidi, maksu see mis maksab, ikka kõrgemale saada. Nõnda püüawad teine ja kolmas klass alati ülemale saada ja ohwerdawad abilisitele, mis wähegi on. Meid, kes rohkem jõuawad anda, saab siis ikka wähe haawal kõrgemale nihutatud ja nõnda ühte puhku alamalt üles, suurema õnnistuse poole.

Patliku eksituste poolest on wiimne wennaste klass, ehk suur kogudus kõige puhtam, sest nemad ei teagi weel ja loodawad alati seda suurt tõdatud Paradiisi õnne ja maksawad andeid, nagu ülemal on räägitud.

Meie ajal on need ülemal nimetatud hullustuse asjad küll palju wähemale jäänud, aga on weel küll.

Siin peab küll tõe tunnistust andma ja tõtt ütlema. — Wennaste saksa isandad ei olnud ülemal räägitud hullustustega mitte ühes nõuus. Kõik, mis on räägitud, seda toimetasid ja tegid esimese klassi wennaksed ise, ja see hoiti isandate eest warjul; sest ükski ei tohtinud nendesse puutuda, kui ise ei tahtnud wälja wisatud saada. — Kui

siis mõni asi õige liiale läks ja siis isand teada sai, noh, siis heideti mõnigi mees seltsist wälja, mis aga pärast jälle heaks sai tehtud. Isandatol oli see hea küll, kui hästi warandust kokku tuli ja palju andeid sai. Wennaste ülemas klassis õpetati nõnda: Eksitused, mis meil on, need on lihastunud ja ei puudu mitte waimule. On liha eksitunud, waim jääb puhtaks ja arm katab patu hulka, sest Jumala lastel ei olegi pattu.

Ragu üteldud sai, et mõni ka wälja lükati, mis ülemas klassis küll arwa ette tuli. See siis, keda wälja lükati, andis pärast, kui ta jälle ilma lapselõks tehti, teiste teud ülesse. Sest see siis tuli, et ülemast klassist wähe wälja said lükatud, sest seal olid jo rikkad ja kõige kuulsamad ja tähtsamad õpetlased sees. Ennem sai ikka teise klassi liikmeid wälja lükatud; sest need püüdsid esimese klassi saladustesse waadata, mis jo keegi ei tohtinud teada. Ehk kui ka mõni teada sai, sest kus tegijat, seal ka nägijat. Aga see hirm ja ahwardus, et Jumala lapse õigus saab ära wõetud ja peab armuta pörgu minema, see pani suu kinni

Mina mäletan väga selgeste: et mitmed auusa meelelised mehed, kes tõeste head taga nõudsid ja paltwemaja armastasid, kui nägid kuidas oli, jätsid ise järele ja ei läinud enam nende seltsi. — Kõik ei olnud ja hullustajad, waid paljud oli, kes ise esimese klassi tegewust ei sallinud. Aga olid kord selle sees ja ei saanud sest enam lahti,

et küll ühtegi paha ise ei teinud ja ei sallinud ka, et teised seda pidid tegema.

Wennaste saksa isandad ei teadnud ise, mis nende palwe mehed tegiwad ja ka meie kiriku õpetajad, sest kõik peeti ja tehti salaja. Palwemajad olid jo Wennaste omad ja isand käis seal arwaste. Seal wõis siis pühaduse latte all kõik sündida, mis ülem klass Wennaksid, kes ise eestseisjad ja walitsejad olid, tegid ja tahtsid. Oma ülema saksa Wennas isandale andsid naad nõnda teada, kudas just nende oma nõuu ja tahtmine oli.

Hinge waenlane ei maga kuskilgi! ka mitte Wennaste palwemajas. Nõnda on see patlik inimene igas kohas eksi ja nõder!

Wennaste wäljaspoolne külg on hülgaw ja paistab ilus. Näod pühad, filmad taewa poole pöördud, käed ristis, heal wärisew ja nutu moodu, sage ohkamine ja tihti Snnistegija nimi juus.

Kas paremat on weel olemas? Waatke, ilma lapsed, mis olete teie ära walitud Jumala laste kõrwal! — Siin ei saa mitte lohut mõistetud, waid asja seletatud. — On küll ka arwaste meie Wennaste seltsis ehk head tahtud, ehk loodetud! Aga ta on siiski meie maal ja meie Lutteruse usu risti koguduse sees üks **waagen**, mis wäljast pidi walge ja puhas näitab. Aga seestpoolt on ta täis saladuse sapilist rooga! Üks lubjatud haud, mis wäljast poolt puhas, aga seest on ta täis era ja eba tegevuse furnu luid ja pahanduse rooja!

Ras see meie aegne waariseerlik Hernhudi Wennaste selts, nende õpetus ja õpetajad ka tdeste üks dige ja tõsine selts ja kogudus on? Ras on nende teud ja saladused ka õiged?

Seda meie ei tea. Üksi püha kiri saab meile näitama ja äraseletama, mis meie ise ei mõista ja ei võigi mõista; sest Wennaste selts toetab jo ennast pühakirja peale ja kinnitab oma seltsi pühakirja salvide põhja peale!

Meie saame nägema, mis see suur püha kiri ise nii sugustest era seltsidest ja nende õpetustest ja õpetajatest räägib. —

9. Mis püha kiri ise sest meile näitab ja ütleb.

Jesus ise ütleb Matteuse raamatus 11, 28-mas salmis: Tulge minu juure lõik, kes teie koormatud ja waewatud olete, ja mina tahan teile hingamist saata.

Seletus: Jesus kutsub lõiki, ei mitte Wennaste seltsi ühinda! Sest tema on lõige maailma Issand, ei mitte Wennaste seltsi president. — Apostel Paulus ütleb Galatia raamatus 1, 8. 9. salmis: Sest, kes üht teist õpetust ette toob, aga ehk meiegi, ehk üks ingel taewast, teist armuõpetust teile peaks kuulutama peale see, mis meie teile oleme kuulutanud, see olgu äraneetud.

Etts Wennaste selts, nende saksa isandad ja isanda abilised lõik Kristuse enese ja Apostlite õpetuse vastu tee! Neid peab maha jätma.

Jesus ütleb Matteuse Ew. 6, 24 salm. Ütski ei wõi kahte isandat teenida, sest, ehk tema wihtab ühte ja armastab teist, ehk hoiab ühe poole ja põlgab teist ära. Teie ei wõi mitte Jumalat teenida ja mammunat.

Mis teewad Wennaste mehed? Ets teeni nemad Lutteruse usu nimel oma kirikut. Aga ühtlasi ka Hernhudi Wennaste isandaib ja grahw Zinzendorfi era seadusi. — Mis teeb Wennaste satša isand? Ets tema toimeta Wennaste seltsi era seaduse järele ja ka silma kirjaks, wale näul nagu Lutteruse kogudust. Pealt näha teeniwad nad palwemajas Jumalat! Aga — kauplewad ka seal samas palwemajas ja ajawad mammunat koku. Petwad rahwast oma raha ahnusega.

Ets see ole Jesuse õpetuse wastu? Ets wennahtsed ekfi sellega! Ets nemad teeni kahte isandat! —

Jesus ütleb Matteuse r. 9, 13. salmis. Sest mina ep ole tulnud **õigeid** waid **patuõid** meele parandamisele kutsuma!

Ei ole siis Jesus mitte wastu wõetud õige Wennaste, waid nendest ära põlgatud patuste ilma laste südame ja meele parandaja!

Jesus ütleb Matteuse r. 9, 15. salmis. Kas wdiwad pulma rahwas kurtwad olla, nii kaua, kui peigmeeß nende juures on?

Wennaste isandad ja ette lugejad ei luba italgil, üheskiki rõõmust oša wõtta, waid rõhu-

wad inimesed alla põrmusse. Nad ei õpetanud neid mitte waimulikkude, ei ka ihulikkude rõõmu dieki maitsema, nagu Kristus, Apostolid ja Wana testament seda õpetawad. (Koguja r. 3, 4.) Wennaste õpetus ei ole õige.

Jesus ise ütleb Matteuse r. 12, 50 salmis: Sest kes iial minu Issa tahtmise järele teeb, kes taewas on, seesama on minu wend, õde, ja ema.

Jesuse oma suust meie kuuleme, et iga usklik ristnimene, kes Issa tahtmist teeb, kes taewas on, see on see õige Jesuse wend, õde, ja ema. Aga mitte salja isandatest wastu wõetud ja walitud Wennaste selts. Wennaste eksitus!

Prohwet Jesaia raamat 56, 7 salmis ja Jere- mia raamat 7, 11 salm öeldakse: Dns seesinane koda, mis peale mu nimi nimetud, rõõwli koobas teie meelest? Ka mina ise, waata, ma olen seda näinud, ütleb Jehowa!

Rõndasamati loeme ka Matteuse r. 21, 12 ja 13 salmis tudas Jesus ise Jumala püha totta läks ja püha koda teutajaid, kes seal kauplesid, oma käega nuhtles.

Wennaste isandad ja ettelugijad kaupleswad alati tühja raamatuteksetega palwe majas ja tüsawad Eesti rahwast mitmesuguse raha ajamistega. Eks ole see üks suur süü ja eksitus püha kirja õpetuse wastu. Kas on siis meie Wennaste selts ja nende palwe maja püha ja puhas? Ei ole mitte! — Must asi.

Jesus ütleb Matteuse r. 15, 14 salmis: Jätke neid, nemad on sõgedate sõgedad, tee juhatajad. n. e. d.

Luuks raamatus ütleb Jeesus: Luuk. 6, 39 salmis. Kas pime võid pimedale teed juhatada? Eks nemad mõlemad hauku ei lange.

Siin annab Jeesus ise käsku: et peab nende sõgedate ja pimestatud seltsist ära lahutama ja neid maha jätma. Muudu tuleb ka hauku langemine.

Apostel Paulus ütleb 1 Korint. 8, 12 salmis: Aga kui teie nende wendade vastu pattu teete, ja nende nõdra südamete tunnistust haawate, siis teete teie pattu Kristuse vastu.

Seletus. Apostel Paulus ja Peetrus nimetawad oma raamatudes igas kohas neid wendadeks ja õdedeks, kes nende õpetust ja ristist usku vastu wõtsid. — Aga Apostlid ei ole kuski tähendanud, et nüüd meie aja Herühudi Wennaste selts need neist nimetatud wennad olid. See on meie Wennastel üks wale arwamine.

Eks meie Wennaste selts tee just Apostel Pauluse õpetuse vastu ja haawa alati nõdrema wendade südamid oma vastu wõtmise ja ära walitsemisega. Eks nemad tee sellega pattu ja liusa Kristust ennast.

Wennaste teud ja õpetus ei ole ka siin õiged. Jeesus ütleb Matteuse r. 15, 9 salmis: Aga, ilma aegu teenivad nemad mind, et nemad õpetawad õpetused, mis inimeste käskimised on. Loe 5 Moosese r. 4, 2 salm.

Eks Wennaste ettelugijad ja salja Wennaste isand just nõnda tee ja grahw Zinzendorfi käs-

kuusid ja eraseadusi pia. Nende selts ja Jumala teenimine on ilma aegne.

Jesus ütleb Matteuse r. 24, 4 salmis: Katste, et teid ükski ära ei eksita!

Apostel Paulus ütleb Ewef. raam. 5, 6 ja 7 salmis: Ükski ärge petku teid tühja sõnadega, sest nende asjade pärast tuleb Jumala wiha sõnakuulmata laste peale. Seepärast ärge saage mitte nende seltsimehiks.

Seletus. Kellele kästis Jesus, et ei pea ennast ära eksitada lastma? Meile, kes Tema järel käisid ja Teda uskusid.

Keda hoidis, ehk maenitses Paulus, et ei pea ennast lastma tühja sõnadega petta? See oli ristikogudus Ewefuse linnas.

Nüüd aga püüdwad Wennaste isandad ja nende abilised alati Lutteruse usu ristikoguduse seast tühja ja libeda sõnadega inimeisi oma eraseltsi meelitada. Ärge laske ennast mitte Wennastest petta ja Jesuse kui ta Apostli käsu wastu eksitada.

Jesus ise ütleb Matteuse raam. 23, 15 salmis: Häda teile, teie kirja tundjad ja Wariseerid, teie salalikud! Et teie merd ja maad läbi käite, seda saatma, et üks teie usku heidab, ja kui ta seda usku on saanud, siis teete teie teda põrgu lapses kahewõrra enam, kui teie ise olete.

Seletus: Et salja Wennaste isandad pea ennast meie maal, nagu suured kirjatundjad ja Wariseerid. Nemad on Saksamaalt Gesti-

maale ja Gesti rahwa juure rändanud, siin kõiit maakonnad ja mere saared läbi käinud, Gesti rahwast oma Wennaste usku libeda sõnadega meelitanud! Nad on meie Gesti rahwast, kes nende usku ja õpetust wastu on wõtnud, tõeate ära efsitanud, pahandust ja suurt riidu tõstnud ja saladusi tegema õpetanud, nagu ülemal on räägitud. Et püha kiri tunnistab: Wale ja pettus on kuradist, siis on Wennaste isandad oma järel käijaid Gesti rahwast wale ja pettuse läbi ära rikkunud ja põrgu lapsiks teinud. Sest üks isandast wastu wõetud mees põlgab oma wastu wõtmata naist, nõndasama jälle naine oma wastu wõtmata meest, wanemad lapsed, sugulane sugulast ja sõber sõpra. Ühed on wastu wõetud Jumala lapsed, teised ilma lapsed! Kuna ommeti kõiit ühed Lutteruse usu ja selle ristikoguduse liikmed ja ühe ristmise ja armulaua osalised oleme. Kus nüüd armastust ja ühtmeelt ei ole, seal ei ole ka Jumalust. Sest Jumal on armastus, ja kes armastuse fisse jääb, see jääb Jumala fisse! — Need põrgu lapsed, kes wäljamaalt seie on tulnud ristikoguduse rahwa rahu ja ühtmeelt ära rikkuma, kes iialgi armastust ei õpeta, waid saladusi ja lahutusi sünnitawad, neid ei ole tarwis kuulda, ja nende sarnatsels põrgu lapsiks saada! Kristus ahwardab neile häda.

Nõndasamuti ütleb apostel Paulus niisugustest Korintuse raamatus 16, 18 salmis: Sest need finatsed ei teeni mitte meie Issandat Jefust Kris-

tust, waid oma lõhtu; ja petwad magusa sõna ja libeda sõne läbi wagade südameid. — Waata ka Wilipuse r. 3, 19 ja Efeieli r. 13, 18.

Seletuseks: Kui wäga õige see püha kirja tükk siin meie saksa Wennaste isandate ja nende abiliste kohta on, saab igaüks, ka nemad isegi aru küll. Aga nemad arwawad seda nõnda: Eesti rahwas on jo rumal ja arusaamata, ega nemad ei märka ja ei tunne ka ise ühtigi, waid usuwad kõi, mis meie neile ette räägime, nad teawad: ega saksa isand ja tema abilised ei waleta! Meid, Eesti rahwast, saab jo weel itka niisama arwatud, nagu wana orjapõlwe aegseid Gestlasi, kes ise midagi ei teadnud, waid just seda uskusid, mis saksa Wennaste isand ja mõisa opmann ette rääkisid. — Jumal tänatud! Suur samm on edasi astutud 1729—1896 aastani. Pimeuse aeg on möödas, mis eest meil oma auusaid harijaid, meie kiriku õpetajaid ja palju auusaid mõisa härrasid on tänada, kes õpetajatega ühel meelel Eesti rahwa hariduse eest hoolt on kannud.

See on juba Jumalik tõsibus, et Hernhubi saksa Wennaste isandad ja neist ära wõrgutatud Eesti taadid ehk isanda abilised siin meie maal mitte Kristust, waid oma lõhtu teeniwad. Ja seda teewad nad kõi wälimise pühaduse näul ja salaliku õiguse nimel. — Aga Jesus ise ütleb niisugustest Matteuse r. 23, 28 salmis: Nõnda olete ka teie küll wäljastpidi, pealt näha õiged

inimeste ees, aga seestpidi olete teie täis salaliku meelt ja ülekohut.

Seletuseks. Wennaste isandate ja nende abiliste juures on ka wälimine pühadus ja diged näud näha. Aga Jumal hoitku, kui peaks igauks wähegi teadma, kui suur on nende salalik kawal meel ja nende seestpidised teud, ja kui ülekohutune see kõik on, mis aga üksi need teawad, kellel wõimalik on olnud saksa isanda ja tema abiliste toimetuste põhjust tundma saada, nagu ülemal andekorjamiste, pattu tunnistuste ja Wennaste elistuste juures oleme tundma õppinud. Aga oma kawala nutulise näu, libeda salaliku ja püha healega oskawad nad rahwast weel praegugi ära petta, et need uskuma hakawad ja Wennaste wõrku langewad. Need wennad nüüd, kes ei ole ettelugijad, waid keda Wennaste fogudus nimetaks, need usuwad tdeste oma eestwedajaid ja nende rääkimisi, sest nemad on digest õpetusest kõrwale juhitud ja Wennaste õpetusega ärasegatud, et nad nüüd enam nähes ei näe ja kuuldes ei kuule. — Ja selle sees seisabki Wennaste saksa isanda ja tema abiliste suur kasu.

Aga seestpoolt on nemad suurt jeesuiti kawalust ja salaliku meelt täis, kellest aga asja teadjad üksi wõiwad rääkida. Nad ilmaški sedawiisi ei tee kui nad räägivad. Ka on Wennased ise üksteise wastu uskmatad ja salalikud, auu ja waranduse peale wäga ahned, nagu Apostel Peetrus ütleb, Peetr. r. 2, 3 salmis: Ja läbi ahnuse

kauplewad nemad teid ära wale sõnadega, selle nuhtlus jo ammust ajast ei wiivi ja nende hukatus ei tuhu mitte.

Seletuseks. Wennaste isandad ja nende abilised just teewadki nõnda. Nemad kauplewad oma ahnuse ja wale tõdustega Lutteruse kiriku kogudusest selle koguduse liikmed oma kirikust ära, kuhu nad ristmises wastu olid wõetud ja armulauale wõtmisega kinnitatud, ja teewad neid oma Wennaste seltsi liikmeks, kus juures nad neile kõige suuremat Paradiisi elu ja kroonist lubawad, mis Lutteruse usk ja kirik ei pea wõima anda. Ra Wennaste nuhtlus ei tuhu. **Sest pühakiri ei waleta.**

Eh! nagu Apostel Paulus ütleb Ewes. ram. 5, 12 salmis: **Sest mis neis jalaja sünnib, on ta häbi üteldes!**

Kõiki Wennaste saksa isanda ja tema abiliste tegusid, nagu ülemal (waata Wennaste elsitused) oleme tundma saanud, on ka minulgi häbi ja kurbus awalikult oma usuwendade ees rääkida! Aga Wennaste I. ja II. klassi liikmete seas on palju musti tegusid, keda küll warjul saab hoitud, aga mis **üks** teab ja **näeb**.

Ra pruugitwad Wennaste saksa isandad oma wastu wõetud wennaste seltsis omad iseäralised raamatud ja salmikud, ja ei lase äratwalitub Wennastel ühtegi muud raamatut pruukida. See on nende waimulik kül. Aga wäljaspidine toimetus on suur katwalus, pühaduse kätte all!

Ras jeda on weel nüüd tarwis?

Nagu apostel Paulus ütleb 1 Timoteus. 3, 8 salmis: Nenda sama peavad koguduse teendrid auusad olema, ei mitte kahetseksed, ei ka mitte jooma mehed, ei mitte **ropu kasu püüdjad**.

Et tõele **tõe** tunnistust anda, siis peab küll raste meelega ütleva: Wennaste saksa isanda ja tema abiliste juures on just see pea asi: keele peksmine ja suur kasu püüdmine, mis ingli healel ja pühaduse kombel ilma hirmuta seal sünnib! Ütski ei tohi järele küsida, kas seal tõde, ehk walet toimetatakse. Ega sealt, Jumala laste seas, ilma lastele ometegi midagi wälja ei tohi ilmu- tada. Oma põhjus punkti järele pattu naad ei karda, sest arm, ehk Wennaste arm kattab nende pattude hulka. Sellepärast walitseb seal alati taks keelt. Joomine on küll wäljas poolt meike; Aga hiiski seest poolt suure auu sees ja pruugitaw.

Meie tahame waadata, mis Apostel Paulus niisuguste asjade ja tegewuste kohta, nagu Wennaste saksa isand ja tema abilised siin toimetawad, ütleb. Tema ütleb 2 Timoteuse raam. 3, 9 salmis nõnda: Aga nemad ei pea mitte enam palju edasi saama, sest nende hullustamine peab kõigile awalikuks saama, nenda kui teistelgi sai.

Seletuseks: Sellesama ja kõige püha kirja põhja peale toetades tahan ja julgen ka minagi Hernhudi, ehk Wennaste seltsi hullustused siin meie maal Gestlaste seas kõigile awalikuks teha, mis weel paljudel salajas ja teadmata on, ja nagu ma olen ütelnud, et kolmas ehk kõige alam jagu

Wennaste nime kandjaid isegi weel sugugi ei tea. Kas seda wastu wõtmist, koguduse lõhkumist, eba tõutamist ja wale lootuse külwamist on meie Luteruse usu kiriku risti koguduses tarwis? **Gi talgi!**

Nagu nüüd Wennaste 11 põhjus punkt Apostlite kirjadest Galatia raam. 4, 28 salmis, kus Apostel Paulus ütleb: Aga, wennad, meie oleme nenda kui **Isaak**, tõutuse lapsed.

Kes on need tõutuse lapsed, kellest Apostel räägib? Kostame lühidelt: Kõik need, kes Kristuse enese ja Apostlite õpetuse järele ristitud ja risti koguduse sisse wastu wõetud on ja kes Jesust Kristust usuvad ja seda Issa, kes Teda on läkitanud, see on: Kes Jumalat usub Jesuse Kristuse läbi.

Üks niisugune suur risti kogudus üleüldse on nüüd see Isaak, ehk tõutuse laps! Aga ei mitte saksa Hernhudi Wennaste selts üksi, ei saksa, ei ka Eesti maal. Wennaste õpetus ei ole õige!

Meie tahame waadata ja kuulda, mis Apostel Paulus niisugustest tõutuse lastest, nagu Wennased ennast peawad, räägib. Tema ütleb Galatia ramatus 4, 30 ja 31 salmis nõnda: Aga mis ütleb kiri? Süüta ümmardaja ja tema poeg wälja, sest ümmardaja poeg ei pea mitte pärima wabat naise pojaga. 1 Mooses r. 21, 9. salm.

Seepärast wennad, ei ole meie mitte enam ümmardaja, waid waba naise lapsed.

Seletuseks: Kõik suur püha ristikogudus

fiin maailma peal on need õiged wennad, need wabat naise pojad ja tõutuse lapsed; aga mitte Wennaste selts Palti kubermangude Lutteruse usku Gesti laste seas, mis saksa Wennaste isandad meie maal suure pettuse ja kawalusega eneste seltsi korjatwad, oma ilmliku waranduse koku wedamiseks!

Armas Ewangeliumi Lutteruse usu kogudus! Et sinagi ole ju ka üks wabatnaise poeg ja usu läbi Izaakiga üks õnnistuse pärija? Et sinu dige kohus ole siis ka Apostel Pauluse käsitu tähele panna? Wõta ommeti märku ja wiista enne see ümmardaja ise, kes 1629 aastal, lamba naha sees, püha ingli näul Saksamaalt, meie maale, Lutteruse koguduse kui pärija poja majasse on tulnud, kus tema nüüd 166 aastat ühte puhku pärija poja õigusid salaja ära kujuk ja ise ennast pärijaks teeb, wiista enne saksa wennaste peamees oma kogudusest wälja!

Siis saada ka see ümmardaja poeg, see on: Lutteruse kogudusest wälja walitud ja ära wõrgutadud Gesti pojad ja tütreid, saada neid wälja! Et neid siis pärast, nagu armas isa, oma ära kadunud poega, armstusega oma majasse wastu wõtta wõid.

Need kaks suurt käsitu peaks ometegi tähele pantud saama. Jesus käsib: Jätke neid, sest nemad on sõgedad ja sõgedate sõgedad tee juhatajad! — Apostel Paulus käsib: Lülka ümmardaja ja tema poeg wälja; sest tema ümmardaja poeg ei pea mitte pärima wabat naise pojaga.

— Meie tõrd ja tõhus on siis need sõgedad ja ja nende sõgedate sõgedad tee juhatajad maha jätta. See on: Wennaste sõgedusest ära lahktuda.

Püha kiri ise on see tee, see tõde ja see näitaja, mis õigus, ehk kõwerus on. Meie leiame tema seest niisuguses asjus, nagu Wennaste era selts ja nende sala teud on, wäga palju näitusi, mis meile selgets teewad, et Wennaste õpetus, wastu wõtmine ja era walitsemine kõik üks tühi asi on, mis saksa Hernhudi Wennaste isandad meie maal Eesti rahwa seas on teinud ja hullustanud!

Miks pärast? Oma suure ilmaliku kasu pärast.

Olgu meile need ülemal seiswad püha kirja näitused ja seletamised juhatajaks. Meie näeme neistki wäga selgeste, ja saame aru, et püha kiri niisugust asja ei kiida, waid laidab ja keelab.

Kui meie kõik näitusi pühast kirjast seie tahaks üles panna, siis tuleks see raamat liiga pakks ja see töö oleks ilma aegne, sest suure püha kirja enese seest leiame meie kõik, mis siin ei ole kirjutatud. Sellest saab üks reegister selle raamatu wiimses otsas üles pantud, kust kõik leida wõib, mis niisuguse segase asja õpetuse ja õpetajade wastu kuskilgi on üles pantud.

10. Lõpu sõnum.

Kui peaks kiski küsima: Mikspärast ja kelle lubaga üks niisugune iseäraline Wennaste selts meie maa Ewangeliumi Lutteruse usu koguduses ja sellesama usu nime! ennast Eesti rahwade seas

üles peab? Ehk kelle lubaga saksa wennaste isandad siin risti rahwast just risti rahwast ära lahutawad? Ehk, mis kasu sest on tulnud?

Seletuseks: 1721-est aastast saadik olid meie Balti mere kolm kubermangu küll jo kõrge Wene riigi walitsuse alla saanud. Aga ehk need kolm kubermangu, Kuura, Riia ja Tallinna, küll Wene riigi alla olid saanud, oli siiski meie maa mõisnikkude era seaduse läbi nende oma walitsuse ja wõimu all. Eesti rahwas olid mõisnikkude pärisorjad ja mõisa härrad siin need walitsejad.

Nagu ülemal teame, said saksa Hernhudi wennaste isandad meie maa sakstest seie kutsutud ja nemad tulid 1729-mal aastal meie maale, nagu ülemal teame. Et nemad nüüd 1729-mast kuni 1742-ma aastani, see on 13-ne aasta sees jo nõnda hullustama hakasid, et tahtsid Lutteruse kirikut suutumaks Balti maal ära kautada, siis tõusis meie Lutteruse kirik nende wastu üles ja palus armulist Wene walitsust abiks. Siis keelas armuline riigi walitsus 1743-mal aastal Hernhudi Wennaste musta tegevust meie maal ära ja said mõnedki saksa wennaste isandad wangi pantud. Siis oli meie Balti maa 21 aastat Wennaste hullustustest waba ja meie Lutteruse kirik jälle üksi tegev.

Kui nüüd Wennaste isandad meie maalt wälja said aetud, kuidas on nad siis ommeti jälle oma musta noodaga siin? — See oli nõnda: Sel ajal

1764-mal olid jo meie maa mõisnikud meie armuline Wene riigi teenistuses, kus nemad esimist wiulit mängisid. Et Hernhudi Wennaste isandad siit maalt Gesti rahwa käest wäga palju warandust said, mis aga enam ei saanud, siis palusid nad jälle meie maa härrasid ja härrad tegid nii kaugele, et meie armuline riigi walitsus saksa Wennas isandad meie Balti maale lubas. — Riigi walitsusele sai ette pantud, et Gesti rahwa harimiseks saksa Wennaste isandaid wäga siin maal tarwis pidi olema. Ja meie helbe ja armuline Wene riigi walitsus, kes siit maa Gesti rahwale jo siis tõdit head soowis, lubas seda, mis rahwale kasulik pidi olema ja kinnitas seda armulikult, mis härrad soowisid, ilma, et waene Gesti rahwas ise seda oleks teadnud, ehk enesele palunud, muud kui wõtta aga wastu! Sest ajast saadit ei ole meie Lutteruse kirik enam selle asja wastu suuremad hakanud, waid ise seda oma koguduses weel sallinud ja edasi awitanud, oma koguduse suureks kahjuks!

Wennaste isandad ei saanud meie maale tagasi tules mitte enam luba oma wolil teha, mis nad enne 1729-mast kuni 1743-ni tegid. Neile anti seaduslik piir, mis nad wõisid teha (Waata riigi seaduse raamatu XI. jägu I. artikkel § 890—898-ni.) Riigi seaduse raamat § 896. Neil isandatel on lubatud, töö päewa õhtutel, ehk kui töönimes- tel tööst aega on, neile siis jutlust pidada nende waimu hariduseks, aga mitte rahwast wastu wõtta.

ja walitseda, ehk era seltsi teha. See on lüwaste neile ära teelbud!

Uga — mis on Wennaste saksa isandad ja nende abilised meie maal, meie Gesti rahwa seas teinud? Kas nad on selle seaduse järele käinud, mis ainult neile on lubatud? Ei iialgi! Kas meie kiriku walitsus on nende riigi ja kiriku seadusest üle astumist teelanud? Ei milgi ajal!

Kas on meie armulised riigi isad ka teadnud seda, et saksa Wennaste isandad ilma sti riigi seadust ei ole pidanud, waid salaja oma wana wiisi edasi toimetanud? Ei wist kül! Kes on neile seda teatanud. — Meie kirik on sest koguni waitinud ja Gesti rahwas ei ole neid riigi auulisi seadusi tänini sugugi teadnudki, waid on uskunud, et neil saksa isandatel wist niisugused sala tege wuse lubad on! — Nõnda on siis Wennaste isandad ja nende abilised üle seaduse astunud ja wastu wõtmisi, rahwa walitsemisi, ja rahwa waranduse salaja kõrjamisi meie maal, suure armulise Wene riigi isade selja taga kõik salaja suure julgusega toimetanud, teades, et ega ükski seda tea, ehk ei tohi mitte atwaldada.

Kas on siis see Hernhudi Wennaste Lutteruse kogudusest wäljawalitsetud ja saksa Wennaste isantadest wastu wõetud selts ja tema salalikud era toimetused meie maal Gestlaste seas tarwis ja diged? Ei, ja tuhat korda ei! Wäga kahjulikuo, nagu ülemal oleme rääkinud. Rahanduse tegijad, waranduse ära kõrjajad ja rahwa elita-

jad. Muud ei ühtigi! — Eks need isandad lähe ka Sigeusu kogudustesse, suure Wene rahwa juure! Miks nad just meie weilese Gesti rahwa hingede eest nõnda palju waewa näewad ja üksi seda rahwast Paradiisi uhke elu ja kuld kroonide juure toimetavad? Eks kõik suur Wene riit ja tema rahwas ole Jumala wald? — Lijas räägime sest asjast enam.

V. Jägu.

Iseäraline lisa.

Selle raamatu neljas esimeses jäos olen mina oma Ewangeliumi Lutteruse usu Gesti rahwale, kelle liige mina ise ka olen, meie maa Wennaste seltsist ja nende meie maale asumisest, sala tegudest ja ande korjamisest awalikult rääkinud, mis weel suuremal hulgal tänini koguni tundmata ja teadmata on olnud. Ka nende pühjus punktidest ja wennaste saksa isandate toimetamistest meie maal.

Ka olen mina püha kirja pühjusel näidanud, et see mitte Kristuse ja Apostlite õpetusega ühte ei lähe ja üks tühi hullustus ühes ristikoguduses on, mis meie Gesti rahwale salaja suurt kahju on saatnud, tühja uskudes ja lootes, ja on nende ihuliku warandust miljonite kaupa armuannete nime all saksa isandate ja nende abiliste kätte ära ohwerdanud ja mitte midagi, ei üht aitumagi saanud!

— On aga meie kirikule, ehk meie rahwakoolile, kas 10 kopikad tarwis, oi kui raske see maks Wennaste meestel on! Aga oma saksa isandale raha ja kdit anda, ei ole teeldust, ei määra, siis on küll. Eks ole üks imelik ja arusaamata asi. Aga ta on nõnda!

Selgemaks arusaamiseks olgu siin weel ära rääkida, mistpärast saksa Hernhudi Wennaste isandad uueste meie Gesslaste juure tagasi said meie härradest soowitud, kui nad juba lord siit maalt ära said **aetud**?

Magu ülemal teame, said saksa Wennaste isandad meie maa mõisnikudest ja teistest härradest seie kutsutud, et pidid pühaduse nimel, sala kawalusega waeseid orjaid, Gesti rahwast alla suruma ja rõhuma, mis nad ka mõisa opmannidega ühel meelel ja ühes nõuus just 1729—1742 aastani truuste tegiwad, kuni neid 1743 aastal meie maalt wälja sai kihutatud.

Nad olid Gesti rahwa kanged alla rõhujad ja härrade tahtmise täitjad, kes härradele wäga tarwilikud ja meelt mõõda olid. Aga seal juures ka waeste Gesslaste südameid ja meelt suure kawalusega eneste poole tõmbasid ja neid nõnda ära wõrgutasid, et nad kdit, mis neil wähegi oli, saksa Wennaste isandatele ära antsid, et aga nende läbi suure Paradiisi õnne ja priiuse sisse lootsid saada. — Sellepärast oli neil isandatel hirmus suur kasu ja hea sissetulek, mis nad siis enam ei saanud, kui siit maalt ära olid.

Nagu jaksad kõi juure kawalusega on toime-
tanud, nõnda toimetab jaks Hernhudi Wennaste
selts meie mõisa härradega ühes nõuus jälle nii
kaugale, et nad 1764-mal aastal meie maale
Lutteruse usku Gestirahwa selle Saksamaalt uueste
tagasi said lubatud, kus nad armulise Wene riigi
poolest neile antud seadustest hoolimata, oma era
õpetusi ja sala tegusid kuni täna päewani Gesti
rahwa seas on teinud!

Kui meie nüüd küsime: Mikspärast meie Ewan-
geliumi Lutteruse kirik sell ajal, kui nad Saksamaalt
uueste meie Baltimaale tulid, kust nad
21 aasta eest wälja said aetud, miks siis kirik
uueste jälle ka nende wastu ei hakanud? — Kos-
tus: Need kirikuõpetajad olid enamiste kõi jo
surnud, kes sell ajal ametis olid, kui Wennaste
isandad siit wälja said aetud. — Uued õpetajad,
kes ise ka Saksamaalt seie olid kutsutud, olid ise
ka jaksad. Mõisnikud olid jaksad, ka Hernhudi
isandad nõudajamuti jaksad. No kes nüüd tahtis
üksteise wastu hakata! Pealegi olid õpetajad sell
ajal ise ka mõisnikkude käsu ja woli all, ja pidid
nendega käsi käes käima, kui elada tahtsid.

Wennaste isandad oma palwemajade ja etteluge-
mistega olid jaksatele wäga tarwilikud, sest et nad
õpetamata Gesti rahwast, nagu lamba karja, senna
ajaksid, kus nende meele järele oli. Nad mõistsid
rahwast libeda sõnadega kõi tegema ja uskuma
panna, mis kõiige suurema wägi wallaga wõima-
lik ei olnud. — Rõituseks: Balwe majas rõhuti

rahwa hing ja waim koguni rusuks! Ta tehti waimu waeseks ja suureks patuseks, kes kohe hukka ja põrgu tulesse läheb, kui nõnda ei tee, kui Wennaste arm õpetab. Neid mõisteti nõnda ihu ja hingega paltwemajas hukka. Mõisas tegi wits ja kepp neid araks ja pani hirmuma ihu poolest! Paltwemajas rõhuti ja hirmutati nad hinge poolest ja tehti araks! See oli härradel üks suur wõit ja kasulik aeg, kus nad Eesti rahwast nõnda piinasid, kui ise uiales wälja mõtlesid! Rahwas ei julgenud wastu hakkata rääkima, palwe maja rõhus ja ahwardas põrgu tulega ja lubas taewa suurt prii põlwe ja õnnistust nendelt ära wõtta, kes julgeks oma härrale wastu rääkida, sest härrad olla Jumalast seatud Eesti rahwa wanemad ja Jesuse on ise nõnda seda seadnud! — Kes seda õpetust ei tahtnud uskuda, seda pani mõisa piits uskuma. — Nõnda olid saksa Wennaste isandad oma palwe majadega mõisaga ühendatud. Ei ole siis sugugi ime, et Wennaste saksa isandad siit maa härradest Saksamaalt seie tagasi said soowitud, kus nad praegugi weel on.

Rüfime: Mis tegi Lutteruse kirik sel ajal?

Rostus: Lutteruse kiriku õpetajad olid ka küll Saksamaalt meie maale tulnud, nagu Wennaste isandadki. Aga nemad tulid seia ühe awaliku Swangeliumi Lutteruse usu **seadusliku** koguduse peale ja olid sakste ja Eesti rahwade ühised õpetajad, kellel oma seatud piir oli, mis nemad pidid tegeima. Nagu näituseks: Õpetajad täitsid

firiku lohusid, nagu nüüdki, nemad tegid jutlusti seatud Ewangeliumi ja Epistlite järele, nagu Lutteruse firiku seadus seda nõuab.

Aga Wennaste palvemaja siin meie maal tegi mis ta tahtis ja õpetas, mis temale kasulik wähegi oli. Ja mis palvemajas, wastu wõetud wendade seas tehti, pidi koid suures saladuses sündima, nagu ülemal oleme kuulnud, ei pidanud seda ükstei teadma. Ka mitte Lutteruse firik.

Nõnda on siis ka Lutteruse firik Wennaste saksa isandate tegewuse üle waitinud ja 129 aastat peaaegu Wennaste isandatega alati käsi käes käinud, sest et see koid üks sakste tahtmine ja kokku leppimine on olnud, ehk küll meie firik, kes selgeste teab, et Wennaste saksa isandad ja nende abilised, meie firiku ja riigi seaduse wastu Balti maal, Eesti rahwa seas toimetawad, neid wõib keelata. Mis asi selle taga warjul seisab, ei hakka ma siin seletama! Waid siis kui seda tarwis on.

Braegu ei ole koid meie firiku õpetajad küll Wennaste isandatega enam ühel nõuul ja on mõnes kohas Eesti maal, nagu Wiru maakonnas: Jaakobi, Radrina ja Haljala firiku õpetajad, kes Wennaste isandaid enam oma palwe majadesse ei luba tulla. Aga seal toimetawad Wennaste isandad omad asjad koid salaja, oma abiliste läbi ja nende kihelkondade Wennasrahwas käib Raikwere palwe majasse kokku, kus saksa Wennaste isandad weel sallitud ja lubatud saab. Aga ka need auu-

fad õpetajad, kus sala isand enam ei läi ei ole oma kogudustele mitte Wennaste isandate ja nende ilmaaegse tühjuse ja rahwa pettuse üle ühtigi seletanud, waid on wait jäänud.

Sest on näha, et suurem hulk meie Lutteruse kiriku õpetajaid weel praegu saksa Wennaste isandate, neist wastu wõetud Wennaste seltsi poole hoiawad ja ei wõi arwatagi, missugust segadust, saladust ja lahju nad sellega just oma Ewangeli-umi Lutteruse usu koguduse sees toetawad. Nagu eesseletuses on öeldud: Ei taha meie kirik ühtigi wägi wallaga teha, on küll õige ja hea! Aga siiski on sellega üks ise asi, mis seda weel nüüd kallitakse.

Et saksa Wennaste isandad ainult meie maa Gesti rahwa seas teiste sakstega läsi läes on toimetanud ja ainult Gestlastele taewa auu, Paradiisi suurt ilu, walgid riidid ja kuld kroonid pakuwad, ei ole meie hinge õnnistuse pärast, et Gesti rahwast oli siin hea rõhuda, wõrgutada ja petta, mis kõit mõisa härrade hea elu pärast ja saksa isandate juure lastu pärast on sündinud. Sest Wene õige usuliste rahwade juures ei lubata ja ei kallita saksa Wennaste isandate kawalat pettust. Sellepärast nad siit maa sakste abil meie Gestlaste seas oma musta noota on tõmbanud ja weel praegu sakste warjul siin wedawad.

Üks meil ole oma püha koda? Üks meil ole omad walla kooli majad, kus meie rahwale jutlused saawad loetud ja palwed peetud? Mis tarwis

on meil Wennaste paltwemaja oma saksa isandaga? Ta ei õpeta kedagi, ta ei hari kedagi, muud, kui peab saladusi, ajab sala kaupasi, ja korjab raha ja maksusi Gesti rahwa käest, nagu ülemal teame!

Tema teud, tema eradõpetused ei ole õiged ja tema ära walitsemised on püha kirja wastu! Miks saab tema ristikoguduses nõnda peetud ja lubatud? Kui ta peaks üks palwe koht tahetama pidada, siis olgu tema awalik, seaduslik ja kolblit. Mis tarwis peab üks wäljamaa salalik seaduse üleastuja Wennas isand siin Gesti rahwa seas toimetama? Kas ole meie oma Gesti rahwa seas isegi kül häid õpetud mehi, kes õstawad palwe paikades ette lugeda ja järel waadata. — See nüüdne Wennaste jelts, nende peamees, saksa Wennaste isand ja tema abiliste teud meie Lutteruse koguduses on kõige oma palwe majadega ühed ilmaaegsed pahanduste paigad, mis meie uue aja ja prii Gesti rahwa seas ilma wäärtusetä on!

Seft Hernhudi Wennaste paltwemaja ja nende peameest, saksa wennaste isandat ja tema abilisi, nende eba õpetuse ja sala toimetamistega Lutteruse koguduse Gesti rahwa seas, tuleb tõeste wale prohwetide seka arwata! Seda saame siin weel püha kirja juhatusel järele ära jeletama.

Jesus ise ütleb Matteuse r. 7, 15 ja 16 salmis nõnda: Aga hoitke ennast wale prohwetide eest, kes teie juure tulewad lammaste riidis, aga seestpidi on nemad **litsjad hundid**. Nende wiljast peate teie **neid** tundma.

Etz Hernhubi wennaste isandab tulnud meie juurde Salfamaalt püha ingli näul ja wäljaspidi nähes pehmes lammaste riidis. Aga misfugune kawalus ja pettus nende südames on olnud, seda teame meie nüüd wäga selgeste! Nagu hundid tulid naad Lutteruse usu koguduse Gesti rahwa sekka ja hakasid selle koguduse talleksi oma seltsi ärawedama ja kogudust ristuma.

Jesus ütleb: Nende wiljast peate teie neid tundma! Mis sugust wilja need isandab siin maal, Gesti rahwa seas on kannud, oleme küllalt tundma õppinud. Naad on ennast Gestirahwa ees Kristuse asemikuks wälja liitnud ja Wennaste koguduse wahemeheks, Kristuse ja wasta wõdetud Wennaste wahel, kes ta Kristusega kirju peab wahetama. Selkombel panid naad Gesti rahwast ennast uskuma ja Jumaliku auuga auustama, mis wastu wõdetud Wennas rahwas täna päewani teewad.

Ras see on õige nendest? Ei ole mitte! Prohwet Jeremia raamatus loeme meie nõnda: Nenda ütleb Jehowa: Ara neetud on see mees, kes loodab inimese peale. n. e. d.

Püha kirja näituse järele on küll meie maal Wennaste isandate ja nende era õpetuste asi tõeste wale prohwetide tegu ja wili, selle eest peab ennast hoidma, ei mitte neid uskuma, ega nende peale lootma. Ra Wennaste isandate abiliste õpetuse eest hoitku Jumal iga inimest! Sest see on päris wõrgutaw, nagu ülemaal teame.

Nagu jo enne on öeldud, ütlen mina siin weel:

Kõik wastu võetud vennad ja õed meie Eesti rahva seas ei ole mitte oma usku ja lootust Wennaste isandate ja nende sala õpetuste külge kinnitanud. Si ole ka kõik ettelugijad oma kasu nõudjad ja wale õpetajad, nagu mõned auusad rahwa koolmeistrid, kes ka wastu võetud Wennaste liikmed olid ja wale õpetust ei jallinud.

Ka mõned saksa Wennaste isandad on kaunis diglased ja rohkem priimeelsed, kui salalikud olnud. Ühte niisugust Wennaste isandat, kes kaunis mees oli, olen mina tundma õppinud. See oli Siivi maal, ja elustas Tartu linnas, nimega Pütner. Tema juures ei olnud palju Wariseerilist meelt leida. Aga Hernhudi Wennaste seaduse järele pidi ka tema toimetama.

Aga suurem hulk neist saksa Wennaste isandatest on kõik meie maal niisugused olnud, kui ülemal oleme tundma õppinud. Naad on kõik salalikud ja katwalaad oma kasu nõudjad olnud ja nendest ära walitud nende abilised, kes nende seljataga weel sõgedamad neid endid on, ja oma saksa isandate woliga palwemajades, ilma üles rääkimata wale õpetusi ja tegusi on teinud, ja praegugi weel teewad.

Kõiki neid imelikusi sala tegusid, mis meie maa Lutteruse koguduse liikmete Eestlaste seas Wennaste saksa isandate ja nende abiliste, kui ka ettelugijate läbi on tehtud ja weelgi tehakse ei jõua ära rääkida! Eest see ei ole sugugi esimese ristijoguduse ühise meele ja ühise waimu, kui ka Apostel

lite õpetuse järele, ühes Apostlikus Ewangeliumi Lutteruse usu koguduses õige, waid üks suur ja wale segadus.

Uga Lutteruse koguduse wanemad ja juhatajad on 129 aastat tähele panemata jätnud, mis Apostel Paulus Rooma raamatu 16, 17 salmis ütleb: Uga mina maanitsen **teid**, wennad, et teie **neid** tähele panete, kes lahkumisi ja pahandusi tõstwad see õpetuse wastu, mis teie olete õppinud, ja taganege **neist** ära.

Kui ütlemata suuri pahandusi, segadusi ja lahkumisi on Wennaste isandad oma wastu wõetud Wennaste seltsi ja oma abilistega Lutteruse koguduses, oma era õpetustega, mis kõik meie Apostliku kiriku õpetuse wastu on, siin meie maal teinud, teame ülemal juba. Uga Jesuse ja Apostlite õpetuse ja kätse peale ei ole meie kirik mitte neist pahanduse tegijatest ära lahkunud, waid ennast weel nendega ühendanud.

Wennaste selts meie Lutteruse koguduses on see uue aja Wariseeride selts, wana Wariseeride järelkäijad ja nende wiiside ülespidajad, kelle eest Kristus ise kangeste hoida käskis ja neid ei sallinud.

Ruidas wõime meie Wennaste seltsi **uue aja** Wariseerideks nimetada, ja mis on nende Wariseerilik märk? 1) Nagu wanal ajal Juuda rahwa koguduses Wariseeride selts, sellesama Juuda ehk Jumala rahwa koguduse seast, ülemate ja uhlemate Wariseeride ülemate läbi said walitud ja wastu wõetud, nõndasamuti saab Lutteruse usu

ristilõgubuse sees üht era seltsi korjatud, mis ühe Lutteruse usu nime kandja saksa Wennaste isanda läbi saab vastu võetud ja Wennaste seltsiks, ehk äravalitsetud Jumala lasteks nimetatud. Ka meie Wennaste selts on üks iseäralise lootustega, waimulik uhke selts oma peamehe, saksa isandaga, kes enesest palju enam lugu peab, kui teisest, sellesama usu ja lõgubuse liigetest, kelle seas nemad on wälja walitsetud. Neil on, nagu wanal ajal Wariseeridelgi, wäljaspool wäga püha nägu ja iseeneselik õigus. Aga seespidi on nemad suurt saladust ja salalikkust meelt täis, nagu ülemal oleme rääkinud. Näituseks: 2) Wariseerid pidasid pilad palwed ja lugesid palju. — Et meie Wennaste selts tee nõndasamuti?

3) Wariseerid wiskasid neid, kes nende meele järele ei olnud, eneste seltsist wälja.

Et meie Wennaste isandad ja nende abilised seda nõndasamuti tee?

4) Wariseerid olid waimulikud uhked ja arwasid ennast teistest paremaks ja enam Jumalale meelepärast olema, kui teised.

Et meie Wennaste selts ja nende ettelugijad ka nõndasamuti arwa. Oma waimulikus uhkuses tunnawad nad ennast üksi Jumala lapsed olema ja nimetawad teisi ilma lapsiks.

5) Wariseerid teenisid wäljaspidi suurema hoolega Jumalat, enam kui teised Suunda lõgubuse inimesed.

Etz meie Wennaste selts pealt nähes just nõndasamuti tee?

6) Wariseerid hoitsid ennast teistest lahus ja ise seltsides, põlgasid teisi inimesi ja olid uhked.

Etz meie Wennaste selts ja ettelugijad ka nõndasamuti ole teinud ja ise seltsi pidanud? Nad on uhked ja waatawad sala põlgtusega teiste ristiinimeste peale.

7) Wariseerid olid rikkama ja tähtsamate Juuda rahwade seas ära walitsetud.

Etz meie Wennaste selts ka lõi rikkamad ja tähtsamad inimesed Gestlaste seas oma seltsi wastu wõta?

8) Wariseerid olid salalikud ja kawalad.

Etz meie Wennaste selts just seesama sugune ole?

9) Wariseerid kiitsid ise ennast, andsid kümnist kõigist, mis neil oli, ja tegid ka waestele head, et neid nähti ja kiideti.

Etz meie Wennaste selts, nende peamees saksa isand ja tema abilised alati ennast kiida, ja ütles Jumala lasteks? Naad ütlevad: Etz meie tea, kes meie oleme. Aga head naad waestele ei tee, ja oma kümnist ei anna naad kellelegi, waib tahwad weel ise saada! Ja kellele nemad üksi andi annawad, see on saksa Wennaste isand.

10) Wariseeride seas olid ka mõned auusad mehed, nagu „Josep Arimaatiast ja Nikodemus.“ Aga sala ja, sest naad kartsid, et neid saab Wa-

rifeeride seas wälja lülatud, kui naad awalituld warifeeride õpetuse ja kombede wastu oleks rääkinud.

Õtse niisama sugune lugu on ka meie Wennaste seltsis, nagu ülemal oleme kuulnud. Ka Wennaste seas on mõnedli auusad ja mõistlikud mehed olnud, ja on praegugi. Aga salaja. Niipea kui nad julgeks saksa Wennaste isandate ja nende abiliste era toimetuste üle ühtegi oma südame heale järele soowida, siis Wennaste seltsist wälja.

Niisugusid näitusi oleks weel paljugi olema. Aga olgu sest ülemal 10 punktist selle wõrdlemiseks küll. — Siit näeme meie küll selgeste, et mis Warifeeride selts Juuda rahwa koguduses oli, et niisama sugune ka meie aegne Wennaste selts Lutteruse koguduses **tõeste** on.

Meie näeme siin ka seda, et mis prohwetid, Jesus Kristus ise ja Apostlid Warifeeridele ütlesid, et see ka meie ära walitud Wennaste, ehk uue aja Warifeeridele on üteldud.

Meie paneme siin tähele, mis siis pühas kirjas on Warifeeride kohta üteldud.

Prohwet Jesaja raam. 29, 13 salmis loeme nõnda: Ja Issand ütleb: Sest et see rahwas ligi tuleb, ja oma suuga ja oma huuledega mind auustawad; aga oma südame minust kaugemale ära pöörwad, ja nende kartus minu eest ep ole muud, kui inimeste õpetud käsk.

Matteuse raamatu 23, 13 salmist peale hakates, ütleb Jesus ise kahetsa korda järjestiku:

Häda kirjatundjate ja Wariseeridele, **Teie** salalitud! 23, 33 salmis: Teie **mond** ja wihasemate madude sugu! Ka ristija Joannes ütleb sedasama, Matt. 3, 7. Markus 7, 6 seesama. Luuka 11, 42 edasi wiis korda järjestiku tõutab Jeesus neile häda. Joannes 8, 44 salmis ütleb Jeesus: Teie olete isast, sest kuratist. n. e. d.

Püha kirja tunnistusest näeme meie selgeste, et see kuulus, wälimine püha Wariseeride selts Jumala ei ka Kristuse meele järele ei olnud. Nõndasama ka ei ole meie Wennaste wälimise pühaduse seltsil ühtigi paremat Jeesuselt loota, kui wana Wariseeride seltsilgi, kelle järel tulijad Wennased nüüd on.

Üht niisugust seltsi ei salli taewa ja maa Looja ise, ei ka Tema Poeg, kes kõitide lunastaja on! Seda näitab püha kiri ise meile selgeste. — Sest näeme meie, et meie Wennaste selts üks ilma wäärtuseta tühi asi meie suures Ewangeliumi Lutteruse usu koguduses on, kus oma kallis **Püha** Krist ja õige õpetus ise nõnda on, nagu pühad Apostlid seda Kristuse kätse ja õpetuse järele on seadnud; see on meie waimulik ema, kes meid oma tiitwade alla kutsus. Kui meid kella heal kutsus ja meie pühast kofas ristitogudusega ühest suust ja südamest oma Issa palume, kiidame ja täname! Kui meie auu kiitust laulame, jutlust ühel meel kuulame, kui meie kõigest südamest ja hingest laulame: Püha, Püha, Püha on **meie** Jumal! Kivine süda peab seal pehmetä minema! Eks meie

tunne, et meie oma Issa kajas oleme ja armust, Poja läbi Jumala lapsiks oleme saanud. Etz meie palwed ole Tema templis üles taewase auujärje ette läinud, kui meie ustus oleme palunud. See on see **õige** palwe koda. Seal on üks kari ja üks karjane, kes seaduslik ja awalik koguduse õpetaja ja hinge karjane on.

Sest kogudus on Kristuse ihu liikmed. Kus nüüd ristikogudus koos on, seal on ka ristikoguduse pea, see on Jesus Kristus ise nende seas. Ta on see **õige** karjane!

Mis annab siis Hernhudi Wennaste selts, nende peamees, saksa salalik Wennaste isand ja tema abilised meile enam, kui meie kirik? Kas nende palwe majas on teine Jumal, ehk teine Lunastaja? Ei ole mitte! Aga Wennaste palwe majas saab sellesama Lunastaja nimel petetud, kui nemad ütlevad, et Jesus on neile enam armuline, ja annab neile suuremat õnnistust ja paremat taewa auu, kui kellegi teise ristiusu inimesele, keda Hernhudi saksa Wennaste isand ei ole vastu võtnud ja Wennasets teinud. Sest isand on ju Wennaste ebajumal, kes Kristuse asemil vastu võdetud Wennastel on. — Sest nõnda usuvad Wennaste rahwas.

Kui nüüd siiski küsitud saab: Kas peab siis kirik üksi just olema, ja kas palwet ja palwe maja ei pea risti rahwa seas sugugi olema? Rostus: Ju wanast ajast saadil on wanad usklikud ja pühad mehed Jumalat palunud, nagu wanas Testamendis loeme, sest palwe on wana

ja Jumalik! — Püha kiri ei tunnista kuskilgi, et wana aja palujatel palwe majad on olnud. Nemad palusid Jumalat igas paigas, kus nad olid, nagu Enok, Enus, Metusala, Abraham, Isaak ja Jakob, sellest wana Testament räägib. Kirja tunnistuse järele sai esimene seaduse tekk Moosese ajal Israeli rahwa seas ehitatud, kus siis ju rahwas ühendatult kokku tuli Jehowa pale ette, kolm kord aastas. Siiski üksi meeste rahwas. Teise täieliku Jumala koja, ehk templi ehitas Saalomon Jerusalemmas Juuda rahwa kogudusele, ja see oli see ainus Jumala koda ja palwe koht kus õiget taewa Jumalat teeniti ja paluti. — Kas muid palwe kohte Juda rahwal on kuskil olnud, ehk ei, seda ei tunnista meile püha kiri sugugi. Ja mis pühas kirjas ei ole leida, seda ta ei ole olnudki.

Sel ajal, kui Jesus maa peal oli, ei olnud muud, kui Jerusalemma tempel, kus Tema ise ka wahest käis.

Kus palus siis Jesus, kui palwe majasid ei olnud? Pühas kirjas loeme: Jesus palus mägede peal, järtwede ääres, kõrbedes ja Ketsemani aedas. Ka koguduse kodades. (Koguduse kojad Juuda rahwa seas olid niisama nagu praegu meie aja walla, ehk kohtu majad on.) Jesuse elu aeg ei saanud mitte üht kirikut, ei ka palwe maja ehitatud. Sest et Jesus ühtegi kogudust oma elu ajal ei seadnud, waid oma jüngrite ja teiste inimeste seas, siin ja seal käis ja õpetas.

See esimene ristikogubus sai Nelipühil, pärast Kristuse taewaminemist, seatud. Ka neil ei olnud kirikut, ei ka palvemaja, naad käisid kogu ühe ja teise juures; ja nende palwed olid õiged ja tõelised. Pärast, kui ristikogudused juba mujal ka, kui Jerusalemmas sinesid, ei olnud ristirahwal siiski kirikuid ei ka palvemajasid. Naad käisid kogu koguduse liigete era ehk oma majades, metsalaantes ja märtrite haudade peal, ja tagatuksaamise ajal maa-aluste haua lambrate sees! See sugune kokkukäimine kestis ligi 300 aastat järestiku pärast Kristust. Kus oli siis Hernhubi Wennaste selts oma palvemajadega? Aga palwe oli ristikoguduses alati auu sees, ilma Wennaste era seltsita.

Viimaks, kui jo kuningad ja keisrid ristiusku vastu wõtsid, ligi 300 aastat pärast Kristust, ehitas Rooma Keiser Konstantinus suur esimesed kirikud ristirahwale. See sündis 312 aastat pärast Kristust. Mina olen seda siin sellepärast rääkinud, et näha wõid, kuidas ristikogubus 300 aastat ilma kirikuta ja ilma palvemajadeta oma Jumalat on teeninud ja oma palwed pidanud, ilma Hernhubi wennaste seltsi ja nende palvemajadeta, sellest saksa wennaste isandad ütleswad, et ilma nendeta ristikogubus sugugi läbi ei pea saama ja taewas õnnistust pärima.

Jumalakojad on ristikogubusel wäga tarvilikud. Ka teised paigad, nagu koolimajad, mis kirikute kõrwal on, kus Jumalat teenitakse ja pal-

wet peetakse, on wäga kasulikud. Aga Wennaste ise-
äralikud era palwemajad ei ole mitte kõlblitud
ristikoguduse sees. Raad on lahutuse paigad,
iseäraniis meie maal Lutteruse usu Gesti rahwa
seas nagu ülewal teame.

Palwe on üks **juur** ja **püha** asi: Kõik wanad
usklikud on palwet teinud, nagu püha kiri näitab.

Jesús oli Jumala poeg ja ise Jumal! Aga
kui Ta maa peal oli, palus Tema alati oma
Issa, kes taewas on. Ta õpetas ka oma jüngrid
paluma ja käskis kõigil, igal ajal paluda. Sest
palwe on südamelõne Jumalaga. Meie paneme
tähele, kuidas Jesús ise palwest räägib ja paluda
käseb! Jesús ütleb: Matt. r. 7, 7. 8. ja 21, 22
salmis: Ja kõik, mis teie ial palwest palute, kui
teie usute, peate teie saama! Luuka r. 11, 9, 10
salmis ütleb Jesús: Ja mina ütlen teile ka:
Paluge, siis peab teile antama; otsige, siis peate
teie leidma; Sest igaüks, kes palub, see saab;
kes otsib, see leiab, ja kes koputab, sellele tehakse
lahti. Johannes 14, 13. seefama. Ka Apostel
Paulus räägib ja kähib paluda, nagu meie näeme
Rooma 12, 12. Ew. 6, 18. Kolos. 4, 2. 1
Tessalonika 5, 17.

Aga seefama Jumala poeg Jesús Kristus õpe-
tas ka, kuidas peab paluma. Nagu peeglis näi-
tab ta meile ette ja ütleb, et pikad palwed ei
kõlba. Markuse r. 12-ma peatükis ütleb **Ta**:
Hoitke kirjatundjate eest. Sest nemad loetwad
pikad palwed filmakirjaks; 38 ja 40-mas salmis:

Need sinatsed saavad seda raskeimat hukatust. Ehk nagu Matteuse ramatus 6, 7 salm, kus Jesus se õpetab: Aga kui teie Jumalat palute, ei pea teie mitte palju lobisema nenda kui paganad seda teewad. Sest teie Issa teab, mis teil tarwis on enne, kui teie teda palute.

Jesus ei ole kuskilgi kohal käskinud, ehk ütlenud, et peab hästi pikalt ja Wennaste palwemajas paluma! Ta on ütlenud: Kus kaks ehk kolm minu nimel koos on, seal olen mina keskpaigas nende seas. Ta on weel enam lubanud: Ka lukus ukse taga, kus meie üksi omas kambrikeses palume, et see weel kõige digem palwe koht on ja see palwe dige, et tema seda kõige enam wastu wõtab ja kuulnud saab. Matt. 6, 6 f. 2 kuningate r. 4, 39 f.

Üks usklik, südameilt ja lühike palwe on dige. Aga piibad palwed, nagu wariserid, ehk nende sarnatsed Wennaste rahwas oma palwemajades silmakirjaks teewad, need on Kristuse õpetuse wastu. Sellepõrasti näitab Kristus oma tähendamise sõnade sees ette, et usklik, lühike palwe, mis südamest tuleb, saab kuulnud ja wastu wõetud, nagu tõlner tegi Luuka, 18, 10—14 salmini. Tõlner palus: **Oh Jumal! ole mulle potusele armuline.** Kuus ainuist palwe sõna, mis südamest sai palutud. Eks ta saanud digeks mõistetud. —

Ehk nagu ära kadunud poeg. Luuka 15, 11—32 salmini. Kui rõhutatud südamega ta oma ise ette astus ja teda kindla usuga palus: Issa! mina olen

pattu teinud taewa wastu ja sinu ees; mina ei ole mitte wäärt, et mind sinu pojaks hüütakse! waid pea mind, kui oma kdige alamat palgalist! — Mis tegi tema isa? Ta sirutas mõlemad käed poja poole ja wdttis teda suure armastusega wastu.

Eh! kui lühike on see ristis usu **pea** palwe, mis Jeesus ise õpetas: Meie issa!

Kes olid need ülemal lühikese palwe pidajad, kelle palwed kuulnud said? Kas uhked wariseerid? Ei mitte. Need olid need ära kadunud talled, waesed patused, kes armu ja andeks andmist otsisid ja ka said. Jeesus ütles: Mina olen tulnud patusid õntsaks tegema ja otsima, mis ära kadunud oli.

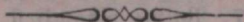
Meie kohus on niisugusest era Wennaste seltsist ja nende saksa isandatest Jeesuse enese ja Apostlite käsu järele ära taganeda ja neid maha jätta ja oma usule ja kogudusele truult jääda. Mis on meil Hernhudi Wennaste seltsi, nende saksa isanda ja tema abilistega, kes **uue aja** Wariseerid on, tegemist?

Meie saame ilma Wennaste seltsita ja ilma nende wastu wdtmata. **Ristis koguduse süles** ainult usu läbi **armust õndjaks**.

Selle läbi olen mina tahtnud oma Lutteruse usu koguduse sees olewaid Wennaste asju awalikult teha ja püha kirja juhatamist mööda näidata, et see üks ilma aegne segadus ja pettus on ja saksa Wennaste isandate kawal waranduse korjamise poliitil ja muud ühtigi; ja et need suured segadused,

tülib, riiud ja segane õpetus Lutteruse usu koguduse Eesti rahwa seas ära lauks. Seda andku see **suur Jumal!**

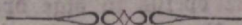
Püha kiri näitab ja õpetab palju ja selgeste, mis sugused wana Waariseeride õpetajad olid ja sealt näeme ka, mis sugused meie aja era selsidel, nagu meie Wennastel ehk uue aja Waariseeridel need ettelugijad on. Kas nende õpetus õige, ja kas õpetajad kolblitud ja Jumala kaisu täitjad, ehk wale prohweetid ja oma kaisu püüdjad on ja kas neid tuleb uskuda, ehk ei tule. Sest nende wiljast peate teie neid tundma, ütleb Jeesus. Sellepärast panen siin ühe reegistri pühast kirjast üles, kust igüks ise wõtib wanast, ehk uuest Testamentist üles wõtta ja järele wadata, mis niijugustest on üles kirjutatud.

Register ehf juhataja.

Zeefaja	28, 13. 14. 15. Walest Jõfanda nim.
"	33, 1. Wale usf.
"	56, 11. Pahad õpetajad.
Jeremia	8, 8. Waleks tegemine.
"	23, 11—14. Wale prohwetid.
Efekiel	13, 3—16. Wale prohwetid.
"	34, 3—11. Kurjad karjatsed.
Dsea	13, 14. Jumal lautab pattu.
Õpet. sõnad	10, 19. 20. Keelest.
"	15, 4. Keel parandab.
Mattens "	7, 15. Wale prohwetid.
"	13, 24—30. Umbrohu külwist.
"	16, 12. Hoiuke wale prohwetite eest.
"	6, 7. Palwe pidamisest.
Joannese Ew.	3, 16. 17. Jumala armastus.
2 Korint.	11, 12. 13. Wale apostlikdest.
1 Timoteus	2, 8. Kes kõlbab lugema.
" "	3, 2—13. Kes peab lugema.
" "	5, 1. 2. Sõitlemisest.
" "	6, 3. 4. 5. Õpetamisest.
" "	6, 20. 21. Õpet. peab ustaw olema.
Tiitus	2, 7. 8. Õpetus olgu puhas.
"	3, 10. 11. Segane õpetus.
1 Peetrus	5, 1. 2. 3. Mis kõhus on teha.
2 Peetrus	2, 19. Wabaduse tõutamine.

1 Joannes	1, 7. 8. Rõaju sõnad.
Ebrea	13, 9. Ei pea eeskõtama.
Jatobus	3, 1. Urge saage kõik õpetajaks.
Jundaš	1, 4. Rõrwalt sisse tulnud.
Kalatia	2, 4. Wale wennad.
"	3, 28. Ei ole wõhet.
Erwesus	5, 6. 7. Pettus tühja sõnadega.
"	5, 19. Mängimiseft.
Wilipus	4, 4. Olge rõõmsad.
1 Joannes	4, 12. Katske waimud läbi.
Jatobus	2, 9. Lugupidamiseft.
Apost. teud	10, 18. Rõhu teendrid.
Taw. laul	75, 2. Tänu palwe.
" "	81, 1—5. Diskamine pafunatega.
" "	98, 4. 5. 6. Trompetidega.
" "	1, 1. Wäga õnnis on see inimene, kes ei.

Siseford.

Gešfõna	Sehet.	3
I. Jägu.		
Gešfeletus		5
II. Jägu.		
Wennaste išeäralised tõutused ja lubamised . . .		13
III. Jägu.		
1. Kes on see wennaste feltš?		23
2. Kes afutaš Hernhudi Wennaste feltši?		24
3. Kes oli grahw Binzendorf?		24

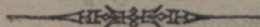
	Lehek.
4. Mis tahtmised olid grahw Zinzendorfil oma Wennasteleogu seadmistega?	26
5. Zinzendorfi era seadused oma Wennaste seltsile.	27
6. Kuidas sai Hernhubi Wennaste uft meie Balti maa Gesti rahwa juure?	30
7. Kuida ja mis hakkasid saksa Wennaste isandad fiitmaa Gestirahwa seas toimetama?	32
8. Mis hakkasid Wennaste saksa isandad Gesti rahwale kohe rääkima?	34
9. Mis on Wennaste töö oma saksa isanda juhatamisel kuni meie ajani?	35
10. Viisu läbi vastu wõtmine ja selle pettus, ehk kuidas sellest Wennastele räägiti	41
11. Lõpu sõnum III. jäu kõnest	45

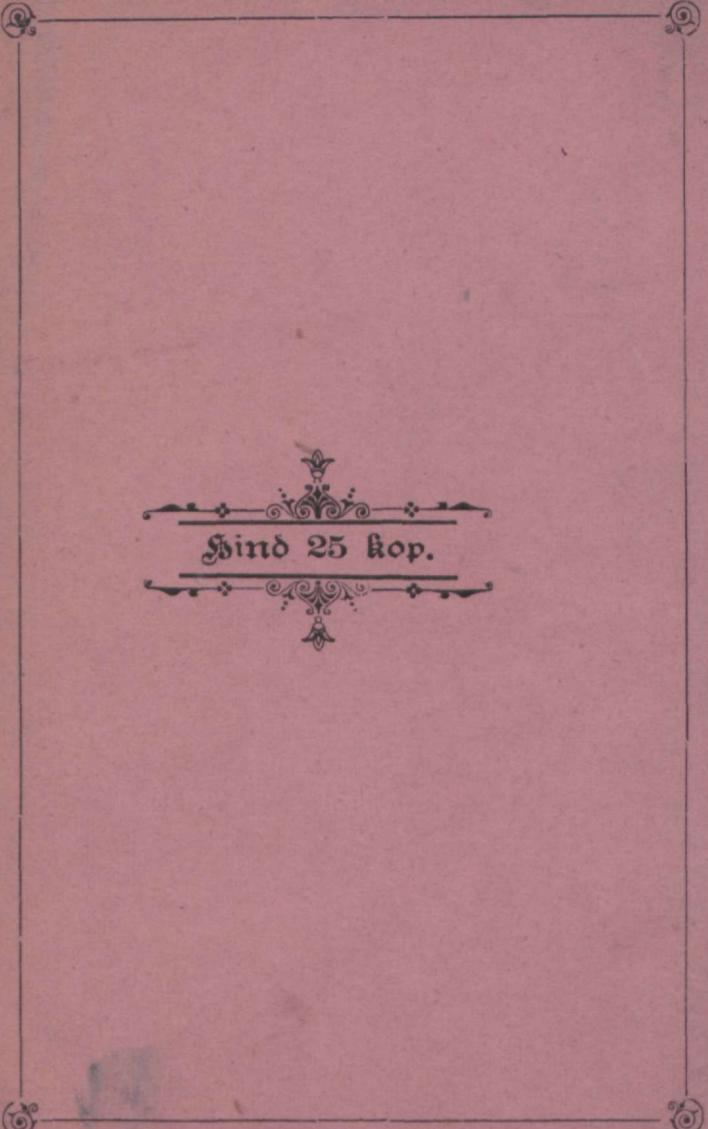
IV. Jägu.

1. Seletus Wennaste põhjus punktide üle	60
2. Kas Wennaste õpetus la dige õpetus on?	62
3. Kes on Wennaste ettelugijad Gesti rahwa seas?	77
4. Kes, ja kuidas ettelugijad ametisse seatakse?	79
5. Mis toimetab Wennaste saksa isand?	80
6. Ande korjamine	83
7. Wennaste patu tunnistus oma isanda ja tema abiliste ees	89
8. Wennaste sala eksitused palvemajades	92
9. Mis pühakiri ise sest meile näitab ja ütleb?	97
10. Lõpu sõnum	109

V. Jägu.

Üldraaline lisa	113
---------------------------	-----

Bind 25 kop.

Köidetud 10.dets.1930.

